

**Idea československé státnosti a čs. legie v období
I. světové války**

Zpracoval:

doc. dr. František HANZLÍK, CSc.

V Y Š K O V

2 0 0 1

Anotace:

Obsah skript ukazuje vývoj názorů na řešení otázky státnosti Čechů a Slováků před vznikem I. světové války a v jejím průběhu. Souvislosti vzniku a působení československých legií v Rusku, ve Francii a v Itálii v letech 1914 - 1918. Úlohu T. G. Masaryka, E. Beneše, M. R. Štefánika a jejich spolupracovníků při vytváření podmínek pro vznik samostatného Československa v průběhu I. světové války v zahraniční a souvislosti boje za národní osvobození na domácí půdě.

Klíčová slova:

Národně-osvobozenecký boj, první světová válka, dohodové mocnosti, centrální mocnosti, Česká družina, cizinecká legie, zahraniční akce, společný stát, čs. zahraniční vojsko, legionáři, Rakousko-Uhersko, Francie, Itálie, USA, říšská rada, T. G. Masaryk, E. Beneš, M. R. Štefánik, J. Dürich, K. Kramář, monarchie, vláda, Maffie, krajané, perzekuce, národní výbor, Československá národní rada, spojenci, zajatci, Slovenská liga, Národní sdružení českých krajanů, představitelé politické reprezentace, Československá republika.

ISBN 80-7231-085-2

© František Hanzlík, 2001

Obsah

0 Úvod.....	3
1 Vývoj názorů na řešení otázky státnosti Čechů a Slováků před vznikem a v průběhu I. světové války.....	9
2 Souvislosti vývoje zápasu za národní osvobození na domácí půdě.....	29
3 Vznik a působení československých legií v Rusku.....	39
4 Vznik a působení československých legií ve Francii a v Itálii.....	59
5 Závěr.....	77
Chronologický přehled událostí.....	83
Dokumenty.....	89
Literatura.....	127
Slovník.....	125

0 Úvod

Vznik Československé republiky v roce 1918 je významným mezníkem v životě českého a slovenského národa. Znamenal završení úsilí obou národů za národní osvobození a zároveň počátek jejich více než 70-ti letého soužití ve společném státě.

Po staletích habsburské nadvlády vzniká samostatný státní útvar Československá republika. Okolnosti jejího vzniku byly a jsou dosud předmětem zájmu historiků. Za jeden z významných kroků k vytvoření podmínek pro vznik Československé republiky v roce 1918 můžeme považovat vznik a působení našich legií v Rusku, ve Francii a v Itálii.

Samotný pohled na historii československých legií v období první světové války se od vzniku Československa do současnosti podstatně měnil. Svědčí o tom nejen srovnání obsahu publikací, které byly vydány v meziválečném období, v letech 1945 - 1948, po roce 1948 a po roce 1989, ale také obsah mnohých archivních pramenů. Od jisté glorifikace tradic našich legií v meziválečném období, až po odsuzování jejich údajného kontrarevolučního vystoupení v Rusku v poúnorovém období. Po únoru 1948 byly naopak považovány za revoluční a pokrokové tradice boje čs. rudoarmějců na straně bolševiků.

Tyto pohledy na historii legií jakoby symbolizovaly životní osudy mnohých legionářů, kteří po návratu do vlasti věnovali veškeré své síly budování nového státu. Později se aktivně zúčastnili odboje proti fašismu doma i v zahraničí. Místo zaslouženého uznání a úcty následovaly perzekuce po únoru roku 1948. Někteří z nich dokonce museli z obav před perzekucemi republiku opustit. Oprávněné rehabilitace po roce 1989 se již většina z nich nedožila. Dlouhý by byl i výčet těch, kteří bojovali v čs. legiích a v následujícím období dosáhli v armádě předmnichovské republiky nebo v čs. armádě po druhé světové válce generálských hodností. K nim patřili například generálové Otakar Husák, Karel Husárek, Ludvík Krejčí, Karel Kutlvašr, Vojtěch Luža, Matěj Němec, František Moravec, Antonín Hasal, Heliodor Píka, Sergej Vojcechovský, Karel Klapálek, Bohumil Boček, Sergej Ingr, Karel Janoušek, Jaroslav Červinka, Bohuslav Všetička, František Slunéčko, Zdeněk Novák, Michal Širica, Rudolf Viest a další.

Dnes nastala doba, kdy historii československých legií v Rusku, v Itálii i ve Francii ani historii čs. rudoarmějců v Rusku není třeba glorifikovat ani zatracovat, ale lze ji zařadit na místo, které jí poprávu v našich dějinách a v tradicích armády náleží.

Právě idea vzniku samostatného státu Čechů a Slováků byla pro většinu krajanů motivem pro vstup do československých jednotek v zahraničí. Původ myšlenky vytvoření samostatného československého státu je v naší historii neodlučně spjat s osobou T. G. Masaryka, který po odchodu do emigrace na podzim roku 1914 stanul v čele československé zahraniční akce.

Období I. světové války a problematika vzniku samostatné Československé republiky jsou v literatuře ať odborně historické, tak i v jiné tématy velmi frekventovanými. Široké veřejnosti a především generaci mladší jsou však málo známy práce autorů, kteří patřili k přímým aktérům událostí té doby a své dílo vytvořili v meziválečném období. Ať to již byl T. G. Masaryk, Edvard Beneš, Jaroslav Kosina, Alois Žípek, Zdeněk Tobolka, Jan Kapras, Jaroslav Werstadt i celá řada dalších. Jejich díla - Světová revoluce, Světová válka a naše revoluce, Dějiny světové, Válka národů 1914 - 1918 a účast českého národa v boji za svobodu a také kolektivní dílo Idea Československého státu obsahují bohatý faktografický materiál. Za připomenutí stojí také skutečnost, že jejich autoři neztratilí víru ve vlastní národ ani v dobách, kdy zdaleka nebylo rozhodnuto ani o výsledku světové války ani o osudu Rakousko-Uherska (dále RU). Svojí činností se podíleli na vytváření podmínek pro vznik samostatného Československého státu (především T. G. Masaryk, E. Beneš, J. Werstadt) a mnohé vykonali také pro šíření zdravého patriotismu, víry ve vlastní národ a vytváření pozitivního vztahu k republice v době poválečné.

Desítky tisíc českých a slovenských vojáků (legionářů) se podílely v průběhu I. světové války na boji proti Německu a Rakousko-Uhersku v Rusku, v Itálii a ve Francii po boku dohodových armád. Působení téměř stotisícové armády, tehdy ještě neexistujícího státu na straně Dohody přispělo k uznání nutnosti rozbití Rakousko-Uherska ze strany politických představitelů dohodových států a k vytvoření samostatné ČSR.

Zároveň skutečnost, že se čs. zahraniční vojsko stalo součástí dohodových armád vytvořila příznivé podmínky ve prospěch ČSR při mírových jednáních v Paříži v roce 1919 i pro řešení problémů uvnitř vznikající republiky. Proto se také čs. armáda stala v období předmnichovské republiky symbolem československé státnosti.

Významnou roli v národněosvobozeneckém zápasu sehráli i čeští a slovenští krajané, zejména v USA, v Rusku, ve Francii i v dalších zemích. Jejich podpora čs. zahraniční akci v čele s T. G. Masarykem, M. R. Štefánikem a E. Benešem umožnila postupně vytvářet podmínky pro vznik samostatné ČSR. Její vznik však nezávisel pouze na vůli většiny českého a slovenského národa na domácí půdě a na vůli představitelů zahraniční akce. Rozhodující podmínkou byla porážka Rakousko-Uherska a Německa v I. světové válce. Vývoj situace na frontách také významně ovlivňoval výsledky úsilí boje za národní osvobození doma i v zahraničí.

V souvislosti s bojem za vytvoření podmínek pro vznik samostatného státu Čechů a Slováků nelze opomíjet národněosvobozenecký zápas na domácí půdě. V jeho čele stáli osobnosti, které se po roce 1918 podílely na budování nově vzniklého státu. Mezi nimi například K. Kramář, V. Klofáč, A. Rašín, S. Machar, A. Švehla, P. Šámal a řada dalších. Mnohdy se právě vztahy mezi účastníky domácího odboje a zahraniční akce v čele s Masarykem promítaly do dalšího vývoje v republice.

I když dnem 1. ledna 1993 zaniklo Československo jako společný stát Čechů a Slováků, zůstane společný zápas obou národů za národní osvobození a za vytvoření společného státu součástí jejich historie. Historie čs. legií za první světové války byla v letech 1918 - 1938 považována za základ tradic demokratické armády tehdejší Československé republiky. Se zahájením přeměny armády po roce 1989 na armádu demokratického státu se po dlouhých desetiletích právem vracíme i k tradicím našich legií, jejichž samotná existence a působení na frontách I. světové války nesporně přispěly ke vzniku samostatného Československého státu.

Studium historických událostí, které proběhly v tomto období i bezprostředně po vzniku ČSR nám může přispět i k pochopení složitého vývoje současného.

1 Vývoj názorů na řešení otázky státnosti Čechů a Slováků před vznikem a v průběhu I. světové války.

Po staletí byly země koruny české součástí habsburské monarchie. V 19. století až do vzniku I. světové války, čeští politikové v čele s F. Palackým, F. Riegrem, K. Kramářem, A. Rašínem, F. Soukupem, B. Šmeralem a dalšími nehlásali rozbití Rakouska a ani tento požadavek veřejně nevyslovili. Ani představitelé slovenského politického života nepočítali s možností, že by byla zbořena politická hradba z roku 1867, kdy došlo k Rakousko-Uherskému vyrovnání. Jaké tedy existovaly v této době názory na řešení otázky státnosti Čechů a Slováků?

Od památného shromáždění ve Svatováclavských lázních v Praze, dne 11. března 1848, stala se idea obnovy českého státu v rámci habsburského soustátí základním programem českého politického hnutí. Veškeré úsilí bylo státoprávní, ale v rámci rakouské říše. Od šedesátých let 19. století vystupovali představitelé české politiky na rakouské politické scéně pod heslem českého státního práva. Představitelé strany národní **(staročeši)** i národní strany svobodomyslné **(mladočeši)** při vstupu na půdu říšské rady ve Vídni zastávali stejné názory na řešení otázky státnosti, tj. za obnovu historického českého státu v rámci habsburské monarchie. Národní strana svobodomyslná však prosazovala řešení radikálnější, formou federativní úpravy. Obdobná stanoviska prosazovali i vedoucí činitelé nově vznikajících politických stran koncem 19. století - K. Kramář, T. G. Masaryk, A. Rašín a další. I T. G. Masaryk stál na pozicích boje za svébytnost národa v rámci habsburské říše. V devadesátých letech 19. století dokonce kritizoval český radikální nacionalismus, mládežnické a pokrokové hnutí, které vyjadřovalo nenávisť vůči habsburské říši. Ani Masaryk tehdy nevěřil, že by měl český národ tolik síly, aby si sám vynutil na říši svůj vlastní státní útvar, existující bez ohledu na ní. Odtud i názor T. G. Masaryka, že „...**seriozní česká politika musí být nesena vážným zájmem o osud Rakouska**“.

Také pokrokové hnutí se v devadesátých letech 19. století energicky postavilo za obnovu historických práv české koruny. Neodmítalo však rámeček habsburské

monarchie, (nebylo protimonarchistické, republikánské ani protihabsburské) ale stálo na pozicích federalizace.

Slováci a Češi nedospěli před I. světovou válkou k jasné formulaci požadavku sjednocení v rámci společného státního útvaru. Již v 19. století se projevovaly rozdíly v názorech na právo národů na svébytnost a rovnoprávnost s ostatními národy v rámci monarchie. Vyplývaly z rozdílného historického vývoje v Čechách a na Slovensku.

Češi - vycházeli z existence samostatného státního útvaru v minulosti. České politické strany toto historické právo dále podepíraly i právem přirozeným (existence českého národa). Z českých politických stran pouze sociální demokracie stála na pozicích uplatňování přirozeného práva. V praxi to znamenalo požadavek vytvoření kulturně-národnostní autonomie bez vytvoření vlastního státu. Jednalo se o rovnoprávnost jazyka, o kulturní rozvoj národa atd.

Na **Slovensku** byla situace odlišná vzhledem k tomu, že v dosavadní historii neexistoval samostatný slovenský státní útvar. Proto vedoucí političtí činitelé (skupina kolem L. Štúra, J. M. Hurban a další) vycházeli z práva přirozeného, které znamenalo získání svébytnosti a rovnoprávnosti slovenského národa bez vytvoření samostatného státu (viz. **Žiadosti slovenského národa - L.Mikuláš 10. května 1848** - byla požadována rovnoprávnost slovenského národa, hlasovací právo, zemská samospráva).

Jak česká, tak i slovenská strana vycházely ze stávajícího státního členění monarchie a ani jedna nepomýšlela na změnu její státní formy. Před I. světovou válkou žádná z existujících politických stran nezařadila do svého programu státní formu republiky. Mezi českými politickými stranami se projevovaly rozdíly v názorech, kam až má sahát politická samostatnost národa. Má-li být vytvořen samostatný stát, nebo má tvořit součást spolkového státu s jinými národy?

Vzhledem k obavám ze sjednoceného Německa, prosazovaly strany F. Riegra a F. Palackého sice myšlenku úplné samostatnosti, to znamená vytvoření federace, ale v rámci monarchie. Ostatní politické strany se snažily získat politickou samostatnost pod **žezlem** Habsburků. Pouze skupina radikálních demokratů kolem

J. V. Friče a R. Thurn-Taxis se po roce 1866 vyslovovala na veřejnosti pro úplnou samostatnost české koruny a pro vytvoření českého státu (monarchie).

Názory na řešení otázky státnosti se však měnily v důsledku vývoje jak uvnitř samotné monarchie, tak i na základě změn v mezinárodním vývoji na přelomu 19. a 20. století a bezprostředně před vznikem I. světové války. Svůj názor na Rakousko změnil na sklonku svého života i **F. Palacký**. Po roce 1871 přestal věřit, že by český národ mohl dosáhnout svých oprávněných požadavků v rámci Rakouska. V roce 1874 dokonce prohlásil: **„Napsal jsem ve své odpovědi do Frankfurtu dne 11. dubna 1848 slova, o kterých se mnoho mluvilo: Kdyby Rakouska ještě nebylo, muselo by se v zájmu lidskosti pospíšit je vytvořiti... Byla to ode mne, musím se vyznati, veliká politická chyba, největší, které jsem si vědom, že jsem se kdy dopustil“**.

Na přelomu 19. a 20. století dochází k dalšímu prohloubení závislosti Rakousko-Uherska (dále RU) v ekonomické, v politické i ve vojenské oblasti na Německu. Německo podporuje nacionalistické živly v RU, zejména v českých zemích, v oblastech obývaných Němci. Stále více se projevuje neschopnost RU vytvořit odpovídající podmínky pro koexistenci malých středoevropských národů, žijících v rámci tohoto státního útvaru. Koncepce české politiky na řešení situace českého národa v rámci RU postupnou reformou a jeho vnitřními změnami se přežívá.

Na počátku 20. století se prohloubily rozpory mezi evropskými velmocemi a bylo zřejmé, že vývoj situace směřuje k válečnému konfliktu. České politické strany považovaly válečné krize za nejvhodnější okamžik k boji za zlepšení postavení národa v rámci monarchie. Tak tomu bylo například i v letech 1848, 1859 i v roce 1866. Zahájení války se stalo určitým mezníkem ve vývoji názorů na řešení otázky státnosti Čechů a Slováků. Žádná z existujících politických stran se nespokojovala s existencí RU v podobě z roku 1914. Všechny považovaly za nutné uskutečnit určité změny. Lišily se však v názorech na to o jaké změny by se mělo jednat.

Na počátku války viděli mnozí představitelé českého politického života ve vzniku války určitou naději na změnu postavení českého národa v rámci RU. Tuto

myšlenku vyjádřil i historik Zdeněk Tobolka v publikaci *Idea Československého státu*, kde uvádí: „**Všechny politické strany považovaly válečné krize, kdykoliv se vyskytly, za nejvhodnější okamžik, aby se zlepšilo postavení utiskovaného Československého národa. Radikální strany české pokládaly válečné krize za příležitost k rozbití Rakousko-Uherska a za vhodnou dobu vymoci českému národu jeho úplnou politickou samostatnost. Druhé české strany viděly ve válečných krizích okamžiky k přeměně vnitřní přestavby habsburské monarchie, odpovídající konečnému cíli Československého národa. I tyto strany až na strany katolicko-konzervativní, ztratily menší nebo větší měrou víru v mohoucnost habsburské říše splnití její dějinné poslání a přetvořiti monarchii v soustátí, spočívající na úplné rovnosti a rovnoprávnosti všech jeho národů pod žezlem habsburské monarchie**“.

Dne 28. července roku 1914 vypukla světová válka. Podle historika Jaroslava Werstadta „**Válka přikvapila na svět jako živelná pohroma a bylo jisto, že po ní Evropa bude mít jiný vzhled. Válkou - tak se cítilo všeobecně - rozevřela se propast mezi minulostí a tím co přijíti má a co nikdo nemohl odhadnout napřed. Všem obavám a všem nadějím do budoucna se otvírala široká brána. U nás v českých zemích, se chápalo od počátku, že válka, kterou zvedlo Rakousko po boku Německa proti Srbsku, Rusku, Francii a jejich spojencům, je zároveň válkou proti českému národu, jemuž jde přitom o celou budoucnost. A tragika českého postavení byla v tom, že český voják byl nucen bojovat na frontě, obrácené proti jeho slovanským bratřím a přirozeným spojencům, obrácené proti životním zájmům vlastního lidu**“.

Zajímavý je také pohled T. G. Masaryka na samotný vznik války. Ve Světové revoluci k tomu uvádí: „**Od ultimata jsem byl stále v napětí a doufal jsem, že vojna nebude. Ještě po prohlášení mobilizace jsem svým známým dokazoval, že je to jen strašák a že se rozhodující státníci sejdou a spor urovnají. Ve skutečnosti ve svém nitru jsem válku očekával, a již před atentátem, ale bál jsem se konečného rozhodnutí, že teď svoji opozici vůči Rakousku a rakušanství budu muset dokázat skutkem**“.

Vypuknutí války znamenalo zároveň zahájení kruté perzekuce vůči českému národu. Rozsah sankčních opatření rakouských úřadů byl velmi široký. Nejvíce a nejtvrději postihly politické strany, které měly ve svém programu samostatnost českého národa v jakékoliv podobě (buď v rámci RU nebo mimo něj). Od zastavení jejich tisku až po věznění vedoucích činitelů. Postupně od září 1914 zatkla policie Václava Klofáče - vůdce strany národně - sociální, mnohé poslance této strany. Později byli zatčeni také K. Kramář, A. Rašín a další známí představitelé politických stran a veřejného života. Situaci která vznikla výstižně charakterizoval Jaroslav Werstadt: **„Všechn veřejný a politický život byl v zemi náhle zaražen. Na nějakou organizovanou akci politickou nebylo ani pomyslení. Každý - at' politický vůdce nebo prostý občan - byl zůstaven sám sobě, svému uvažování a rozhodování“.**

Po vyhlášení mobilizace: **„V Čechách nastupovalo se v chmurné náladě, ale šlo se“.** I přesto, že mobilizace do RU armády proběhla i v českých zemích bez komplikací projevil se záhy skutečný poměr českého obyvatelstva a především vojáků k válce. Množily se dezerce vojáků a celých jednotek, zejména na ruské frontě. České jednotky se stávaly pro rakouské a německé velení nespolehlivými.

Krutá perzekuce našla svůj odraz také ve veřejně prezentovaných názorech a postojích vedoucích činitelů politických stran na válku. Většina z nich vyhlásila loajalitu monarchii. S výjimkou krajně konzervativních sil (představitelé katolického kléru) se jednalo o loajalitu chladnou, vyplývající ze snahy omezit útoky vládních a vojenských kruhů jak vůči civilnímu obyvatelstvu, tak i vůči politickým stranám a jejich představitelům. Tento názor potvrzuje i poznatek T. G. Masaryka z rozhovorů, které vedl na počátku války s poslanci a představiteli politického života o kterých uvedl: **„Ohromná většina příslušníků stran s jejichž vůdci jsem mluvil zachová si protirakouské smýšlení i v tom případě, že by jednotliví vůdcové či frakce šli s Rakouskem“.**

Jiný postoj zaujal vedoucí činitel Sociálnědemokratické strany B. Šmeral, když jej E. Beneš seznámil s plány T. G. Masaryka. K tomu E. Beneš uvádí: **„Dr. Šmeral mi prostě vyložil, že jsme blázni, že Masaryk vede národ znovu na Bílou Horu do národní katastrofy, že politik jako dr. Šmeral, který má odpovědnost za**

velikou stranu a za národ, tak hazardní politiku jako prof. Masaryk dělat nemůže a nesmí. Když jsem mu namítal, že je to pro nás také otázkou mravní, můžeme-li jít s Vídní a s rakouským podvodem a násilím či ne, a nikoliv jen otázkou politické oportunity, konstatoval mi - Řekněte si, že jsem cynik, že jsem materialista, že jsem já nevím co, ale politika není žádná mravnost, je to lež, cynism, intrika, podvod, násilí, chcete-li zločin. Toho všeho se proti nám užívá, s tím musím počítati a proto nemohu jít na vaše fantasie, které mohou provádět a hájit jen lidé neodpovědní“.

Okamžikem vzniku války a zahájením perzekucí se možnost vnitřních změn v monarchii ve prospěch českého národa stala pouhou iluzí. Možnost jakýchkoliv změn se rýsovala pouze v případě porážky RU ve stávající válce. Další možnosti řešení otázky naší státnosti tak přímo závisely na výsledku války. Pro představitele českého politického života i pro obyvatelstvo se rýsovalo několik možností dalšího postupu.

1. Loajalita k Rakousko-Uhersku - vycházela z předpokladu vítězství RU ve válce. Podle názorů těch, kteří podporovali tuto možnost by po válce byl národ **odměněn** různými ústupky ze strany vládních kruhů.

2. Pozice vyčkávání - znamenala zaujetí postojů až podle vývoje situace v průběhu válečného střetnutí.

3. Koncepce protirakouská - znamenala rozbití monarchie a založení nové státní formy existence českého a slovenského národa.

Většina představitelů českého a slovenského politického života akceptovala na začátku války první a druhou možnost. Ke změnám v jejich postoji došlo u mnohých až počátkem roku 1918.

Reprezentanty protirakouské koncepce byli od počátku především **T. G. Masaryk** a **K. Kramář**. Jejich koncepce se však značně lišily. Základní podmínka pro realizaci jedné i druhé byla však stejná. Obě vycházely z předpokladu vítězství dohodových mocností ve válce a v důsledku toho i rozbití monarchie.

K. Kramář, vůdce mladočechů, ještě do roku 1913 odmítá ideu samostatného českého státu a hlásí se k Rakousku. Přesto se v roce 1914 stává autorem plánu na

vytvoření velké Slovanské říše, vedené Ruskem. Tento, z pohledu monarchie **velezrádný** plán, vzniká v květnu 1914 a stává se pro K. Kramáře politickým programem, jímž se řídí na počátku války. Tento plán vychází z Kramářovy slovanské politiky, jejímž představitelem byl již před válkou. Plán vycházel z předpokladu, že území Čech, Moravy a Slovenska bude obsazeno ruskou armádou. **Slovanskou říši** měly tvořit: ruská říše, království polské, království české, carství bulharské, království srbské i království černohorské.

V čele této obrovské říše měl stát ruský car. Kramářův plán tedy nepředpokládal, že by na troskách monarchie vznikl samostatný český nebo československý stát. Domníval se, že tento stát bude součástí velké slovanské říše. K. Kramář vypracoval také podrobnou ústavu již zmíněné **Slovanské říše**.

Vývoj událostí na ruské frontě dával z počátku určitou naději na realizaci tohoto plánu. K. Kramář byl přesvědčen o vítězství Ruska a odmítal odjet do zahraničí a rozvinout protirakouskou akci. Později se však situace na frontě vyvíjela jiným směrem. Po porážce ruských vojsk u Gorlice v květnu 1915 se splnění Kramářových představ stalo nereálné. Sám autor tohoto projektu byl rakouskými úřady spolu s A. Rašínem uvězněn a odsouzen pro velezradu k trestu smrti. Po úmrtí císaře Františka Josefa, byli na základě amnestie vyhlášené jeho nástupcem císařem Karlem, dne 10. července 1917 osvobozeni.

Na počátku války mění radikálně svoje názory na řešení otázky státnosti Čechů a Slováků také T. G. Masaryk. Ustupuje od svých původních myšlenek, **„...že existence Rakousko-Uherska nebrání českému národu, aby drobnou prací dosahoval svých cílů...“** a jednoznačně se staví na pozici, znamenající rozbití RU. Masaryk neakceptuje plán K. Kramáře, ale také neodmítá možnost spolupráce s Ruskem.

Co ovlivnilo názory T. G. Masaryka na počátku I. světové války?

T. G. Masaryk navštívil v letech 1887 a 1888 Rusko. Svůj názor na situaci v Rusku zveřejnil v knize **Rusko a Evropa**, která vyvolala nelibost u samotného cara. Proto byl v Rusku prohlášen za nežádoucí osobu. Velmi dobře znal také poměry na Slovensku. Je známé jeho dlouholeté přátelství se S. H. Vajanským i jeho časté návštěvy slovenské Bystričky. Masaryk se věnoval také národním dějinám.

Své názory publikoval v dílech jako **Česká otázka, Jan Hus, K. Havlíček** a v dalších. Jeho názory byly ovlivňovány také zkušenostmi, které získal při svém působení jako poslanec říšského sněmu ve Vídni. Nezanedbatelné byly v tomto směru i jeho styky s představiteli politického života významných evropských států a USA, odkud pocházela jeho manželka.

Na mezinárodní konferenci k 110. výročí narození E. Beneše, která se konala v roce 1994 v Praze byl prezentován také názor, že se nejprve T. G. Masaryk a později v úzké spolupráci s E. Benešem pustili do akce dobrodružné, jejíž výsledek nebylo možno předvídat, že se pustili do akce s naprosto nejasným koncem. Bylo tomu skutečně tak? Kde hledat klíč k tajemství úspěchu T. G. Masaryka a jeho druhů, jejichž koncepce řešení otázky státnosti se stala koncem roku 1918 realitou?

T. G. Masaryk vycházel při vypracování koncepce řešení otázky státnosti, při jejím postupném dopracování i ve své praktické politice z reálných představ. Ty byly podepřeny množstvím informací a poznatků, které byly jiným téměř nedostupné. To, že se postavil do čela boje za získání samostatnosti českého národa a za vytvoření jeho samostatného státního útvaru v tak vysokém věku je na jedné straně obdivuhodné. Na straně druhé to znamenalo obrovskou výhodu.

Jeho teoretické znalosti z různých vědních oborů, životní zkušenosti získané při plnění poslání vysokoškolského pedagoga i na poli politickém, známosti s předními politickými činiteli mnohých států a v neposlední řadě jeho znalosti jazyků byly těmi faktory jenž umožňovaly Masarykovi odpovědět správně na klíčové otázky té doby.

Na počátku války hledal několik měsíců (od června 1914 zhruba do konce roku) odpověď především na následující otázky: **jak dlouho válka potrvá, kdo válku vyhraje a jaké důsledky pro český národ by mělo případné vítězství RU ve válce?**

V tomto časovém úseku se setkal z mnohými poslanci říšské rady, s vedoucími politickými činiteli RU, Itálie, Srbska, Německa i jiných států. Při návštěvách Holandska hovořil také se svými přáteli z Belgie, Francie, Anglie i z USA. Jednal také se všemi známými představiteli českého politického života. Hodnotil ekonomické a vojenské možnosti válčících států. Sám k tomu ve **Světové revoluci**

uvádí: „***Dal jsem se po vypuknutí války do studia některých spisů o moderním válečnictví, mně ještě neznámých***“. A dále: „***Mapy válečné jsem studoval denně a stále velmi pozorně, politika se dělala na bojišti a to politika na dlouhou dobu***“.

Po zhodnocení všech dostupných informací došel k závěru, že válka bude dlouhá a že Centrální mocnosti válku nevyhrají. Na poslední otázku dal Masarykovi odpověď jeden z vlivných vídeňských politiků Ernst Koerber. Na jeho otázku, bude-li Vídeň schopna nutných reforem, jestliže válku vyhraje, po dlouhé a pečlivé úvaze odpověděl: „***Ne! Vítězství posílí starý režim a nový (Karel) nebude o nic lepší, po válce vítězné budou rozhodovat vojáci. A ti budou centralizovat a germanizovat, bude centralism s parlamentní okrasou***“.

Koerber tak Masarykovi pouze potvrdil názor ke kterému se sám dopracoval. Toto zjištění postavilo Masaryka definitivně na stranu těch, kdož se rozhodli bojovat za rozbití RU a zároveň bylo i důvodem proč nesdílel názory některých představitelů českého politického života o možnosti vnitřních reforem v RU.

Na základě analýzy dostupných informací dochází k následujícím závěrům, které rozhodujícím způsobem ovlivnily jeho další osud:

- i v případě vítězství RU ve válce dojde k dalšímu útisku a ke germanizaci českého, případně k maďarizaci slovenského národa

- předpokládal, že po případném vítězství RU budou mít v monarchii rozhodující slovo vojenské kruhy, které již na počátku války žádaly tvrdá opatření vůči Čechům a Slovákům,

- byl přesvědčen o tom, že ústupky ze strany Habsburků bude možno získat pouze cestou odboje proti nim,

- předpokládal, že myšlenka vzniku samostatného státu se může realizovat pouze v případě rozbití RU.

Výše uvedené závěry, které Masaryk učinil jej vedly jednoznačně na cestu boje za rozbití monarchie. Masaryk předpokládal vznik českého království. Tento státní útvar podle jeho původních představ měl být menší než skutečně vzniklá Československá republika v roce 1918. Nepatřila k němu Podkarpatská Rus a menší

odchyly od historických hranic byly na jihu Čech, Moravy a ve Slezsku. V čele tohoto království měl stát některý z princů západních zemí, nejlépe belgický, nebo dánský. Ruský kníže se jevil Masarykovi nepřijatelný pro předpokládaný odpor německé menšiny. Perspektiva možnosti a dokonce nutnosti spojení českých zemí a Slovenska v jednom státě se logicky nabízela i z toho důvodu, že vytvoření samostatného státu pouze na území Čech, by znamenalo jeho uzavření protivníky ze všech stran. Značnou překážkou pro sblížení českých zemí ze Slovenskem však byla skutečnost, že před válkou téměř neexistovala možnost jakékoliv spolupráce. Na každý náznak této spolupráce reagovaly vládnoucí kruhy v uherské části monarchie velmi podrážděně a byla fakticky v zárodku eliminována.

Ani rozdílné názory vedoucích činitelů českých politických stran na řešení otázky státnosti nebránily tomu, aby v rámci tajné organizace Maffie úzce spolupracovali nejen mezi sebou, ale prostřednictvím E. Beneše také s T. G. Masarykem. V **Dějínách světových** Jaroslava Kosiny můžeme tak na table členů Maffie, které obsahuje 75 osob vidět vedle sebe fotografie P. Šámala, J. Scheinera, F. Soukupa, K. Kramáře, A. Rašína, J. S. Machara, J. Werstadta, G. Habrmana, V. Klofáče a desítek dalších.

V polovině prosince 1914 odjíždí T. G. Masaryk do Itálie k rozhovorům s italskými a jihoslovanskými státníky. Po zprávě od S. Machara, že má být po návratu zatčen se do Čech již nevrátil a postavil se do čela zahraničního odboje. Záměrem Masaryka bylo, získat pro práci v zahraničí co nejvíce známých osobností, nebo poslanců říšského sněmu, kteří byli legitimně zvoleni v českých zemích. Předpokládal, že se mu tím podaří prokázat legitimitu čs. zahraniční akce. I přes jeho výzvy odešel do zahraničí ze 108 poslanců pouze J. Dürich.

Všichni jak v zahraničí, tak i v českých zemích i přes rozdílné názory pracovali ve prospěch českého národa. V průběhu války se pro zahraniční akci stává problémem poměr širokých vrstev obyvatelstva k RU. Negativní vztah většiny českého obyvatelstva byl znám, přesto bylo velmi složité získat k tomu konkrétní důkazy. I zde sehrála svoji úlohu krutá perzekuce ze strany úřadů.

Pro T. G. Masaryka se tento stav stal jednou z vážných překážek pro dosažení souhlasu dohodových mocností s rozbitím RU a při prokázání legitimacy

představitelů zahraniční akce. Najít odpověď na dotazy představitelů dohodových mocností - čím může prokázat, že český národ je pro rozbití monarchie a co pro to prakticky vykonal, bylo velmi složité. Zde sehrála významnou úlohu organizace Maffie, jejíž členové získávali podrobné informace, především o kruté perzekuci českého obyvatelstva. Mimo jiných především a procesech s K. Kramářem, A. Rašínem, o perzekuci v armádě atd. Na základě zmíněných informací argumentoval následně Masaryk v tom smyslu, že jakýkoliv otevřený odpor širokých vrstev obyvatelstva vůči monarchii není možný. Výše uvedené závěry, které Masaryk učinil jej vedly jednoznačně na cestu boje za rozbití monarchie.

Představy T. G. Masaryka se v průběhu války měnily na základě změn ve vývoji válečné situace a na základě výsledků dosažených v národněosvobozeneckém boji. Ke koncepci vytvoření samostatné republiky dospěl v druhé polovině roku 1918. Z tohoto pohledu byl zajímavý i požadavek vytvoření úzkého koridoru mezi Rakouskem a Maďarskem, který by spojoval čs. stát se státem jihoslovanským. Tato představa se později ukázala jako nereálná.

Na **Slovensku** se projevoval velmi silný národnostní útlak ze strany Maďarů, který bránil svébytnému rozvoji slovenského národa. Markantně se to projevovalo například v oblasti vzdělání, v kultuře, v podílu na politické moci i v dalších oblastech života společnosti. Již v letech 1913 - 1914 se objevovaly argumenty o nutnosti spolupráce s Čechy, zejména u V. Šrobára, P. Blahy, M. Hodži a u dalších. A. Hlinka dokonce již dne 14. května 1908 před bratislavským soudem prohlásil: **„Nech sa to vašim bratom maďarským ľúbi alebo nie, preca ostane večnou pravdou, že my Slováci sme s Čechmi jedno plemä, jedna osveta, jeden národ. Až do najnovšej doby mali sme s Čechmi spoločný jazyk a naši evanjelici doposiaľ užívajú v kostole český jazyk“.**

Milan Hodža v **Slovenskom týždenníku** dne 29. května 1914 píše: **„Maďarizácia nám pritisla na hrdlo nôž a my sme sa ako stratený syn začali vracat' do materského náručia vzdelanosti česko-slovenskej. Čím prudšia maďarizácia, tým vrúcnejšie a tým pevnejšie bude česko-slovenské bratstvo. Ak sa to maďarským politickým stranám nelúbi, nech to pripíšu na vrub svojej vlastnej šovinistickej neústupnosti“.**

Projevovaly se i názory, které viděly východisko z nenormálních vztahů mezi slovenským národem a Maďary v Uhrách ve vytvoření **trialismu**, jehož podstatou bylo předpokládané spojení **českých zemí se Slovenskem s Rakouskem a s Uherskem**.

Do politického, hospodářského i kulturního života začínají před první světovou válkou a na jejím počátku zasahovat Slováci v Americe. Šlo o velmi početnou skupinu krajanů, kteří byli nuceni z ekonomických důvodů v minulém období opustit Slovensko. Byli lépe organizovaní, existovalo u nich uvědomění národní svébytnosti. Využili demokratických svobod v USA k prohloubení národního uvědomění, rozvoji kultury i k vytvoření vlastních krajaňských organizací. Z jejich iniciativy vznikla organizace **Slovenská liga** k jejíž představitelům patřili i I. Daxner a A. Mamatey. Proto měli Slováci v Americe na počátku války jasnější program a stanoviska než Slováci v Uhersku. Již dne 26. dubna 1914 se konalo velké protestní shromáždění amerických Slováků v Pittsburku, kde žádali právo na sebeurčení slovenského národa.

Na počátku války tak existovaly různé názory na možnosti řešení postavení slovenského národa a to jak u amerických Slováků, tak i u Slováků, žijících nebo působících tehdy v Rusku (J. Jesenský, J. G. Tajovský, V. Hurban). V jejich úvahách se objevovaly následující možnosti:

- **zavedení široké autonomie v rámci „nového“ Uherska,**
- **federalizaci habsburské říše, zavedení již zmíněného trialismu,**
- **připojení Slovenska k carskému Rusku,**
- **spojení Slovenska s předpokládaně vzniklým Polskem.**

Všechny uvedené možnosti předpokládaly vytvoření autonomie pro Slovensko. Postupně však převládla myšlenka, že nejlepším řešením by bylo spojení s Čechy ve společném státě, za předpokladu zabezpečení samostatného vývoje slovenského národa ve všech oblastech života společnosti. O tom svědčí i obsah dopisu představitelů amerických Slováků **M. Jankoly** z 11. prosince 1914 redaktorovi Jozefovi Huškovi, kde uvádí, že heslem Slováků musí být **„Preč od Maďarov“** a dále pokračuje: **„Za príklad spojenia nech nám slúži Rakúsko-Uhorsko. Vláda**

najvyššia, diplomacia a vojsko jedno, ostatné všetko nech osve ostane. Či už to bude konfederácia republikánska alebo monarchistická“.

V ďalšom dopise z 15. prosince 1914 M.Jankola potvrdzuje predchádzajúce názory a říká: ***„My nič nebudeme značiť v monarchii a zhola nič v slávnej Rossii. Kdežto s Čechmi by sme boli na základe rovnoprávnosti á la Austria i Uhorsko zo svojou samosprávou, parlamentom s krajiniským štátnym jazykom slovenským“.***

Již v této době se u amerických Slováků objevují úvahy o tom, bude-li spojení Čechů a Slováků reálné a nebude-li **čechoslovakismus** novým nebezpečím (případně do jaké míry) samostatnému vývoji slovenského národa. Tyto úvahy podporovala i skutečnost, že i mnozí američtí Češi tehdy, např. na společné schůzi předních newyorských Čechů s čechoslovakisticky orientovanými Slováky dne 17.ledna 1915, otevřeně vyhlášovali **uherské Slováky** za větev českého národa a mluvili o potřebě vytvořit **jednotný československý národ**. I přesto však převládaly názory že sjednocení českého a slovenského národa bude nejlepším řešením tohoto problému.

Vývoj názorů na řešení otázky státnosti Čechů a Slováků v průběhu první světové války se promítl také v praktické činnosti představitelů zahraničního odboje v čele s T. G. Masarykem, E. Benešem, M. R. Štefánikem a s představiteli nejvýznamnějších krajanových spolků a sdružení v USA, Francii, Rusku a Anglii.

V této době dochází také k důležitým krokům ke sjednocení akcí českých a slovenských krajanů v Americe. Dne **22. října 1915 byla v Clevelendu** podepsána dohoda mezi českým **Národním sdružením** a **Slovenskou ligou** v níž bylo za cíl národněosvobozenického hnutí označeno - **spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku států s úplnou národnostní autonomií Slovenska s vlastním sněmem, státní správou a kulturní svobodou**. Na základě této skutečnosti se rozhodli američtí Slováci podporovat všechny akce zahraničního odboje vedeného T. G. Masarykem.

Vyvrcholením úsilí zahraničního odboje v roce 1915 bylo vypracování a zveřejnění prohlášení **Zahraněního komitétu českého**, ve kterém se požadovalo vytvoření samostatného státu. Prohlášení podepsali mimo T. G. Masaryka

a J. Düricha i představitelé již zmíněných nejvýznamnějších krajanských spolků a sdružení, včetně představitelů Slovenské ligy.

K praktické realizaci ideje vytvoření samostatného státu Čechů a Slováků však vedla ještě dlouhá cesta. K důležitým krokům, které vedly k naplnění výše uvedených idejí patřilo sjednocení zahraničního odboje a navázání kontaktů s vedoucími činiteli odboje na domácí půdě. Dále také skutečnost, že se podařilo v dohodových zemích navázat kontakty s představiteli vládnoucích kruhů a vyvolat u nich zájem o problémy boje českého a slovenského národa za národní osvobození. Podařilo se tím vytvořit příznivé předpoklady pro rozvinutí dalšího úsilí směřujícího k uznání nutnosti rozbití RU ze strany dohodových mocností.

Původní představa Masaryka - cestovat po zemích Dohody a přesvědčovat jejich čelné představitele o nutnosti rozbití RU se záhy ukázala jako nereálná. Nepodařilo se mu dosáhnout ani toho, aby s ním do zahraničí odešli ještě další významní představitelé českého politického života. Výjimkou byl pouze poslanec říšského sněmu **J. Dürich**.

Situaci našeho zahraničního odboje komplikoval do určité míry složitý vztah Dohody k RU. Státy Dohody neměly zpočátku zájem na rozbití RU, ale pouze na jeho odtržení od Německa. Proto také až do roku 1918 otevřeně nevystoupily za rozbití RU. Výraznou změnu však přinesl vstup Itálie do války na straně dohodových mocností v roce 1915. Itálie měla konkrétní územní požadavky vůči RU, na jejichž splnění trvala. Proto v tomto období vystupují do popředí dva důležité problémy zahraničního odboje:

- a) otázka legitimacy představitelů zahraničního odboje v čele s Masarykem, to znamenalo dokázat, že za nimi stojí český a slovenský národ v RU,**
- b) dokázat, že si český a slovenský národ přeje vytvoření samostatného státu a je ochoten za něj bojovat.**

Z tohoto pohledu stálo před představiteli zahraničního odboje několik důležitých úkolů:

- *navázat a soustavně udržovat spojení s představiteli domácího národněosvobozeneckého hnutí v této době reprezentovaného především Maffii,*
- *sjednotit domácí a zahraniční odboj na základě určitého programu,*
- *podílet se na boji proti RU na straně dohodových mocností,*
- *postupně přesvědčit představitele dohodových mocností o nutnosti rozbití RU, ukázat že je to i v jejich zájmu.*

V březnu roku 1915 zaslal T. G. Masaryk všem českým spolkům a organizacím v cizině program revolučního hnutí, ve kterém byly mimo jiné uvedeny následující zásady:

- *cílem je politická samostatnost,*
- *hlavní slovo musí říci národ doma, Praha se musí stát centrem revoluce,*
- *ve vhodnou chvíli musí být v Čechách učiněn projev proti válce, proti Rakousko- Uhersku a pro Dohodu,*
- *v cizině nutno vydávat noviny, opírající se o pravidelné spojení*
- *s domovem. Musí odrážet nálady a poměry ve vlasti, nikoliv všeobecné nálady Čechů v zahraničí,*
- *pro českou samostatnost nutno získat spojenecké vlády, jednotlivé vynikající politiky a noviny,*
- *české kolonie v cizině nemohou samy rozhodovat o konečném osudu národa, mají podle svých sil spolupracovat na uskutečnění revolučního programu. Kdyby národ sám svobody nechtěl, kolonie mu ji nedají,*
- *nutno pracovati k tomu, aby Dohoda byla přesvědčena, že rozbití Rakouska je v jejím zájmu a že osvobození malých národů jí bude na prospěch.*

Masaryk zůstal po celou dobu svého působení v zahraničí věrný výše uvedeným zásadám. Veřejně poprvé v tomto smyslu vystoupil v březnu 1915 v Ženevě s přednáškou **Čechy a přítomná válka** .

V duchu těchto zásad také navázal styky s českými krajany v USA, reprezentovanými **Českým národním výborem** v Chicagu. Krajané z Ameriky

poskytli také finanční prostředky na vydávání potřebných novin. Dne 1. května 1915 začal vycházet list **La Nation Tchèque** ve Francii a v srpnu 1915 **Československá samostatnost**. Oba listy mj. zveřejňovaly také přesné zprávy o situaci v Rakousku.

Své názory na otázku dalšího vývoje na vytvoření samostatného státu vyložil T. G. Masaryk ve svém memorandu britskému ministru zahraničí E. Greyovi s názvem **Samostatné Čechy**. Memorandum bylo vypracováno ve 100 exemplářích a rozšířeno v cizině.

Ve zprávě o situaci v zahraničním odboji, kterou Masaryk zaslal do Čech v létě 1915 žádá o vyslání dalších spolupracovníků do zahraničí. Na základě této výzvy odchází z RU dne 5. září 1915 E. Beneš a stává se nejbližším spolupracovníkem Masaryka. V září byl v Paříži ustaven také **Český zahraniční komitét**, který sdružoval všechny organizace Čechů v cizině. Do čela komitétu byl jmenován T.G.Masaryk. Na podzim 1915 se Masaryk stal navíc ředitelem **Ústavu pro studium Slovanstva v Londýně**. Značný ohlas vyvolalo již jeho první vystoupení s přednáškou **O problému malých národů v nynější evropské krizi**.

Výsledkem zahraniční akce v čele s Masarykem v průběhu roku 1915 bylo sjednocení zahraničního odboje, navázání kontaktů s představiteli domácího odboje a vypracování programu ve kterém byl jako hlavní cíl vytyčen požadavek vytvoření samostatného státu.

Nezanedbatelným výsledkem byla také skutečnost, že se podařilo v dohodových zemích navázat kontakty s představiteli vládnoucích kruhů a vyvolat u nich zájem o problémy boje českého a slovenského národa za národní osvobození. Podařilo se tím vytvořit příznivé předpoklady pro rozvinutí dalšího úsilí směřujícího k uznání nutnosti rozbití RU ze strany dohodových mocností.

Značnou pozornost věnovali představitelé čs. zahraniční akce i ovlivňování veřejného mínění, zejména ve Francii a v Anglii. To se za určitých podmínek mohlo stát faktorem příznivě ovlivňujícím realizaci programu směřujícího k vytvoření samostatného státu. Další důležité kroky v tomto smyslu byly učiněny v roce 1916.

Od samého počátku války existoval odpor proti monarchii jak na domácí půdě tak i v zahraničí. Základním problémem však zůstávala jeho roztržitost a také to, že neexistoval jednotný politický program, na základě něhož by došlo ke sjednocení zahraniční akce a jejímu spojení s domácím odbojem.

Počátkem roku 1916 navazují představitelé čs. zahraniční akce na výsledky dosažené v roce 1915. V únoru roku 1916 je vytvořena **Česká národní rada** (dále ČNR) v Paříži. Později byla přejmenována na **Československou národní radu** (dále ČSNR). V jejím čele stáli dva poslanci, pověřeni mandátem z domova a to T. G. Masaryk jako předseda a J. Dürich jako místopředseda. Generálním sekretářem se stal E. Beneš. Členem ČSNR se stal také představitel slovenského národa M. R. Štefánik.

M. R. Štefánik byl ve Francii známou osobností, byl francouzským občanem a jeho úloha v ČSNR mimo jiné spočívala v tom, že vytvářel příznivé podmínky T. G. Masarykovi pro jednání s představiteli vládnoucích kruhů. Již dne 3. února 1916 jednal Masaryk s francouzským ministerským předsedou A. Briandem, kterého se podařilo získat pro čs. zahraniční akci. Zasluhou Štefánika byla podrobná zpráva o tomto jednání zveřejněna ve francouzském tisku.

V průběhu celého roku 1916 Masaryk se svými spolupracovníky neúporně pracoval na ovlivňování představitelů dohodových mocností i veřejnosti těchto států ve prospěch národněosvobozeneckého hnutí Čechů a Slováků. Organizoval jeho finanční základnu hlavně za pomoci čs. krajanů v USA. S tímto posláním odešel do Ameriky také Vojta Beneš, bratr E. Beneše. Cílem této akce bylo udržet nezávislost čs. zahraniční akce na vládách jednotlivých zemí. Naši krajané sehráli důležitou úlohu při financování čs.zahraněního odboje v průběhu I. světové války. O tom svědčí i výše finančních prostředků, které věnovali v jednotlivých letech. (1914 - 1915 to bylo 38 000 dolarů, později se jednalo ročně o částky přes 100 000 dolarů).

V průběhu roku 1916 se podařilo Masarykovi dosáhnout také souhlasu anglické vlády s tím, aby se Čechoslováci mohli hlásit jako dobrovolníci do anglické armády. A tak dne 30. října 1916 vstupuje první český voják do britského pluku.

Nejrozsáhlejší práci ve prospěch národněosvobozeneckého hnutí v roce 1916 odvedly krajské organizace **Slovenské ligy** a **Národního sdružení českých krajanů**. Širokou agitační práci rozvinuli zejména Vojta Beneš a chicagský advokát Karel Pergler. V tomto roce se obrátilo Národní sdružení zvláštním memorandem přímo na prezidenta W. Wilsona. V něm objasnilo vztah amerických Čechů k rodné zemi. Zároveň bylo zdůrazněno, že tento vztah není v rozporu s občanskými povinnostmi k americké vlasti, ale naopak, že je součástí boje za demokracii ve světě. Memorandum bylo také reakcí na vystoupení amerického prezidenta ve Philadelphii, kde mluvil o určitém druhu amerických občanů, kteří se exponují pro cizí zájmy na úkor svého státu.

Autorem memoranda byl právě K. Pergler. V roce 1916 se dostala problematika čs. odboje i do amerického parlamentu. V únoru 1916 byla v zahraničním výboru amerického kongresu projednána otázka svolání konference neutrálních států o zásadních podmínkách budoucích mírových jednání. Na jednání byli pozváni také představitelé menších národností, mezi nimi i K. Pergler. Ten ve svém vystoupení vyložil české požadavky a zdůvodnil jejich oprávněnost. Podobná vystoupení učinil také v zákonodárných sborech některých amerických států a na veřejnosti. K ovlivňování představitelů vládních kruhů i americké veřejnosti využíval K. Pergler také informace o procesu s K. Kramářem, V. Klofáčem a s dalšími, který proběhl v Rakousko-Uhersku. Obdobnou činnost jako K. Pergler a V. Beneš v USA, vykonával E. Beneš, M. R. Štefánik a další představitelé čs. zahraniční akce ve Francii, v Itálii a v Anglii.

V průběhu roku 1916 se zvyšoval počet čs. zajatců z RU armády v Itálii. Francouzští letci shazovali v průběhu května 1916 na italské frontě výzvy podepsané T. G. Masarykem, vybízející české vojáky k odchodu do zajetí. Situace v Itálii však byla oproti Francii pro vytvoření čs. vojska odlišná a méně příznivá. V Itálii neexistovala početná kolonie krajanů jako ve Francii nebo Rusku. Čítala pouze asi 300 osob. Ani italská veřejnost o Češích a Slovácích mnoho nevěděla. Proto bylo nutno v Itálii rozvinout agitační a propagační činnost ve prospěch osvobozeneckého boje. Pozitivní úlohu sehrál v Itálii Ing. K. Veselý, který se na pokyn ČSNR v Paříži snažil získat pro českou věc některé z významných italských

politiků. Během roku 1916 se mu podařilo dosáhnout určitého pokroku a připravit půdu pro jednání vedoucích činitelů čs. zahraniční akce s představiteli italské vlády.

V průběhu roku 1916 se tak podařilo dále sjednotit národněosvobozenecké hnutí Čechů a Slováků kolem Národní rady v Paříži, která se stala jeho centrem. Po celou dobu se dařilo udržovat spojení také s domovem a využívat informací z RU jednak ve prospěch dohodových států, ale také k agitační práci a k přesvědčovací kampani o správnosti cílů čs. národněosvobozeneckého hnutí. V USA i ve státech Dohody se podařilo získat na stranu ČSNR řadu významných osobností politického a veřejného života i sympatie značné části obyvatelstva. Určité komplikace pro zahraniční akci přinášela zdánlivá pasivita představitelů českého politického života i obyvatelstva v monarchii. Značný posun kupředu jak v zahraniční akci tak i v rozvoji domácího odboje přinesl rok 1917.

Dne 10. ledna 1917 bylo v nótě britské a francouzské vlády jako jeden z válečných cílů uvedeno mimo jiné **osvobození Čechoslováků**.

U představitelů české politické reprezentace v monarchii se toto vyhlášení neseťkalo s podporou. Ve svém poselství vládě a císaři představitelé českého svazu toto prohlášení dvakrát, ve dnech 24. a 31. ledna 1917, odmítli a vyhlásili loajalitu monarchii.

Rok 1917 začal pro zahraniční akci povzbudivě. Dohoda zařadila mezi své válečné cíle také **osvobození Čechoslováků z cizího jha**. Osvobození Čechoslováků, které se objevilo v odpovědi dohodových států na výzvu prezidenta USA W.Wilsona znamenalo velký úspěch čs. zahraniční akce.

V této době se centrum našeho odboje nacházelo v Londýně a v Paříži, kde sídlili vedoucí činitelé zahraniční akce. Masaryk, Beneš a Štefánik i další představitelé zahraničního odboje museli na počátku roku 1917 ve Francii i v Anglii čelit agitační kampani za zachování RU. Prorakouská agitace souvisela se snahami císaře Karla jednat koncem roku 1916 a na začátku roku 1917 o uzavření separátního míru se státy Dohody. Případný úspěch těchto jednání by vážně ohrozil i splnění cílů čs. národněosvobozeneckého hnutí, neboť ty mohly být splněny pouze za předpokladu rozbití RU. Proto byla ČSNR ve stálém styku s předními politiky států

Dohody a s představiteli sdělovacích prostředků, kterým neustále předávala zprávy a důvěrné informace z RU ve snaze paralyzovat vlivy škodlivé čs. zahraniční akci.

Sjednocení čs. hnutí v západní Evropě, Americe a koncem roku 1916 i v Rusku přispělo k získání autority a váhy ČSNR v očích dohodových politiků. Ta představovala v průběhu roku 1917 svou činností a programem orgán, který se mohl stát v dané chvíli krystalizačním jádrem budoucí vlády samostatného československého státu. Důležitou úlohu sehrálo v tomto roce čs. zahraniční vojsko, jehož budování věnovala ČSNR mimořádnou pozornost.

Vybudování vlastního vojska bylo jednou z cest jak dokázat legitimitu představitelů zahraničního odboje. Zároveň bylo důležitým argumentem pro Dohodu, že český a slovenský národ je pro rozbití RU a je ochoten proti němu bojovat. V neposlední řadě se naskýkala i možnost vznášet v případě vítězství Dohody ve válce určité požadavky. Vytvoření vlastního čs. vojska bylo důležité také z toho důvodu, že T. G. Masaryka několikrát kritizovali představitelé dohodových mocností za pasivitu národněosvobozenického hnutí v rámci RU.

Právě existence čs. zahraničního vojska, které vzniklo v průběhu války a podílelo se na boji proti Německu a Rakouskou-Uhersku měla významný podíl na pozdějším vzniku republiky a jejím uznání velmocemi. Vývoj událostí v průběhu války plně potvrdil slova T. G. Masaryka o nutnosti vytvoření čs. zahraničního vojska, pronesená na jejím počátku: **„Bez bojujícího vojska náš nárok na osvobození zůstane málo povšimnut....“**.

2 Souvislosti vývoje zápasu za národní osvobození na domácí půdě

Rakousko-Uhersko

Začátek války zastihl naše národy nepřipravené a v tu chvíli neschopné uskutečnit jakékoliv větší akce proti monarchii. Dne 26. července provedlo Rakousko-Uhersko mobilizaci poloviny armádních sborů a po vyhlášení války Srbsku vyhlásilo dne 31. července 1914 všeobecnou mobilizaci. Ta proběhla i v českých zemích a na Slovensku bez vážnějších problémů. Atmosféra za které probíhala mobilizace byla v českých zemích zcela jiná než v zemích monarchie, obývaných německým a maďarským obyvatelstvem. Čeští vojáci dávali při odchodu na frontu ostentativně najevo svůj vztah k nastávající válce. Oddíly odcházely na nádraží k odjezdu na frontu s českými prapory v čele a za zpěvu národních písní, mnohdy dobově upravených. Například: **Červený šátečku kolem se toč, my jdeme na Rusa nevíme proč.** Častý byl i zpěv slovanské hymny **Hej Slované.** Při odjezdu III. praporu 28. pražského pěšího pluku dne 23. září 1914 volaly davy lidí z chodníku, aby vojáci nestříleli na Rusy. Rakouské úřady zarážela i skutečnost, že mnozí vojáci mávali bílými šátky na znamení, že se při nejbližší příležitosti vzdají do zajetí. Tyto projevy nesly rakouské úřady velmi nelibě. K podobným projevům docházelo stále více i v následujícím období.

V říjnu 1914 došlo k prvnímu dobrovolnému přechodu českých oddílů do ruského zajetí. V bojích na haličské frontě byl obklíčen 1. prapor 36. pěšího pluku a bez odporu byl odveden do zajetí. Následovaly další případy přechodu jednotlivců a celých skupin českých vojáků do ruského zajetí. K nejvýznamnějším patřil přechod asi 1500 vojáků 28. pěšího pluku na ruskou stranu dne 3. dubna 1915 u Stebnické Huty. Následoval přechod téměř celého pěšího pluku č. 36 z Mladé Boleslavi koncem května 1915 na řece Sanu a části 21. pěšího pluku z Čáslavi. Hromadné přechody českých vojáků na ruskou stranu pokračovaly i nadále.

Proto se pro rakouské velení staly nespolehlivými vojenské jednotky a útvary složené z českých a slovenských vojáků. Vzhledem k tomu byly za trest zrušeny například již zmíněné pěší pluky č. 28 a č. 36. Jejich vojáci byli rozveleni do jiných pluků, převážně německých nebo maďarských. Rakouské vrchní velení reagovalo na tuto situaci rozšířením perzekucí a zostřením trestů. Již v srpnu 1914 byli v Srbsku bez soudu zavražděni tři čeští vojáci litoměřického pluku.

Nejvyšší velitel rakouské vojenské moci arcikníže Bedřich však považoval opatření vůči českému národu za nedostatečná a požadoval 29. října a 5. prosince 1914, aby politická správa Čech, Moravy a Slezska byla svěřena vojenskému veliteli.

I když případné vítězství Dohody ve válce nemuselo přinést pro naše národy nic určitého, vítězství Německa by znamenalo další zhoršení jejich již tak složitého postavení v rámci Rakouska-Uherska. O tom se většina obyvatel našich zemí mohla přesvědčit již bezprostředně po zahájení války. Perzekuce rakouských úřadů se netýkala pouze českých vojáků v RU armádě. Mnoho lidí, převážně těch, co byli veřejně činní a jímž věnovala policie pozornost již před válkou, bylo pozatýkáno a žalářováno. K internaci těchto osob byly zřízeny zvláštní tábory.

Na denním pořádku byly procesy s **velezrádci** z řad českého a slovenského obyvatelstva. Nejkrutěji řádl pověstný soud v Ostravě, který soustavně vynášel rozsudky smrti a ohlašoval popravy na plakátech vylepených na nárožích. Dne 23. listopadu roku 1914 byl v Moravské Ostravě popraven úředník Slavomír Kratochvíl za rozšiřování protistátních letáků. Následovala poprava krejčího Evžena Matějku dne 9. prosince a poprava redaktora Josefa Kotka dne 23. prosince za velezrádné řeči.

Nejvíce byly postiženy politické strany, mající ve svém programu samostatnost, jejich vedoucí činitelé a tisk. Dne 2. září 1914 bylo úředně zastaveno vydávání **Českého slova**, dne 5. září **Pondělníku** a dne 8. září stihl podobný osud i deník Státoprávní strany **Samostatnost**. Dne 5. září byl zatčen vůdce národněsociální strany Václav Klofáč. Zatčeni byli i další známí představitelé politických stran a poslanci říšského sněmu jako např. Karel Kramář, Alois Rašín, Buřival, Choc, Netolický, Vojna a další.

Již na počátku války se tak ukázalo, že Rakousko-Uhersko není schopno stát se klidným domovem rovnoprávných národů. Naopak postupně dochází k prohlubující se perzekuci neněmeckých národů v rámci monarchie. Tvrdá perzekuce ze strany RU úřadů jak vůči představitelům politických stran, ale i vůči ostatním občanům do značné míry omezovala možnosti rozvoje národněosvobozenického hnutí slovanských národů.

V druhém roce války se situace v českých zemích dále zhoršila. Ze strany RU úřadů došlo k zostření perzekuce a to jak vůči civilnímu obyvatelstvu, tak i vůči českým a slovenským vojákům v RU armádě. Čeští dělníci, kteří nebyli uznáni za schopné k válečné službě museli jako politicky nespolehliví nastoupit na práce do Belgie, Srbska, Vestfálska i do Malé Asie. V Čechách se toto opatření týkalo asi 26 000 dělníků. Neustále rostly ceny potravin, začínal se projevovat jejich nedostatek.

Perzekuce směřovala také vůči učitelstvu, které bylo nositelem a šířitelem národního povědomí. Z gymnázia v Kyjově byli všichni učitelé posláni na frontu. Moravský místodržitel Bleyleben prohlásil, že 99 % učitelstva by mohlo být pověšeno pro velezradu. V armádním rozkaze č. 8395/I k zatčení K. Kramáře a předsedy strany mladočechů a dr. Scheinera, starosty České obce sokolské, bylo uvedeno:

„V Čechách existují až dosud, úřady ničím nerušeny, tři korporace, jejichž tajným cílem jest uskutečnění českých snů t.j., samostatnosti koruny české. V první řadě je to česká Národní rada, pak Česká obec sokolská, jež obě stojí na čistě národním podkladu. Nejdůležitějšími osobnostmi jsou dr. Kramář a dr. Scheiner“.

Proto perzekuce úřadů směřovala především proti uvedeným institucím a jejich vedoucím představitelům. V červenci 1915 byl zatčen A. Rašín a redaktor **Národních listů** V. Červinka. Občanská perzekuce vyvrcholila procesem proti K. Kramářovi, který byl zahájen v prosinci 1915. V tomto roce dochází také k dalšímu šíření dezercí českých a slovenských vojáků. Na rakouské úřady přichází čím dál více zpráv o nepřátelské agitaci v Čechách a na Moravě a o problémech v českých plucích RU armády. To se týkalo zejména plzeňského, pražského a budějovického pluku v bojích ve východní Haliči a na Volyňsku. Mnoho českých a slovenských vojáků bylo bez soudu zastřeleno či ubito polními četníky. Hlavní stan RU armády vypsál dokonce zvláštní odměnu 50 korun za zabití **českých velezrádců**.

České oddíly byly umísťovány zpravidla na nejnebezpečnějších místech fronty. Na obou bocích a v týle měli německé nebo maďarské jednotky. České pluky byly obvykle rozděleny na menší formace a promíchány s jednotkami maďarskými a německými, aby se předešlo hromadné dezerci. Ve snaze zabránit dalšímu rozvoji

protirakouského hnutí v Českých zemích i v RU armádě, žádal opět arcikníže Bedřich 2x v roce 1915 (květen a září) zavedení vojenské správy, avšak bezvýsledně.

Podmínky pro rozvoj národněosvobozeneckého hnutí se v českých zemích ještě více zkomplikovaly. Po zatčení několika představitelů **Maffie** bylo také udržování spojení se zahraničím velmi složité.

V průběhu roku 1916 dochází k dalšímu zosíření perzekuce slovanských národů v RU. Jak v českých zemích tak i na Slovensku se drasticky zhoršuje životní úroveň, projevuje se nedostatek základních potravin a nebývale rostou jejich ceny. (např. jeden kilogram rýže stál před válkou 40 haléřů dosáhl ceny 13,50 - 18,50 Kčs). Úředně předepsaná výroba chleba stanovovala, že ušlechtilé mouky může být použito pouze 40 %, zbytek musí být nahrazen různými příměsky.

Perzekuce se projevila i v oblasti kultury a ve školství. Byla zakázána některá díla připomínající národní historii jako například Jiráskovo Temno a další. Jako snahu o prohloubení germanizace je možno označit výnos místodržitelství z ledna 1916 o **vnitřní úřední němčině**. Značný ohlas doma i v zahraničí vyvolal proces s K. Kramářem a V. Klobáčkem. Vojenský soud odsoudil oba za velezradu dne 3. června k trestu smrti. Ve své obhajobě K. Kramář obvinil RU, že svou politikou diktovanou Němci a Maďary připravilo a rozpoutalo I. světovou válku.

Okolnosti zmíněného procesu využili představitelé zahraničního odboje jako důkaz o stupňující se perzekuci vůči představitelům českého politického života. Jejich zveřejnění v cizině přispělo k ovlivnění veřejného mínění v dohodových zemích ve prospěch čs. zahraniční akce.

Na území RU docházelo také k rekvizicím materiálu potřebného pro válečnou výrobu, zejména však kovů, které potřebovaly muniční továrny. V této souvislosti byly rekvírovány také kostelní i jiné zvony, které byly použity ke zbrojní výrobě. Vojenské orgány prosadily změnu zákona o válečných úkonech, který byl rozšířen i na osoby od 50 do 55 let. Vojenská povinnost byla zavedena také do středních škol zřízením junobraný.

Hněv rakouských orgánů se obrátil také proti T. G. Masarykovi, jeho spolupracovníkům a proti jejich rodinám. V březnu 1916 došlo k zabavení majetku

T. G. Masaryka, J. Düricha a Lva Sychravy. Masarykova dcera Alice byla propuštěna z vídeňského vězení až po protestních akcích amerických Čechů a protestech amerických diplomatů u rakouských úřadů.

I přes perzekuci se postupně dařilo v průběhu roku 1916 sjednocovat představitele českého politického života. České politické strany se seskupily prostřednictvím svých poslanců v říšské radě v **Český svaz**. Dne 18. listopadu byl vytvořen první **Národní výbor**, který vydal provolání **Českému národu**. V něm bylo oznámeno sjednocení českých poslanců říšského sněmu na základě většinové zásady v jeden celek v Český svaz. Zároveň bylo oznámeno vytvoření Národního výboru z volených zástupců jednotlivých politických stran. Hlavním posláním těchto institucí bylo dosáhnout jednotného postupu v otázkách národněpolitických a ústavněprávních, přičemž Národní výbor (dále NV) měl být institucí, která se měla zabývat otázkami vyžadujícími řešení z hlediska všenárodního.

Předsedou NV byl zvolen **Karel Mattuš** - vůdce staročechů, předsedou Českého svazu agrární poslanec **František Staněk**. Vytvoření zmíněných institucí znamenalo určitou pozitivní změnu oproti více méně pasivnímu vyčkávání představitelů českých politických stran v minulosti.

Vývoj situace v RU ovlivnila také smrt císaře Františka Josefa dne 21. listopadu 1916. Na trůn nastoupil nový císař Karel. Jeho příchod na trůn vzbuzoval určité naděje i u českého obyvatelstva. Tomu odpovídaly i první změny jenž provedl v důležitých vládních funkcích. Na místo ministerského předsedy jmenoval českého šlechtice **Clam - Martinice** a na místo ministra zahraničí rovněž českého šlechtice hraběte **Czernina**. Následující vývoj v RU však ukázal, že se výše uvedené naděje nesplnily.

Také v roce 1917 dochází k dalšímu zhoršení vnitřní situace v RU. Projevovalo se ekonomické vyčerpání, jehož dopady se promítly v zhoršování sociálního postavení obyvatelstva. Nedostatečné zásobování obyvatelstva základními potravinami vyvolávalo projevy nespokojenosti, stávky a demonstrace. Začaly se objevovat hesla a požadavky národněosvobozenického charakteru a současně i politické požadavky. Rostoucí vnitřní napětí bylo posíleno i zprávami

o únorové revoluci v Rusku. Dále pokračovaly masové přechody českých a slovenských vojáků do zajetí na východní i západní frontě.

Odpor proti monarchii na jaře 1917 živelně narůstal. V dubnu 1917 proběhla v Prostějově hladová demonstrace při které bylo zastřeleno 23 žen. Konaly se i další protestní akce. Za této situace se snažili představitelé vlády, čeští šlechtici Clam Martinic a Czernin navázat styky s vedoucími českými politiky a dosáhnout vnitřního smíru uvnitř říše. Jejich snahy se však setkaly s nezdarem.

Rakousko vedlo v té době jako jediné z válčících zemí válku bez parlamentu. Tuto okolnost využívali i představitelé čs. zahraniční akce. Snažili se čelním politikům dohodových mocností dokázat, že rakouská vláda donutila národy RU k válce proti jejich vůli a že vynucuje plnění státní povinnosti vůči říši surovým vojenským násilím. Argumentovali také tím, že v důsledku výše uvedených skutečností se rakouská vláda bojí předstoupit před své národy, reprezentované parlamentem.

Jedině jednání parlamentu mohlo dát odpověď na otázku, má - li pravdu vláda, která tvrdí, že všechny národy říše stojí za svým císařem nebo představitelé zahraniční akce, hovořící o rakouském žaláři národů a živelném odporu všech neněmeckých a nemaďarských národů vůči monarchii.

V důsledku celé řady okolností (včetně vlivu ruské únorové revoluce) rozhodla ministerská rada v dubnu 1917 o svolání říšského parlamentu. Němci souhlasili se svoláním říšské rady s podmínkou, že Čechy budou správně rozděleny a němčina se stane státním jazykem. Tyto požadavky narazily na prudký odpor Čechů, Jihoslovanů a Ukrajinců. Čeští poslanci oznámili, že v tomto případě všichni složí své mandáty.

Vláda dne 16. dubna 1917 rozhodla nevyhovět požadavku Němců. Po dalších jednáních vydali Němci prohlášení, že se v zájmu říše vzdávají splnění svých národních požadavků. Široká česká veřejnost očekávala, jak se zachovají oficiální zástupci české politiky.

Dne **8. května 1917** zveřejnilo Právo lidu článek **B. Šmerala**, místopředsedy Českého svazu. V něm bylo zřízení malých národních samostatných států nazváno - ***utopii, neboť prý nemají vůbec žádné mezinárodní zdůvodnění a nebyly by žádným štěstím pro národy je tvořící.***

Odpovědí na tento článek, ale i na další podobné názory bylo prohlášení 222 českých spisovatelů z 19. května téhož roku **Českému poselstvu na říšské radě**. V prohlášení autoři požadovali svobodu shromažďovací před zasedáním parlamentu, aby poslanci mohli vyslechnout požadavky voličů, zrušení cenzury, svobodu projevu a nedotknutelnost poslanců v parlamentu. Žádali, aby poslanci v parlamentu vymohli všeobecnou amnestii pro všechny, kteří byli odsouzeni vojenskými soudy pro politickou činnost, úplnou občanskou svobodu veřejného života atd.

Prohlášení vyvolalo velký ohlas a projevy souhlasu široké veřejnosti. Dne 21. května 1917 se konala mohutná demonstrace pražských kovodělníků, která podpořila požadavky, uvedené v prohlášení spisovatelů. Pod tlakem členstva odmítá sociálnědemokratický poslanec Soukup možnost účasti v rakouské vládě a vyjadřuje nesouhlas s politikou vůdců.

Po dlouhé době dochází ke svolání voličských schůzí politických stran. Stále více se ozývaly hlasy nesouhlasu s politikou vůdců největší dělnické strany, sociální demokracie. **Říšská rada byla zahájena 30. května 1917**. Předseda Českého svazu poslanec F. Staněk za bouřlivého souhlasu českých poslanců přečetl prohlášení české delegace, ve kterém požadoval přeměnu RU ve spolkový stát rovnoprávných národů. Žádal přiznání práva na sebeurčení a vytvoření demokratického státu sloučením všech větví československého národa (spojení Čech a Slovenska). V podobném duchu vystoupili i další čeští poslanci Stránský a Stříbrný.

Uvedená vystoupení vyvolala tvrdé protesty německých poslanců. Ani vídeňská vláda se nevzdávala nadějí, že se jí podaří vyřešit vzniklou situaci v její prospěch. Znovu bylo jednáno s předsedou Českého svazu, za jakých podmínek by byli Češi ochotni podporovat vládu. Odpověď z české strany zněla: „**Češi nebudou podporovat žádnou vládu, která neuzná program Českého svazu, t.j. sloučení českých zemí s uherskými Slováky v jednotný stát**“. To však byla za stávající situace nepřijatelná podmínka pro rakouskou vládu.

Dne 2. července 1917 vyhlásil císař Karel širokou amnestii. Na svobodu mělo být propuštěno kolem 18 000 politických vězňů. Tímto aktem se snažil dosáhnout smíru v bortící se monarchii. Amnestie byla sice v Čechách přijata s radostí, ale neznamenala změnu poměru Čechů k monarchii.

Dne 25. července 1917 se konaly porady výkonných výborů pěti českých politických stran (národněsociální, svobodomyslné, lidové, státoprávně pokrokové a české pokrokové) a Rady českého spisovatelstva. Po poradách odevzdaly Národnímu výboru a Českému svazu zvláštní prohlášení v němž zdůraznily, že **„českým právem a povinností jest domáhati se změny nikoliv ústavy a zemí v říšské radě zastoupené, nýbrž samostatného, všemi atributy opatřeného státu československého“**. V duchu tohoto prohlášení vystoupili čeští poslanci na podzimním zasedání říšské rady.

Odboj proti Rakousku posílili představitelé politických stran propuštění na základě amnestie z vězení, zejména pak K. Kramář a V. Klofáč. Vývoj situace v Rakousku ovlivnily koncem roku 1917 také události na frontách a ohlas říjnové revoluce v Rusku. Fakticky se rozpadla východní fronta a připravovala se jednání v Brestu Litevském. Rýsovala se i určitá možnost přesunu vojsk centrálních mocností z východní fronty na Západ a tím vytvoření příznivých podmínek pro nový útok německých vojsk. To u představitelů RU vyvolávalo mylnou naději na zachování RU.

Počátkem roku 1918 se Praha stala centrem protirakouského odboje. Dne 6. ledna se v Obecním domě konalo valné shromáždění zemských i říšských poslanců z Čech, Moravy a Slezska za předsednictví vůdce agrární strany F. Staňka. Výsledkem jednání bylo přijetí rezoluce, která je známa pod názvem **Tříkrálová deklarace**. V ní je uvedeno:

„Národ náš hlásí se o svou samostatnost, opíraje se o historické právo státní a jsa prodchnut všecek vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve svém státu svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho svého občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovenské přispěti mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství, přiznávaje v tomto státu národním menšinám plná rovná práva národní“.

Určité reálné naděje vzbuzoval také obsah poselství amerického prezidenta Wilsona z 8.ledna 1918. Jednalo se o známých 14 bodů, v nichž byly navrženy

podmínky pro ukončení války. V bodu 10 se hovořilo o poskytnutí možnosti autonomního vývoje národům Rakouska-Uherska. I když podle dobového vyjádření „...**však byl i ten odstavec sepsán výrazy tak všeobecnými, že nevyklučoval možnosti zachování Rakouska, ovšem v jiné než dosavadní formě**“, vytvářel příznivé podmínky pro další rozvoj čs. zahraniční akce.

Vzhledem k cenzuře byla Tříkrálová deklarace zveřejněna až 29. ledna. Snahy vedoucích činitelů o prosazení práva na sebeurčení vedly k zostření protičeské politiky vlády. Přesto však docházelo k růstu odporu obyvatelstva proti válce a za realizaci práva na sebeurčení. Na české země a zvláště na Slovensko doléhaly počátkem roku 1918 důsledky války zvláště těžce. Sociální postavení obyvatelstva se zhoršilo. Většina, mimo těch, kteří na válce různými způsoby včetně šmeliny zbohatli, žila dávno pod hranicí chudoby. Projevoval se naprostý nedostatek základních potravin a ostatních životních potřeb. I za této situace však docházelo k vývozu zbylých potravin a obilí z českých zemí. Nesnesitelná situace vedla k nárůstu nespokojenosti obyvatelstva a byla také příčinou vzniku generální stávky v polovině lednu 1918.

Průběh a výsledky generální stávky ukázal na pokračující rozklad státní moci RU. Úřady již v této době nebyly schopny silou potlačit projevy narůstající nespokojenosti obyvatelstva. Stejný proces zasáhl také armádu, kde dochází k projevům demoralizace vojáků na frontách, k dezerci a vznikají první vojenské vzpoury, zejména u námořnictva. Stovky vojáků se nevracely z dovolených, zůstávali buď doma nebo se skrývali v lesích před četnickým pátráním. Vznikají tak pověstné **zelené kádry**. Celé oddíly těchto dezertérů se potulovaly především na Moravě.

Serie vojenských vzpour začala v **boce Kotorské ve dnech 1. - 3. února 1918**. Čtyři námořníci byli odsouzeni k trestu smrti a popraveni. V květnu 1918 následovaly vzpoury **v Rimavské Sobotě, v Rumburku (10 popravených)** a v **Trenčíně**. Začátkem července vypukla vzpoura v Kragujevac, kde sloužili převážně slovenští vojáci. Po jejím potlačení bylo **popraveno 44** účastníků vzpoury.

I další události potvrzovaly úsilí českého a slovenského národa o realizaci práva národa na sebeurčení. Dne 13. dubna 1918 se konalo v Obecním domě v Praze shromáždění zástupců všech vrstev obyvatelstva, známé jako

národní přísaha. Na shromáždění vystoupil A. Jirásek. Vyzval celý národ ke svornosti dokud nebude dosaženo hlavního cíle - samostatnosti. Také na prvního máje jak v českých zemích tak i na Slovensku bylo na manifestacích obyvatelstva požadováno vytvoření samostatného čs. státu. Podobně vyzněly i oslavy 50. výročí položení základního kamene Národního divadla v Praze v druhé polovině května.

Poprvé v průběhu války byl slaven masovými demonstracemi i **Svátek práce, 1. máj.** V českých zemích probíhaly demonstrace především v Plzni, na Kladně, v Brně, v Ostravě a v dalších městech. Největší demonstrace se konala v Praze, kde se sešlo na 100 000 lidí. V průvodu byla nesena protiválečná hesla.

Prvomájová shromáždění se konala také na Slovensku. V Liptovském sv. Mikuláši **byl veřejně vyhlášen požadavek na uznání práva na sebeurčení pro „uhorskú vetvu“ československého kmeňa.** Byl to první veřejný projev na Slovensku, který žádal národní sebeurčení a v zastřené formě vyjadřoval i snahu o sjednocení Čechů a Slováků.

Dne 24. května 1918 se konala důvěrná porada vybraných členů **Slovenské národní rady v Martině,** kde byla projednávána zásadní otázka - jít nadále s Čechy, nebo s Maďary. V závěrečném usnesení k tomuto problému bylo řečeno:

„Slovenská národná strana stojí na stanovisku bezpodmienečného samourčovacieho práva slovenského národa a na tomto základe vyndikuje pre slovenský národ účasť na utvorení samostatného štátu pozostávajúceho sa zo Slovenska, Čiech, Moravy a Sliezska“. To byl další krok k vytvoření společného státu.

Dne 13. 7. 1918 byl vytvořen také **Národní výbor československý** se zastoupením představitelů českých politických stran podle výsledků voleb z roku 1911. V jeho čele stanuly významné osobnosti české politiky - K. Kramář, A. Švehla, V. Klobáček, F. Soukup a další. Členové Národního výboru stáli v čele dalších akcí, vedoucích až k prohlášení vzniku ČSR v říjnu 1918.

3 Vznik a působení československých legií v Rusku

Na počátku I. světové války žila v celém Rusku početná kolonie českých krajanů. V některých oblastech se nacházely celé české osady. Tak tomu bylo například na Volyni a na Kavkaze. Silné kolonie našich krajanů se nacházely také v Petrohradě, v Moskvě, v Kyjevě i v jiných částech Ruska. K nejsilnějším patřila česká kolonie v Kyjevě, která čítala kolem 20 000 osob. Do Ruska odcházelo mnoho Čechů v souvislosti s prudkým rozvojem průmyslu na počátku 20. století. Jednalo se především o odborníky z různých odvětví. Například pivovarnictví v Rusku bylo převážně v českých rukou. Celkový počet krajanů v Rusku byl odhadován asi na 60 - 100 000 osob.

Po vypuknutí války vznikly mezi našimi krajany silné proruské a protirakouské nálady. Naději dával i carský manifest z 2. srpna 1914 o válce s Německem. Zároveň téhož dne však vyšlo nařízení cara o deportaci příslušníků nepřátelských států a o zabavení jejich majetku. Toto nařízení se týkalo také všech Čechů, dlících v Rusku, kteří měli občanství Rakousko-Uherska. Proto většina z nich žádala o ruské občanství ve snaze dokázat svou oddanost Rusku a zároveň se vyhnout důsledkům výše uvedeného nařízení cara. Z tohoto důvodu také postupně vznikaly po celém území Ruska komitěty pro podporu a pomoc obětem války. Jejich organizátory byli čeští krajané.

Aktivní úlohu v tomto smyslu sehrával vzdělávací spolek J. A. Komenského v Kyjevě, jenž vznikl z iniciativy dr. V. Vondráka a V. Červeného. Čítal asi 350 členů. V Kyjevě vycházel také týdeník **Čechoslovan**. Z iniciativy členů spolku navštívila dne 4. srpna 1914 deputace českých krajanů cara. Carovi vysvětlili postoj českých krajanů k válce a žádali o možnost založení české jednotky v rámci ruské armády. Stejnou iniciativu vyvinuli i představitelé našich krajanů v Moskvě. V jejich čele stál carofil Svatopluk Koníček, úředník moskevské filiálky české firmy Laurin a Klement. Také představitelé petrohradských Čechů, které reprezentovali historik Jiří Klecanda a ředitel belgické firmy na doutníky Bohumil Čermák deklarovali loajalitu Čechů s Ruskem. Deputace jednala s ministrem vnitra a s ministrem zahraničí Sazonovem.

Dne 12. srpna schválilo ruské ministerstvo vnitra návrh moskevských Čechů na vytvoření české dobrovolnické jednotky. Rozkaz o tvoření dobrovolnické **České družiny** v ruské armádě vydal generální štáb ruské armády dne 18. srpna 1914. Základní podmínkou pro vstup do této jednotky bylo buď ruské občanství nebo alespoň prokázané podání žádosti o jeho udělení. Jednalo se o jednotku, která byla součástí ruské armády. Velitelský sbor tvořili ruští důstojníci. K dalším podmínkám patřilo, aby i ve zbytku důstojníků a poddůstojníků byli Rusové zastoupeni nejméně jednou třetinou.

Ještě koncem srpna 1914 navštívila deputace Čechů cara. Tlumočila naprostou loajalitu Čechů carské vládě, žádala právní ochranu a vyslovila žádost, aby podporoval myšlenku vytvoření samostatného československého státu. Představitel petrohradských Čechů Jiří Klecanda napsal **pamětní spis** o československé otázce, který delegace odevzdala carovi a ministerské radě. Největší důvěry Rusů požíval představitel moskevských Čechů carofil Svatopluk Koníček. Ten také svolal do Petrohradu na 10. září 1914 poradu představitelů českých spolků na Rusi z Kyjeva, z Petrohradu, z Moskvy a z Varšavy. Na těchto jednáních se projeví spory o vedení spolku a o tom, jak by měl vypadat stát vzniklý na základě vítězství Ruska ve válce. Názory byly různé. Od království s Romanovcem na trůnu, až po dualistický stát Čechů a Slováků. Jednání se zúčastnil i zástupce Slováků v Rusku J. Orsagh.

Dne 15. září přijal delegáty jednání ruský ministr zahraničí Sazonov a následující den také car. Při návštěvě u cara se naši krajané setkali s otázkami, které kladli v následujícím období představitelé dohodových mocností T. G. Masarykovi, E. Benešovi a M. R. Štefánikovi. A to - co říkají jejich plánům krajané v Čechách, zda si Slováci přejí spojení s Čechy ve společném státě a koho vlastně reprezentují? Car dokonce vyslovil námitku, že pánové jsou vlastně jen ruští Češi. Oficiální představitelé ruské vlády včetně cara však přistupovali ke všem požadavkům a návrhům našich krajanů velmi opatrně a to i v době, kdy se zdál postup ruských vojsk na západ reálný.

Výrazem této skutečnosti se stal i fakt, že ruské velení povolilo sice vytvoření České družiny, ale ne jako bojové jednotky. Generální štáb ruské armády doručil

dne 18. září 1914 veliteli Kyjevského vojenského okruhu, na jehož teritoriu Česká družina vznikla přepis, v němž zdůraznil, že ji nelze považovat za bojový oddíl, ale za shromáždění propagátorů pracujících pro ruskou armádu. V průběhu září 1914 vznikla **Česká družina** čítající asi 800 dobrovolníků. Dne 28. září v den výročí svatého Václava nastoupila Družina na Sofijském náměstí v Kyjevě ke slavnostnímu posvěcení praporu. Prvním velitelem se stal ruský pplk. Sazontovič. Po složení přísahy dne 11. října roku 1914 odešla Družina na frontu. Byla rozdělena k ruským divizím a plukům, kde její příslušníci prováděli průzkum i agitaci mezi vojáky RU armády, které získávali k přeběhnutí k ruské armádě. V důsledku jejich působení přecházelo na ruskou stranu stále více českých a slovenských vojáků. Koncem roku 1914 se v ruském zajetí nacházely již tisíce vojáků RU armády, kteří přešli frontu dobrovolně nebo byli zajati v boji. Česká družina se i přes veškeré problémy početně rozrůstala. Bez úspěchu zatím zůstala snaha představitelů Družiny o její rozšíření o vojáky z řad zajatců RU armády.

Koncem listopadu 1914 adresovali dr. V. Vondrák z kyjevské skupiny a A. Tuček ze skupiny moskevské veliteli jihozápadního frontu žádost o vytvoření samostatné české jednotky. Zároveň požadovali, aby na území Čech a Moravy bylo rozšířeno svolání k obyvatelstvu s cílem iniciovat aktivní odpor obyvatelstva a posléze otevřené povstání proti Rakousko-Uhersku. Podle jejich představ měla být po obsazení tohoto území ruskou armádou vyhlášena samostatnost a nezávislost Čech a Česká družina se měla stát základem budoucího českého vojska. Požadoval také, aby byl samostatný český stát předem uznán ruskou vládou a aby mu byla poskytnuta půjčka. Ruské velení reagovalo na podobné požadavky velmi opatrně. Proto se Dr. Václav Vondrák s těmito požadavky znovu obrátil na ruský hlavní stan dne 4. ledna 1915 a stejně tak koncem ledna. Zároveň požadoval povolení náboru dobrovolníků z českých a slovenských zajatců RU armády a vytvoření samostatné české divize o počtu 15 - 20 000 vojáků, která by byla budována jako vojsko samostatného státu a zúčastnila se bojových akcí až při vstupu ruských vojsk na české území. Ani tato iniciativa dr. Vondráka se však nesešla s podporou ruského velení.

Významnou událostí se stal 1. sjezd čs. spolků na Rusi, který se konal ve dnech 7. - 11. března 1915 v Moskvě. Po střetu mezi skupinou petrohradskou a moskevskou zvolili delegáti za sídlo Svazu českých spolků na Rusi Petrohrad, Kyjev se stal sídlem vojenské komise Svazu. Členy vojenské komise se stali - A. Tuček, dr. V. Vondrák a za Slováky J. M. Országh a Z. Rejman. Předsedou Svazu spolků byl zvolen B. Čermák, tajemníkem J. Klecanda. Sjezd rozhodl také o vydávání nového českého týdeníku **Čechoslovan** v čele s redaktorem B. Pavlů. Delegáti sjezdu schválili také **memorandum** žádající, aby Svaz byl pověřen organizováním vojska ze zajatců. V něm žádali nejvyšší ruská místa, aby zajatci RU armády v Rusku, kteří se dobrovolně přihlásí do čs. vojska byli osvobozeni ze zajetí a aby byli dočasně pokládáni za ruské poddané až do vzniku samostatného státu. Dále memorandum požadovalo, aby ruská vláda nečinila překážek a uznala nezávislost samostatného čs. státu bude-li vyhlášen. Ruská vláda měla také poskytnout půjčku na organizování a vydržování čs. vojska. Memorandum předali zástupci Spolku ruskému ministru zahraničí S. D. Sazonovovi dne 13. dubna 1915.

Ministr zahraničí Sazonov sdělil své stanovisko k memorandu předsedovi ruské vlády Goremykinovi dne 18. května 1915. V něm mimo jiné uvádí:

„Především považují za svou povinnost poznamenati, že vyhověti žádosti Svazu českých spolků bylo by v rozporu s platným mezinárodním právem. Článek 6. haagské konvence o zákonech a obyčejích války z roku 1907 zakazuje používati zajatců k pracím, jež mají vztah k vojenským akcím. Článek 23. téže konvence stanoví , že bojujícímu je zakázáno donucovati poddané nepřátelské strany k účasti na vojenských akcích, namířených proti jejich zemi“. K požadavku na uznání budoucí české samostatnosti ve zmíněném vyjádření uvedl: **„Všem jsou dosti známy osvoboditelské úkoly, které Rusko historicky plní vůči slovanským národům. Naše vláda nemůže se však vázati jakýmikoliv formálními prohlášeními, jež by se týkala národních tužeb Čechů, poněvadž politické zájmy nás nemohou míti k tomu, abychom si pro budoucnost omezili svobodu jednání podobnými prohlášeními“.**

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem ruská vláda nepovolila prozatím budování samostatné české jednotky ani nábor dobrovolníků ze zajatců. Přestože

situace pro rozšíření České družiny nebyla v roce 1915 příznivá došlo k jejímu podstatnému rozšíření. V červnu 1915 se jejím velitelem stal pplk. V. P. Trojanov. Do konce roku vedle původních čtyř rot vnikly ještě 5., 6., 7. a 8. rota. Za úspěch je možno z tohoto pohledu pokládat přeměnu České družiny ve střelecký pluk dne 13. ledna 1916 .

Do této doby zasahovali do vývoje událostí kolem České družiny pouze krajané v Rusku. Počátkem roku 1916 došlo k vytvoření Čs. národní rady v Paříži v čele s T. G. Masarykem. Jeho nejbližšími spolupracovníky se stali M. R. Štefánik, E. Beneš J. Dürich. Za důležité úkoly považovala rada sjednocení zahraničního odboje a vytvoření zahraničního vojska. Při koncipování představ o vytvoření zahraničního vojska předpokládala ČSNR, že v Rusku bude formováno **dvojí čs. vojsko**. Část pro použití na ruské frontě a část pro přesun do Francie. Podle dohody mezi Ruskem a Francií mělo dojít k přesunu části ruských vojsk k použití na západní frontě. Proto i T. G. Masaryk uvažoval o přesunu části čs. vojska z Ruska do Francie. Na počátku roku 1916 se ČSNR jevily podmínky pro formování početného čs. vojska v Rusku oproti Západu jako příznivé. Existoval zde čs. střelecký pluk složený z dobrovolníků, v Rusku se nacházely také tisíce krajanů i zajatců RU armády.

Kyjevská vojenská komise Svazu pokračovala v té době v pokusech o vytvoření samostatné československé jednotky. Dne 19. dubna byl čs. střelecký pluk přeměněn na brigádu. Dr. V. Vondrákovi a L. Tučkovi se podařilo po řadě intervencí dosáhnout toho, že car 21. dubna 1916 **v zásadě** schválil osvobození českých a slovenských zajatců RU armády na základě záruk Svazu československých spolků. Vojenská komise předpokládala, že provede evidenci českých a slovenských zajatců a z nich bude doplňovat československé vojenské jednotky v Rusku.

Za této situace se koncem dubna 1916 konal **II. sjezd čs. Spolků na Rusi**. Na základě rozhodnutí sjezdu bylo vedení Spolku přeneseno do Kyjeva. Znova se projeví rozpory mezi petrohradskou, moskevskou a kyjevskou skupinou. Petrohradská skupina se orientovala na spolupráci s T. G. Masarykem. Kyjevská a moskevská stály více méně proti Masarykovi a dokonce před ním varovaly i ruské

úřady. Sjezd zvolil novou správu Spolků v čele s dr. V. Vondrákem. Převahu ve Spolku získali stoupenci kyjevské a moskevské skupiny. Za hlavní úkol Spolku označil sjezd **utvořiti česko-slovenské vojsko**, jehož základem bude nynější čs. brigáda a osvobození zajatci. Problém českých a slovenských zajatců se v té době stal proto znovu aktuálním. Podle různých odhadů se jich nacházelo v Rusku kolem 100 000. Podle hlášení gen. Šuvajeva byly poměry v zajateckých táborech v důsledku nedostatku potravin a šíření infekčních nemocí tragické. V zajateckém táboře, umístěném v Samarské gubernii ze 16 000 zajatců zemřelo 6000 mužů na tyfus, v Trajickém táboře ze 4 500 zajatců zemřela polovina. Také proto dne 18. června 1916 požádal gen. Šuvajev cara o osvobození slovanských zajatců. Na rozdíl od předchozích rozhodnutí vyjádřil car dne 10. července s osvobozením slovanských zajatců souhlas. Vzhledem k průtahům ruských úřadů a nezájmu velení zajateckých táborů probíhalo osvobozování zajatců v průběhu roku 1916 velmi pomalu. V mnohých případech i proto, že zajatci byli ve značném rozsahu využíváni jako levná pracovní síla.

ČSNR se snažila sjednotit zahraniční odboj a proto i T. G. Masaryk hledal způsob jak ovlivnit v tomto smyslu vývoj situace v Rusku. Masaryk v té době ještě sám nemohl navštívit Rusko. Proto ČSNR vyslala počátkem léta 1916 do Ruska J. Důricha.

Po příjezdu do Ruska a po mnohých jednáních s představiteli čs. Spolků a ruské vlády se Důrich přiklonil ke skupině orientované proruský, ale proti Masarykovi, Štefánikovi a Benešovi. V srpnu 1916 přicestoval do Ruska také M. R. Štefánik. Již v době přítomnosti Štefánika v Rusku přijal Důricha dne 17. srpna 1916 vrchní velitel ruských vojsk gen. Alexejev a dne 18. srpna car. Gen. Alexejev vyjádřil nespokojenost s dosavadním postupem při vytváření československých jednotek v Rusku a odmítl transport českých vojáků do Francie. Poukázal na spory a zmatky v československém hnutí v Rusku a doporučil vytvoření jedné společné organizace. Zároveň doporučil, aby budování československých jednotek v Rusku převzala komise pod vedením ruského generála českého původu Jaroslava Červinky. Stejné názory sdělil gen. Alexejev i M. R. Štefánikovi, kterého přijal 24. srpna 1916.

Dne 28. srpna roku 1916 se konala v Rusku schůze zástupců čs. spolků na Rusi, zástupců zajatců, vojáků a krajanů ze zahraničí včetně delegátů Slovenské ligy z USA. Společně přijali dohodu o zásadách československé akce, čímž došlo fakticky ke sjednocení úsilí při budování čs. zahraničního vojska v Rusku. Základem pro další budování čs. vojska se stala čs. brigáda, která do konce roku 1916 dosáhla počtu 5 750 osob.

Pozitivní změny ve prospěch čs. zahraniční akce v Rusku přinesla únorová revoluce v roce 1917. K moci se v Rusku dostaly osobnosti s kladným vztahem k T. G. Masarykovi. Vzhledem k vývoji situace na frontách se projevila nutnost doplnění armády o nové útvary. V dubnu roku 1917 schválila ruská ministerská rada statut pro tvoření čs. vojenských oddílů ze zajatců RU armády. Počátkem května došlo k ustavení **Odbočky ČSNR** v Rusku (dále **OČSNR**) se sídlem v Petrohradě. Dne 16. května přijel do Petrohradu T. G. Masaryk. Jeho cílem bylo podílet se na vytvoření početné armády v Rusku a zajistit její přesun do Francie.

V důsledku průtahů, prodlení a neochoty ruských úřadů respektovat rozhodnutí o propuštění zajatců, probíhalo budování čs. legií v Rusku v roce 1916 a v první polovině roku 1917 velmi pomalu. Ne všichni zajatci byli ochotni do armády vstoupit. Podle některých údajů vstoupilo do čs. legií asi 20 % celkového počtu zajatců RU armády, kteří se v této době nacházeli na ruském území. Dne 26. června roku 1917 vydal gen. Duchonin rozkaz o přeměně brigády na divizi.

Zlom ve formování čs. legií v Rusku znamenala zborovská bitva. Na základě předchozích dohod měla na jaře roku 1917 zahájit ruská armáda rozsáhlou ofenzívu. Únorová revoluce v Rusku a s ní spojené události se promítly v morálním i faktickém rozkladu celých frontových jednotek. Proto byla plánovaná ofenzíva odložena až na počátek léta. Krátce před jejím zahájením došlo k rozsáhlým změnám na všech vyšších velitelstvích ruské armády. Na místě vrchního velitele ruských vojsk vystřídal gen. Alexejeva gen. A. A. Brusilov. Na základě své žádosti byla čs. brigáda dnem 3. 6. 1917 začleněna rozkazem gen. Brusilova do úderné skupiny VII. sibiřského sboru 7. armády. Čs. brigáda nebyla nikdy předtím zasazena do bojů jako celek. Poprvé se soustředila až právě před Zborovem. Zatím neměla zcela ukončenu vnitřní organizační strukturu. Tvořily ji tři střelecké pluky - 1. čs. střelecký

pluk Mistra Jana Husi, 2. čs. střelecký pluk Jiřího z Poděbrad a 3. čs. střelecký pluk Jana Žižky z Trocnova. Také výzbroj jednotek byla nedostatečná. Vojáci měli pouze pušky s omezeným množstvím nábojů a nevelké množství ručních granátů. Nedostávalo se také těžkých kulometů a minometů.

V noci z 21. na 22. června 1917 obsadila čs. brigáda přes šest a půl kilometrů dlouhý obranný úsek jihozápadně od městečka Zborov. Brigáda hraničila na severu se 4. finskou divizí a na jihu se 6. finskou divizí. Jednalo se o ruské útvary dislokované dříve ve Finsku.

Prvních bojů u Zborova se zúčastnili příslušníci čs. brigády dne 2. července 1917. Jako první vyrazili do útoku kolem deváté hodiny ranní vojáci úderné skupiny I. praporu I. pluku. Bezprostředně za nimi zaútočily i ostatní jednotky pluku. Po půlhodině vyrazil ze zákopů i 2. čs. pluk. Kolem desáté hodiny se podařilo jednotkám brigády obsadit první rakouské obranné postavení a pokračovaly dále v útoku. Čs. střelecká brigáda prolomila u Zborova postavení nepřítele a pronikla až za třetí obranné postavení nacházející se v hloubce téměř čtyř kilometrů. Během útoku a krátce po jeho úspěšném dovršení zajali příslušníci brigády přes 4000 nepřátelských vojáků, ukořistili 20 děl a velké množství pušek, kulometů a dalšího vojenského materiálu.

Úspěch brigády ve Zborovské bitvě byl však těžce vykoupen. Brigáda měla 167 padlých v boji a dalších 17 zemřelo na následky zranění. Počty zraněných nebyly přesně zjištěny, ale odhady se pohybovaly v rozmezí 880 až 1041 mužů. Bitvy u Zborova se zúčastnilo také mnoho vojáků a důstojníků s jejichž jmény se setkáváme i v následujícím období a také v našich dějinách po vzniku samostatné Československé republiky. Patří k nim například pozdější generálové J. Syrový, S. Čeček, R. Gajda, O. Husák, K. Voženílek, K. Kutlvašr, L. Svoboda a další. V bitvě u Zborova bojovali však bohužel i Češi proti Čechům. V jednotkách RU armády, které stály proti československé brigádě u Zborovava bylo i mnoho Čechů.

Dne 3. července 1917 poslal brigádě telegram, v němž vyzdvihl význam této události, T. G. Masaryk. Blahopřejný telegram poslal i vrchnímu veliteli ruských vojsk gen. Brusilovovi. Ten ve své odpovědi Masarykovi uvedl: „**Jménem statečné armády, která přešla v nástup, v níž se zvláště vyznamenala Vaše brigáda, jež**

jednomyslným rozmachem zdrtila nepřítel a pokryla se neuvadnoucí slávou, prosím Vás, abyste tlumočil Vaší Národní radě moje srdečné díky za pozdrav i za hrdinskou ochotu ostatního Vašeho lidu v Rusku k dalším obětem, kterou budu vždy podporovat“.

Vítězství brigády u Zborova nemohlo nijak změnit situaci na východní frontě. To se ukázalo o necelé dva týdny později, kdy ruské jednotky rozložené bolševickou propagandou nebyly schopny zastavit nepřátelskou protiofenzívu. Československá brigáda zůstala jednou z mála bojeschopných jednotek. Při následných červencových bojích, když před Tarnopolem kryla zoufalý ústup ruských vojsk ztratila dalších 320 mužů.

Zborovská bitva měla pro čs. zahraniční odboj bezprostřední dopad především v politické rovině. Její ohlas v ruském prostředí umožnil odstranit v ruských vojenských i politických kruzích stávající nedůvěru vůči čs. dobrovolníkům. Ministr A. F. Kerenský okamžitě povolil nejširší nábor dobrovolníků z řad zajatců. Ve velmi krátké době se podařilo soustředit asi 30 000 dobrovolníků. V létě 1917 vznikla první divize - husitská, která měla tři pluky. **1. pluk Jana Husi, 2. pluk Jiřího z Poděbrad a 3. pluk Jana Žižky z Trocnova.** V září 1917 vznikl ještě **4. pluk Prokopa Velikého.**

Hlavní stan ruské armády vyjádřil souhlas i s budováním druhé divize. Od července 1917 vznikaly pod vedením gen. Jaroslava Červinky základní části této divize, a to **5. pražský pluk T. G. Masaryka, 6. hanácký pluk, 7. tatranský pluk a 8. slezský pluk.** Na podzim se podařilo vytvořit ještě dva pluky záložní, dělostřelectvo, jízdu a technické oddíly. V Rusku se tak podařilo vybudovat i z dnešního pohledu úctyhodnou armádu čítající kolem 50 000 vojáků. Vytvoření armády neexistujícího státu, čítající několik desítek tisíc vojáků bylo silným argumentem v rukou vedení zahraničního odboje. Existence této armády dávala jednoznačnou odpověď na otázku, zda jsou Češi a Slováci ochotni bojovat za vytvoření samostatného státu i se zbraní v ruce. A to v době, kdy ani Rusko ani ostatní státy Dohody zdaleka nebyly ochotny dát jakékoliv záruky vytvoření samostatného československého státu v budoucnosti.

Význam vzniku početné armády v Rusku je umocňován také skutečností, že existovala v době, kdy ve Francii a v Itálii vedli E. Beneš a M. R. Štefánik složitá a zdlouhavá jednání o vytvoření čs. vojska.

Masaryk původně předpokládal, že větší část vojska bude přesunuta do Francie. Po Zborovu a následujícím nepříznivém vývoji situace na frontě došlo k podstatným změnám. Československé legie byly stále součástí ruské armády a ruské velení odmítalo z různých důvodů dát souhlas s jejich odsunem do Francie. Jedním z těchto důvodů byl i rozpad ruské fronty a demoralizace ruských vojsk. Stávající situaci v té době v Rusku charakterizoval F. Vondráček v článku **Tragédie Ruska: „Všude se loupí a vraždí, pogromy se stávají jevem běžným. Anarchii provozují davy vojska uprchlého z pluků na frontě nebo v posádkách a veškeré úsilí místních výborů zabránit nepořádkům zdá se marné. Nejvíce zakouší majetná třída a židé“**. Proto na zasedání ruského parlamentu dne 23. října 1917 navrhoval ministr vojenství gen. Verchovskij zřízení disciplinárních soudů a trestních pluků. Gen. Alexejev požadoval zavést disciplinu železnou rukou a bezohledně postupovat proti dezertérům.

Pokračujícímu rozkladu ruské armády se však již nepodařilo zabránit. Vzhledem k tomu zůstávaly pluky našich legií jedněmi z mála bojeschopných útvarů na východní frontě. Proto do Francie odjel v říjnu 1917 pouze transport 1000 mužů v čele s kpt. Otakarem Husákem .

V době největšího rozmachu čs. legií v Rusku vypukla dne 7. listopadu 1917 revoluce pod vedením bolševiků proti stávající vládě. Zimní palác, sídlo ruské vlády v Petrohradu, se dostal do rukou bolševiků po nedlouhém boji téměř bez krveprolití. Neúspěchem skončily snahy Kerenského s částí vládních vojsk znovu obsadit Petrohrad ve dnech 12. a 13. listopadu. Na Donu vznikla vojenská kozácká vláda. V celém Rusku vznikla složitá a nepřehledná situace. Stávající poměry charakterizoval časopis **Čechoslovan** dne 9. listopadu, který uvedl: **„Lze velmi těžko se vyznati v množství telegramů, příkazů, zákazů a prohlášení. Dne 9. listopadu pak zrodila se mnohovláda, jež nejostřeji projevila se v Kyjevě, kde příkazy samostatně a neodvisle vydávají - štáb kyjevského vojenského okruhu,**

Ukrajinský generální sekretariát, kyjevská městská rada, rada dělnických a vojenských zástupců i revoluční bolševický výbor“.

Pod vlivem bolševiků vznikají již před **Velkou říjnovou revolucí** v Rusku první československé sociálnědemokratické organizace. K nejpočetnějším patřila kyjevská organizace, která vznikla již dne 4. srpna 1917. Nazývala se **Československá sociálnědemokratická dělnická strana na Rusi**. V období vzniku měla asi 700 členů a jejich počet se dále rozrůstal. Po říjnové revoluci došlo k dalšímu růstu počtu členů a ke vzniku dalších organizací. Počátkem roku 1918 měla již 62 místních organizací a 5000 členů. Od října 1917 začala vydávat i svůj časopis **Svoboda**. Nejsilnějšími organizacemi byly petrohradská a kyjevská. Obě se podílely na náboru dobrovolníků do řad Rudých gard a později do Rudé armády. Snažily se působit i v řadách československých legií, především v oblasti Penzy, kudy projížděly transporty s legionáři. V důsledku jejich působení přešly do řad Rudé armády desítky legionářů. Ke sjednocení hlavních skupin čs. sociálních demokratů došlo na slučovacím sjezdu ve dnech 25. - 26. května 1918. Vznikla Československá komunistická strana na Rusi, která se postavila jednoznačně na stranu bolševiků a proti čs. zahraniční akci v Rusku v čele s odbočkou Čs. Národní rady.

V řadách Rudé armády bojovalo v průběhu roku 1918 a v následujícím období několik tisíc československých rudoarmějců. Na VII. sjezdu komunistické strany Ruska bylo uvedeno, že koncem roku 1918 bojovalo v řadách Rudé armády 4000 čs. internacionalistů. Mezi nimi i později známý československý spisovatel **Jaroslav Hašek**.

Nově vzniklé situace se snažilo využít Německo a Rakousko-Uhersko. Na ruské frontě docházelo z jejich strany k šíření letáků, vyzývajících ruské vojáky k podpoře nové vlády. Například: **„Kamarádi! Rusové! Děkujeme vám mnohokrát za vaše přátelství k nám. Vy ruští občané podporujte všemi silami novou vládu“**. Cílem této kampaně bylo dosáhnout zastavení bojů na východní frontě a získat možnost přesunu německých vojsk na Západ.

Pokračující rozpad východní fronty, rozklad ruské armády, vnitřní zmatek a začátek občanské války znamenaly zkázu velké ruské říše. Za těchto okolností nebylo naděje, že by československé vojsko v Rusku mohlo být použito k účelům,

pro které bylo formováno, to je k boji proti Rakousku a Německu. Československým legiím v Rusku zbývaly fakticky tři možnosti.

První znamenala přidat se k vítězné bolševické revoluci, pomoci při vnitřní organizaci rozvrácené země a s její novou armádou opět bojovat proti RU a Německu. Tento postoj zastávalo nejkrajnější křídlo české sociální demokracie, které se podílelo na náboru čs. rudoarmějců.

Druhou možností bylo zasáhnout na druhé straně občanské války proti bolševikům, pomoci v jejich porážce a následně obnovit protiněmeckou frontu. Pro toto řešení se rozhodla část Čechů ze skupiny kolem J. Düricha. Připojili se k protibolševické skupině na Donu a později tvořili české oddíly v armádě generála Děnikina.

Třetí možnost znamenala zachovat přísnou neutralitu vůči vnitřním poměrům v Rusku, odchod z ruského území a vystoupení proti RU na nejsnáze dosažitelné spojenecké frontě. Pro toto řešení se rozhodl T. G. Masaryk a drtivá většina čs. legionářů. Svědčí o tom i skutečnost, že agitace pro jejich vstup do Rudé armády i do oddílů generálů Děnikina a Kolčaka se setkala až na výjimky s nezdarem.

Čs. armáda v Rusku se v této době skládala ze dvou divizí, z nichž každá měla čtyři pluky a jeden záložní pluk pěchoty. Složení obou divizí nebylo stejné. Různorodá byla především první divize, která byla složena zčásti z našich krajanů a zčásti z dobrovolníků, bývalých zajatců RU armády. Druhá divize byla mnohem jednodušší, neboť ji tvořili dobrovolníci, bývalí zajatci, kterých se vývoj vnitřních poměrů v Rusku dotýkal daleko méně. Neměla však takové válečné zkušenosti jako divize první. Dne 9. října 1917 vydalo vrchní velení ruských vojsk rozkaz o zřízení československého armádního sboru. Jeho velitelem byl 28. října 1917 jmenován gen. V. N. Šokorov, velitelem první divize se stal genmjr. Kolomenský a velitelem 2. divize genmjr. Podhájecký.

Vzhledem k tomu, že čs. legie byly v té době ještě součástí ruské armády, projevovala se od počátku občanské války snaha obou zúčastněných stran využít čs. legionářů. V Kyjevě velitel kyjevského vojenského obvodu povolal na pomoc proti bolševikům z fronty 2. čs. pluk a 1. baterii I. dělostřelecké brigády. Odbočka ČSNR

v Rusku okamžitě reagovala na tuto událost, odvolala jednotky legií z bojů a dohodla s místními bolševickými kruhy prohlášení o neutralitě.

Legie měly zůstat v naprosté neutralitě a politické vedení se snažilo, aby čs. vojsko z Ruska bylo pokud možno co nejdříve dopraveno do Francie. Dekret francouzského prezidenta o vytvoření čs. vojska ve Francii ze dne 16. prosince 1917 tomuto řešení vytvářel příznivé podmínky. Na základě těchto skutečností mohla být čs. armáda v Rusku prohlášena dne 7. února 1918 za součást samostatného československého vojska ve Francii a z toho titulu i za součást dohodových armád.

Na počátku roku 1918 se podařilo německým armádám na ruské frontě postoupit dále na východ. Také československé legie byly útokem Němců ohroženy. V druhé polovině února 1918 byl vydán rozkaz, aby se první divize soustředila na levý břeh Dněpru za Kyjev, kde zatím druhá divize měla připravovat podmínky pro přepravu na území sovětského Ruska a dále přes Sibiř do Vladivostoku. Z Kyjeva odjel první transport v čele s gen. Dieterichsem a se členy OČSNR dr. V. Girsou a V. Houskou a s částí 5. pluku. Tato skupina měla vyjednávat volný průjezd dalších transportů po transsibiřské magistrále a zajistit zásobování potravinami a dalším potřebným materiálem .

V důsledku rychlého postupu Němců na východ se stala situace pro novou Sovětskou vládu kritickou. Dne 3. března 1918 proto podepsala s Němci v Brestu Litevském dohodu o ukončení bojů. Vedle jiných podmínek žádalo Německo od sovětské vlády i urychlené propuštění německých a maďarských válečných zajatců a jejich okamžitý přesun ze Sibiře na Západ. Sovětská vláda se rovněž zavázala, že na svém území nebude trpět žádné cizí ozbrojené oddíly. Tím se situace našich legií v Rusku dále zkomplikovala. Vedení OČSNR jednalo urychleně se sovětskými orgány v Moskvě a v Penze o podmínkách odsunu našich legií z Ruska. Mezitím se však již Němci, postupující od Minska, blížili k důležitému železničnímu uzlu k Bachmači, jež měl klíčový význam pro odsun celého čs. armádního sboru. Navagonování mělo být provedeno v Prilukách a v Bachmači. Armádní sbor potřeboval celkem 60 vlaků o 40 - 45 vozech.

Do Bachmače byl vyslán 6. pluk pod velením kpt. J. Červinky a část 7. pluku, jemuž velel kpt. E. Kadlec. K prvním bojům s Němci došlo dne 8. března asi 50 km severně od Bachmače. Vzhledem ke značné německé přesile ustupovaly jednotky čs. legií směrem k Bachmači. Podařilo se jim však splnit úkol, zadržet Němce pokud

poslední transport neopustí Bachmač. Během dne 13. března se podařilo bojujícím čs. oddílům odpoutat se od nepřítele, navagonovat a odjet dále na východ. V této době bojovali naši legionáři proti Němcům po boku Rudé armády a čs. rudoarmějců.

Jednání mezi představiteli OČSNR a sovětskými představiteli bylo ukončeno dne 26. března 1918. Sovětská vláda souhlasila s odsunem legií přes Sibiř do Vladivostoku za určitých podmínek. V první řadě požadovala propuštění podle ní **kontrarevolučních** ruských důstojníků a dále odevzdání zbraní. L. Trockij, který v té době nebyl zvláště zaujat proti našim legiím souhlasil i s ponecháním zbraní, pokud budou vezeny jako náklad. Svědčil o tom i telegram J. V. Stalina všem místním sovětům na trase přesunu čs. legií v němž se uvádělo: „**Čechoslováci nejedou jako bojové jednotky, ale jako skupina svobodných občanů, berouce s sebou určité množství zbraní k svojí sebeobraně před útoky ze strany kontrarevolucionářů**“. Později bylo toto rozhodnutí na základě nátlaku Němců sovětskou vládou změněno. Požadovala striktně odevzdání zbraní mimo těch, které budou použity pro strážní službu. Podle ustanovení dohody měly být na trase transsibiřské magistrály vybudovány zásobovací stanice. V jakékoliv železniční stanici se mohl nacházet pouze jeden vlak s čs. legionáři a kteroukoliv stanicí mohly denně projet nejvíce 4 vlaky.

Podle smlouvy byla propuštěna většina ruských důstojníků, kteří dosud veleli jednotlivým součástem legií. Zůstalo pouze několik, kteří působili v našich legiích dlouhou dobu jako gen. Šokorov, gen. Dieterichs, gen. Kolomenský, pplk. Ušakov, pplk. Vojcechovský, kpt. Štěpanov a další. Velitelská místa zaujali čeští důstojníci. Například velitelem 2. pluku se stal poručík Jan Syrový, 4. pluku poručík Stanislav Čeček a 7. pluku kpt. Radola Gajda, který přišel ze srbské divize.

V Penze odevzdali legionáři celkem **21 000 pušek, 216 kulometů, 44 děl, 11 automobilů, 3500 koní, 4 letadla a 1 080 000 nábojů**. Zdálo se, že díky smlouvě se sovětskou vládou se celá čs. armáda dostane poměrně v klidu a rychle do Vladivostoku a že bude záležet pouze na Dohodě, aby připravila dostatek lodí k přepravě do Francie.

Dne 13. dubna 1918 se konalo shromáždění velitelů I. čs. divize. Mnozí se kriticky vyjadřovali k pomalému odsunu na východ, kritizovali také odzbrojení

jednotek a vyjádřili obavy, že přesun bude zastaven. Požadovali zastavení odevzdávání zbraní, doplnění zásob munice a odevzdání zbraní až ve Vladivostoku. Zároveň žádali, aby s podmínkami byla seznámena sovětská vláda současně s ujištěním o přísné neutralitě čs. legií. Dobrá vůle sovětů se postupně měnila na základě dalšího nátlaku Němců, kteří měli zájem na co největším zdržení odsunu čs. armádního sboru a na uvolnění železničních tratí z východu pro přesun osvobozených německých a maďarských zajatců. Nedůvěra mezi čs. legiemi a sovětskou vládou se postupně zvyšovala, zejména poté, co se do rukou legionářů dostal telegram lidového komisaře pro zahraniční věci Čičerina z 21. dubna 1918 tohoto znění: **„Obávajíc se japonského napadení Sibíře, Německo důrazně požaduje, aby bylo okamžitě započato s evakuací německých zajatců z východní Sibíře v západní nebo evropské Rusko. Prosím použijte všech prostředků; československé oddíly není nutno dopravovat na východ“**. Nedůvěru dále prohloubila i zpráva o dohodě vedení OČSNR se sovětskou vládou o změně způsobu odsunu legií z Ruska. Dohoda na základě podnětu spojenců, Britů a Francouzů, obsahovala rozhodnutí o dopravě zbývajících částí čsl. armády z Ruska cestou přes Archangelsk a Murmansk.

Tato změna se týkala především první divize vzhledem k tomu, že značná část druhé divize (asi 14 000 mužů) se již nacházela ve Vladivostoku nebo se k němu blížila. Rozhodnutí o přepravě přes Murmansk a Archangelsk vyvolávalo v řadách legionářů oprávněné obavy. Znamenalo nejen nejistou cestu přes občanskou válkou zmítané území do přístavů Murmanska a Archangelska, ale navíc i krajně nebezpečnou cestu po moři kde operovalo množství německých ponorek. Vzhledem k minimu informací, které měli legionáři k dispozici ohledně změny trasy odsunu z Ruska podezřívali sovětskou vládu, že chce zabránit jejich odchodu. Také nařízení o odzbrojení čs. legií vyvolávalo obavy, že by bezbranní legionáři mohli být násilně zařazeni do pracovních oddílů, případně násilně odvedeni do Rudé armády. Koncem dubna 1918 se nacházelo mezi Samarou a Irkutskem celkem 28 vlaků s legionáři. Dne 15. května bylo rozhodnuto, že transporty nacházející se v Omsku a na východ od něj budou pokračovat v cestě do Vladivostoku, ostatní se přesunou přes Archangelsk.

Nespokojenost v řadách legionářů proto dále rostla. V květnu se měl konat všeobecný sjezd vojenských zástupců, který představoval nejvyšší orgán demokratické čs. armády v Rusku. Dne 14. května došlo k události, známé jako Čeljabinský incident. Na nádraží stály vlaky s příslušníky našich legií současně s vlaky s německými a maďarskými zajatci. Jeden ze zajatců zranil čs. vojáka 6. pluku. Pobouření vojáci pachatele na místě ubili. Místní sovět se postavil za německé zajatce a zajal čs. vojáky, kteří se dostavili k výslechu. Následně zadržel i delegaci, jež se snažila dosáhnout jejich osvobození. Vznikl konflikt, který skončil obsazením města a osvobozením zajatých čs. vojáků. Poté se vojáci spořádaně vrátili do svých vlaků a nádraží zajistili strážemi.

V takto vyhrocené situaci proběhly dne 16. května předporady sjezdových delegátů za účasti čtyř členů OČSNR. Delegáti jednomyslně odmítli plán dopravy přes Archangelsk a následně i další odevzdávání zbraní. Současně ujistili všechny sověty, že se tak stalo pouze v zájmu sebeobraný. Za této situace požadoval sovětský ministr vojenství L. Trockij úplné odzbrojení Čechoslováků a současně nařizoval místním sovětům násilné odzbrojení a rozformování čs. vojska.

Sjezd vojenských delegátů zvolil jedenáctičlenný **Prozatímní výkonný výbor**, který měl zajistit další přepravu čs. vojska do Vladivostoku vlastními prostředky. Velitelem **západní skupiny** roztrženého čs. vojska byl zvolen **por. Čeček**, velitelem **střední skupiny** **pplk. Vojciechovský** a velitelem **skupiny východně** od Omska **kpt. Gajda**. Sjezd ve snaze zabránit otevřenému boji se sovětskou vládou vyslal dne 25. května zvláštního vyslance k Trockému s nabídkou míru. Trockij však nezměnil své rozhodnutí. Následující den odeslal L. Trockij všem místním sovětům, které se obávaly střetu s čs. legionáři telegram následujícího znění: „**Soudruzi! Vojenské příkazy se nevydávají k posuzování, ale k vyplnění. Já poženu před vojenský soud všechny představitele vojenského komisariátu, kteří zbaběle budou se vyhýbatí odzbrojení Čechoslováků. My jsme se postarali, aby vám byly vyslány obrněné vlaky. Vy jste povinni jednat ihned a rozhodně**“.

Čs. armáda měla být násilím odzbrojena, rozložena a převedena buď do Rudé armády nebo do pracovních družin. Toto rozhodnutí fakticky znamenalo

počátek střetu čs. legií s bolševiky. Čs. armáda se proti své vůli ocitla v otevřeném boji se sovětskou vládou.

Tragickou ironií osudu zůstává, že hned na počátku střetů ze sovětskou moci stáli proti sobě Češi a Slováci v řadách legií a na druhé straně krajané v řadách Rudé armády. K jejich největšímu střetu došlo v bojích o město Penzu. Ta se stala na jaře 1918 jedním z center formování jednotek čs. rudoarmějců. V dubnu měla jednotka asi 200 mužů. Do 26. května dosáhl početní stav jednotky 720 mužů. Jejím velitelem se stal **J. Štrombach**. První československý pluk Rudé armády byl součástí posádky v Penze. Již v květnu se části pluku podílely na potlačování protisovětského povstání v Kuzněcku a v Saratově. Proto se v době zahájení útoku čs. legií na město nacházely v Penze části pluku o síle asi 400 mužů. Ve dnech 28. a 29. května se rozpoutal urputný boj o město. V něm stály proti sobě stovky Čechů a Slováků.

K rozhodujícímu boji došlo dne 29. května. Čs. legionářům se podařilo obklíčit město ze tří stran a postupně jej ovládnout. Boj o Penzu si vyžádal 300 mrtvých na straně obránců. Z nich bylo 128 čs. rudoarmějců.

Po předchozím obsazení Čeljabinska dne 27. května dobyly jednotky čs. legií dne 31. května Tomsk, 6. a 7. června Omsk, 8. června Samaru, 19. června Krasnojarsk a 11. července Irkutsk. V průběhu června došlo k vytvoření povolžské fronty proti bolševikům a 17. července obsadily jednotky čs. legií Jekatěrinburg, kde se právě nacházel v zajetí bolševiků ruský car i s rodinou. Ten byl i s celou rodinou před obsazením města čs. legionáři bolševiky popraven. Počátkem srpna 1918 získaly jednotky legií v dobyté Kazani obrovské zásoby včetně části ruského státního zlatého pokladu.

Státy Dohody se snažily našim legiím v Rusku poskytnout pomoc. Již dne 4. června 1918 sdělili zástupci Ameriky, Anglie, Francie a Itálie sovětské vládě, že odzbrojení Čechoslováků budou považovat za nepřátelský čin vzhledem k tomu, že čs. vojenské oddíly jsou spojeneckými vojsky a požívají ochranu dohodových států.

Počátkem srpna 1918 tak československé legie zcela ovládly celou transsibiřskou magistrálu i mnohá významná města nacházející se v její blízkosti. Od 23. července do 4. srpna se konal sjezd delegátů čsl. armády na Rusi. Nově byly zvoleni členové OČSNR a bylo rozhodnuto o dalším postupu. srpnu 1918 vyhlásila

OČSNR mobilizaci pro všechny zajatce čs. národnosti na celém území Ruska. K sibiřské armádě přibylo v krátké době asi 13 000 nových vojáků dobrovolníků a 4 700 osob do pracovních družin. Vznikly další pluky - **9. K. Havlíčka Borovského, 10. Jana Koziny-Sladkého a 12. M. R. Štefánika**. Z nich vznikla 1. února 1919 **III. divize**, jejímž velitelem se stal pplk. Lev Prchala. Současně byly zřízeny dva jízdní pluky, dělostřelectvo bylo doplněno na tři pluky, tři těžké oddíly a jízdní baterii.

Proti rostoucí síle rudé armády však byly tyto zdroje pro doplňování čs. legií naprosto nedostatečné. Zákonitě se dostavily první porážky a příznaky demoralizace dlouhými boji vyčerpané armády. Dne 10. září 1918 vyklidily čs. legie Kazaň, následoval pád Simbirsk, Syzraně, Stavropolu a Samary. Tento stav prohlubovaly i zprávy o ukončení I. světové války a o vzniku samostatné Československé republiky koncem října 1918. Výsledkem postupující demoralizace legionářů byla i sebevražda plukovníka Švece dne 25. října poté, co legionáři odmítli splnit jeho rozkazy. Byl pohřben v Čeljabinsku právě v den kdy byl vyhlášen vznik samostatné Československé republiky 28. října 1918.

V listopadu 1918 přijel do Ruska ministr války M. R. Štefánik. Po návštěvě různých částí armády se vzdal jakýchkoliv snah o další vojenské použití legií a uznal nutnost poskytnout vojsku čas na nezbytný odpočinek. Výsledkem činnosti gen. M. R. Štefánika v Rusku bylo zrušení OČSNR a vytvoření pěti odborů ministerstva války **1. politický (Bohdan Pavlů), 2. vojenský (Rudolf Medek), 3. finanční (F. Šíp), 4. vojenský inspektorát (gen. V. Šokorov) a 5. vrchní kontrola (dr. V. Suchý)**.

V lednu 1919 byly postupně jednotlivé pluky odvolávány z fronty. Armádní sbor byl přeformován na tři divize a poslední ruští důstojníci kromě gen. V. Šokorova odešli ze služeb čs. legií. Velitelem čs. vojska se stal **gen. Jan Syrový**, náčelníkem generálního štábu **pplk. Všetíčka**, velitelem Dálného východu **gen. Čeček**. Veliteli divizí se stali **plk. K. Voženílek, plk. L. Krejčí a plk. L. Prchala**. Štáby divizí se nacházely v Irkutsku (I. divize), v Krasnojarsku (III. divize) a v Tomsku (II. divize). Dne 17. ledna 1919 byl nejvyšším velitelem čs. vojska a všech spojeneckých vojsk v Rusku jmenován francouzský **generál Janin**.

Dne 15. ledna 1919 opustil první transport v počtu 4621 osob na italské lodi Roma Vladivostok. Většina vojáků však zůstávala v Rusku ještě celý rok 1919 a v roce 1920. V srpnu 1919 byl zřízen **Evakuační úřad čsl. vojska na Rusi**, který řídil odsun legií. Vzhledem k nedostatečné kapacitě lodí probíhal transport čs. vojska až do léta 1920. Poslední transport s našimi vojáky opustil Rusko 2. září 1920. Údaje o počtu přepravených se značně rozcházejí. Podle Aloise Žípka, autora pětidílné publikace **Válka národů 1914 - 1918** z roku 1923, bylo přepraveno z Ruska celkem 67 750 osob, z toho 56 459 vojáků.

Od února roku 1918 až do opuštění ruského území prošli čs. legionáři dlouhou, složitou a strastiplnou cestou. Od Bachmače, přes Čeljabinský incident až po sibiřskou anabázi. Na této cestě bojovali a umírali nejen za ideu samostatného československého státu. Rusko, na jehož území se nacházelo početné československé vojsko, se jako jeden z dohodových států na rozhodování o rozbití RU a vytvoření samostatného státu Čechů a Slováků nakonec nepodílelo.

Obsazení transsibiřské magistrály a paradoxně i snaha západních dohodových mocností využít dobře organizovaného československého vojska v Rusku k jiným účelům, než byl boj proti RU a Německu, však přispělo k uznání požadavků vedení čs. zahraniční akce v čele s T.G.Masarykem na rozbití RU a vytvoření republiky v říjnu 1918 zcela nepochybně.

4 Vznik a působení československých legií ve Francii a v Itálii

Cesta k vytvoření československých legií ve Francii a v Itálii byla dlouhá a složitá. Živelnost na počátku války vystřídalo od roku 1916 systematické úsilí T. G. Masaryka, E. Beneše, M. R. Štefánika a dalších představitelů čs. zahraničního odboje o vytvoření samostatného československého vojska. Ve Francii se na počátku války nacházelo asi 2000 českých krajanů, v Anglii asi 1000. Nejvíce krajanů žilo ve Spojených státech amerických. Podle odhadů asi 1 200 000. Ve Spojených státech i ve Francii působily mnohé zábavné, vzdělávací i odborné spolky a sdružení. Ve Francii byly aktivní především tělovýchovné jednoty Sokola.

Ještě před vznikem první světové války projevovali čeští krajané, zejména ve Francii své protirakouské smýšlení. Při oslavách výročí upálení mistra Jana Husa vyjadřovali ochotu v případě potřeby okamžitě nastoupit do francouzské armády. Dne 26. července probíhala na náměstí Svornosti ve Štrasburku manifestace české kolonie. Za zpěvu písní **Hej Slované** a **Marseillesy** provolávali účastníci protirakouská hesla a strhli rakouskou vlajku. Po vyhlášení války Srbsku se krajané rozhodli, že všichni schopní muži nastoupí do francouzské armády a ostatní na práce ve zbrojním průmyslu. Dne 1. srpna roku 1914 vyhlásují mobilizaci Německo a Francie. Následující den 2. srpna zahájilo Německo útok na Západ a dne 3. srpna vyhlásilo válku Francii. Útok Německa na Západ pokračuje napadením Belgie. Válka na západní frontě se rozhořela plnou silou. Francie postavila v průběhu mobilizace do zbraně asi 1 000 000 mužů, Německo 2 000 000 osob.

Dne 5. srpna 1914 přednesl profesor A. Denis na slavnostní schůzi krajanů přednášku, v níž vybídl k organizování vojenského výcviku pod vedením Sokolů. Do francouzské armády však mohli nastoupit pouze krajané, kteří měli francouzské občanství. Těch však bylo velmi málo. Podle francouzských zákonů byla vojenská služba pro cizince možná pouze v cizinecké legii.

Proto rozhodla francouzská vláda dne 20. srpna 1914 o přijetí dobrovolníků do cizinecké legie. V následujících dnech nastoupilo do cizinecké legie prvních 300 Čechů. Většina z nich utvořila první rotu praporu „C“ pluku cizinecké legie. Ostatní

byli převeleni k jiným útvarům cizinecké legie, mimo jiné i do Alžíru a do Maroka. Díky svému pozdravu si rota brzy vysloužila název **Compagnie Nazdar**. Jejím velitelem se stal francouzský kpt. Sallé. Další roty tvořili Poláci, Belgičané, Švýcaři, Španělé a Italové. Koncem srpna 1914 postupuje německá armáda do vnitrozemí Francie. V září 1914 začala bitva na Marně.

Po dvouměsíčním výcviku složily nové jednotky cizinecké legie dne 12. října 1914 přísahu ve městě Bayonne. Za zpěvu písně **Kde domov můj** předal starosta města rotě prapor v českých barvách. Počátkem listopadu 1914 se rota Nazdar zúčastnila prvních bojů na frontě v blízkosti Remeše v rámci pluku cizinecké legie, který byl včleněn do vyšší jednotky legie, zvané Marocká divize. V listopadu se čeští vojáci v cizinecké legii zúčastnili prvních bojů. Rota Nazdar měla i první padlé a raněné.

Koncem dubna roku 1915 dostala Marocká divize rozkaz k přesunu do prostoru severozápadně od Arrasu. Pod velením gen. Foche se zde připravovala velká ofenziva proti Němcům. Rota Nazdar se zúčastnila útoku dne 9. května. Ztráty pluku cizinecké legie v jehož řadách se čs. legionáři účastnily bojů byly obrovské. Z celkového počtu 3822 mužů ztratil pluk 1899 padlých a raněných. Z roty Nazdar padlo 42 mužů a 100 jich bylo raněno. Po těchto bojích fakticky přestala rota Nazdar existovat. Čs. legionáři byli zařazeni k jiným jednotkám pluku cizinecké legie. I když jejich počet vzrostl, nebyla již vytvořena samostatná jednotka z Čechů. Cizinecká legie byla nasazována i nadále v průběhu války na nejtěžších úsecích fronty. Proto měly i jednotky cizinecké legie jedny z největších ztrát. Čs. legionáři patřili patřili k nejlepším vojákům. Jejich počet se pohyboval kolem 600 mužů. Bojovali v rámci cizinecké legie také v průběhu roku 1917. Češi se účastnili se i známé bitvy u Verdunu na jaře 1917. Od francouzské vlády obdrželi více než 200 válečných křížů a dalších vyznamenání.

Přestože v rámci cizinecké legie působily stovky českých vojáků a důstojníků, nestaly se tyto jednotky základem samostatné československé armády ve Francii. Francouzská vláda odmítala uvolnit zkušené důstojníky a vojáky české národnosti z cizinecké legie z obav, že stejně by postupovali i příslušníci cizinecké legie těch národností, jejichž jednotky se později začaly ve Francii na základě povolení

nejvyšších francouzských míst vytvářet. Tento přístup francouzské vlády přetrvával až na výjimky až do konce 1. světové války.

V průběhu roku 1916 a na počátku roku 1917 se výrazně zvětšoval počet zajatců rakousko-uherské armády ve Francii, v Itálii a v Srbsku. Ti tvořili potencionální zdroj vojáků pro tvoření autonomní československé armády. Představitelé ČSNR, především E. Beneš a M. R. Štefánik se snažili při jednáních s vedoucími představiteli dohodových mocností dosáhnout mimo jiné i souhlasu s vytvořením takovéto armády. V průběhu roku 1916 však ještě k uskutečnění plánu na budování armády v zahraničí nebyly ve Francii ani v Itálii vhodné podmínky.

Prvořadým úkolem ČSNR bylo dosáhnout změny postavení slovanských zajatců RU armády ve Francii, v Itálii a v Srbsku. V té době byli v zajetí spolu vojáci RU armády všech národností v této armádě sloužící. Jejich postavení bylo vzhledem k nedostatku potravin, šíření infekčních nemocí a vzhledem k působení dalších vlivů velmi složité. Navíc i v zajetí projevovali němečtí a maďarští důstojníci a vojáci nevrzlivost vůči slovanským zajatcům.

V srpnu 1916 přijel E. Beneš do Paříže a spolu s T. G. Masarykem vedli jednání ohledně situace našich zajatců ve Francii. V té době se nacházeli ve Francii zajatci, přesunutí ze Srbska. Z celkového počtu asi 25 000 Čechů a Slováků, zajatých v Srbsku přežilo útrapy přesunu přes Albánii do Itálie 11 000. Další z nich zemřeli v důsledku působení infekčních nemocí a špatného zacházení. Do Francie se jich nakonec dostalo pouze kolem 4 000. E. Beneš se dne 6. září 1916 obrátil ve věci československých zajatců na gen. Valentina. Francouzský ministr války vydal již dne 21. září zajateckým táborem všeobecný telegrafický rozkaz o odloučení československých zajatců. Výnos však narazil na vážné obtíže u nejvyššího velení na frontě a na byrokratické překážky v zajateckých táborech. Proto se Beneš okamžitě obrátil na francouzského ministra zahraničí A. Brianda s další žádostí v níž jej seznámil s obtížemi celkového řešení otázky našich zajatců. Po dalších zdlouhavých jednáních podává E. Beneš dne 14. listopadu 1916 zprávu o dosavadních krocích ve věci českých zajatců plukovníku Billotovi v hlavním stanu francouzské armády v Chantilly. Žádal jej o dobrozdání k podpoře návrhu, který předložil vrchnímu velitelství francouzské armády s poukazem na to, že ze zajatců

může být vybudováno vojsko, jež by bojovalo po boku spojenců.

Koncem roku 1916 byl ve všech zajateckých táborech předčítán oběžník ministerstva války, aby se přihlásili všichni zajatci slovanského původu, kteří by chtěli bojovat v dohodovém vojsku. Čechů se přihlásilo kolem stovky, zajatců ostatních národností ještě méně. Zmíněný výsledek výzvy byl ovlivněn také tím, že němečtí a maďarští poddůstojníci vyhrožovali vojákům, že rodiny těch kdo se přihlásí vláda přísně potrestá. Nezájem o vstup do armády byl mnohdy u zajatců motivován předcházejícími drastickými zkušenostmi z fronty. Vojáci RU armády, kteří se ocitli v zajetí mnohdy byli rádi, že unikli bezprostřednímu ohrožení života, které neustále na frontě hrozilo. Za této situace se snažili E. Beneš a M. R. Štefánik dosáhnout alespoň oddělení německých, maďarských a slovanských zajatců RU armády. Úsilí E. Beneše bylo korunováno úspěchem v lednu 1917. Podařilo se mu dosáhnout toho, aby čeští a slovenští zajatci z RU armády byli soustředěni v jednom zajateckém táboře odděleně od Němců a Maďarů.

Stejná situace byla v Itálii. První transporty těchto zajatců přibýly do tábora Capua Vetere. Tvořili jádro asi 6000 zajatců, kteří se později stali základem italských čs. legií. Hlavním organizátorem čs. zajatců v Itálii se stal prostý voják J.Čapek z Orlové. Byla vytvořena organizace **Československý dobrovolnický sbor**, jejíž předsedou byl zvolen právě J.Čapek (později padl na frontě). Přihlášek zpočátku nebylo mnoho. Neúnavná a obětavá práce organizátorů však přinesla své ovoce. Uskutečnili desítky přednášek a začali vydávat časopis **V boj**. Již v květnu 1917 překročil počet přihlášených 1000 a stále se zvyšoval.

Počátky formování legií ve Francii a Itálii byly velmi složité a problematické. Vlády Francie a Itálie odmítaly povolit vytváření cizích jednotek na svém území ze zajatců RU armády stejně jako Rusko s odkazem na ustanovení haagské konvence. Představitelé všech uvedených států v průběhu jednání o vytvoření čs. zahraničního vojska pečlivě vážili, aby nepřistoupili na nic, co by mohlo být považováno za eventuelní uznání budoucího samostatného státu.

Zpočátku ani sami zajatci v Itálii a ve Francii na rozdíl od Ruska neprojevovali příliš velký zájem o vstup do čs. zahraničního vojska. Ze 4000 zajatců v Itálii se na jaře 1917 hlásilo do čs. vojska pouze 100 osob. V květnu 1917 toto číslo vzrostlo na

více než 1000. V této době byl také vydáván časopis **V boj**, prostřednictvím kterého prováděla ČSNR agitační práci mezi zajatci.

E. Beneš spolu s M. R. Štefánikem od jara 1917 neúnavně pokračovali v nespočetných jednání s představiteli vojenských a vládních kruhů. Absolvovali také mnohá jednání s vlivnými politiky. Souběžně se snažili o svých plánech na budování čs. zahraničního vojska a o vytvoření samostatného státu informovat prostřednictvím tisku francouzskou a italskou veřejnost. Cílem této kampaně bylo vytvořit v těchto zemích tlak veřejného mínění na vládní i vojenské kruhy a dosáhnout postupně stanovených cílů. Podle E. Beneše bylo již zjara 1917 jasné, že se armádu ve Francii podaří vybudovat. Úspěšně pokračovalo soustřeďování zajatců ve Francii a v Itálii a náborová akce ČSNR. Veškerá vojenská činnost sekretariátu ČSNR v Paříži směřovala k realizaci čtyř základních úkolů:

- a) **Dostat z Ruska do Francie co největší počet zajatců nebo vojáků.**
- b) **Zorganizovat co nejrychleji všechny zajatce na půdě francouzské a také zajatce, které bude možno získat od vlády srbské.**
- c) **Podniknout intenzivní náborovou akci v Americe.**
- d) **Využít pro tvořící se armádu nového zdroje zajatců z Itálie.**

V této souvislosti oznámil dne 13.června 1917 T. G. Masaryk z Ruska, že jménem ČSNR podepsal s ministrem francouzské vlády Albertem Thomasem a s vládou ruskou ujednání o dopravě našich dobrovolníků a dělníků do muničních továren do Francie. Dne 20. června 1917 začalo jednání ČSNR rady v Paříži s ministerstvem války a s ministerstvem zahraničí konkrétní jednání o vytvoření čs. armády ve Francii. Ministerstvo války vytvořilo v létě 1917 oddělení pro organizaci **národních armád** (polské, rumunské a československé) v čele s **generálem Vidalonem**.

Jednání probíhala až do 4. srpna 1917. Po dlouhých a složitých diskusích se E. Benešovi nakonec podařilo prosadit návrhy ČSNR a bylo rozhodnuto o přípravě textu dekretu prezidenta Francouzské republiky o zřízení čs. autonomní armády ve Francii. Francouzská strana souhlasila s ustanovením, že československá národní armáda bude konstituována dekretem prezidenta republiky jako autonomní jednotka

v rámci armády francouzské pod vrchním politickým vedením ČSNR jakožto zástupce národa československého. Francie rovněž uznala, že vojáci této armády musí skládat přísahu národu československému. Důstojníci měli být přijímáni, jmenováni a povyšováni jen ČSNR po vyjádření souhlasu francouzskou vládou. Finanční a ostatní náležitosti byly stejné jako u vojáků francouzské armády.

Při všech jednáních Francouzi dbali na to, aby se v jakémkoliv textu či smlouvě neobjevily slova československý stát nebo československá vláda. Francouzská vláda se tak vyhýbala použít termínu, který by ji jakkoliv zavazoval při příštích mírových jednáních. Beneš při jednáních o finančních záležitostech usiloval o to, aby bylo v textu výslovně uvedeno, že se výdaje povedou na zvláštních účtech, které po mírovém jednání vezme na sebe československý stát. Okamžitě narazil na zásadní odpor. Představitel francouzského ministerstva zahraničí Laroche Benešovi sdělil: „**Pane generální tajemníku, nežádejte toho na nás nyní. Znamenalo by to nepřímou cestou, tajemně a ne dost politicky a s odvahou vpravit do dokumentu o organizaci vojska dalekosáhlý politický závazek, který může být učiněn jen slavnostně, při zvláštní příležitosti, a až by k tomu byla politická situace zralá. Tomu tak dnes není**“.

V září a v říjnu 1917 navštívil E. Beneš Itálii, kde absolvoval řadu jednání o možnosti vytvoření čs. vojska. Následovala krátká návštěva Londýna. Do Paříže se vrátil koncem října, kde pokračoval v jednáních o textu dekretu prezidenta o zřízení čs. vojska. Publikaci dekretu odložil až do návratu M. R. Štefánika z Ameriky. Štefánik souhlasil s obsahem textu až na první článek, který prohlašoval, že československou armádu konstituuje francouzská vláda. Štefánik se snažil prosadit formulaci, že armádu konstituuje ČSNR a československý národ sám. Jednání o nové formulaci trvalo téměř měsíc. Nakonec se podařilo dosáhnout kompromisu. První článek dekretu zněl neutrálně: „**Čechoslováci, organizovaní v samostatnou armádu**“.

Dne 15. listopadu 1917 nastoupila do úřadu nová francouzská vláda. V jejím čele stanul Georges Clemenceau. Jeho příchodem se výrazně urychlily práce spojené s konstituováním naší armády. Dekret prezidenta Francouzské republiky o zřízení autonomní československé armády byl zveřejněn dne 16. prosince 1917,

souběžně s dokumentem v němž vláda uváděla politické a vojenské důvody, na základě nichž se Francie rozhodla organizovat československou armádu. Dohoda o statutu naší armády ve Francii byla však podepsána až dne 7. února 1918.

Zveřejnění výše uvedených dokumentů bylo důležitým krokem na cestě k vybudování čs. legií ve Francii. Jako neméně složitá se ukázala praktická realizace jejich obsahu. Základ československého vojska tvořilo několik složek. První se v červnu 1917 do Francie dostala na základě výsledků jednání M. R. Štefánika skupina zajatců z Rumunska. Francouzské úřady je poslaly do tábora jižně od Bordeaux, který obývaly demoralizované černošské jednotky a v obdobném stavu nacházející se jednotky ruské. Do Francie dorazil dne 12. listopadu z Ruska také transport **kpt. O. Husáka** čítající 1100 mužů. Tyto skupiny našich dobrovolníků se dostaly do tíživé situace. Jejich právní i materiální postavení vyplývalo ze skutečnosti, že nebyli ani zajatci a ani svobodní vojáci. Projevily se obtíže s ubytováním, se stravou i v jednání s francouzskými úřady. Ani francouzské úřady nebyly připraveny na řešení problémů, které se v této souvislosti vyskytovaly. Proto se odmítaly zabývat celou řadou stížností našich prvních vojáků ve Francii. V relativně lepším postavení se nacházeli Češi a Slováci, zajatci RU armády, kteří se do Francie dostali ze Srbska. Měli statut válečných zajatců a na základě úsilí E. Beneše byli odděleni od ostatních zajatců RU armády. Oproti nim požívali mnohých výhod s tím, že po rozhodnutí o vytvoření čs. armády ve Francii budou tvořit její základ. Ze čtyř tisíc těchto zajatců skutečně většina dobrovolně vstoupila do čs. vojska.

Kritická situace vznikla na počátku roku 1918. Nejistota, znechucení a z toho vyplývající demoralizace se projevila také u skupiny kpt. O. Husáka. Ve stejné situaci se ocitlo asi 2000 dobrovolníků dislokovaných v Cognacu. Podobný stav přetrvával i v řadách českých vojáků v cizinecké legii. Přispěla k tomu i skutečnost, že francouzská vláda odmítala uvolnit z cizinecké legie zkušené české důstojníky a vojáky pro formování jednotek čs. armády, vznikajících na základě dekretu prezidenta. Cizinecká legie je známa svou pověstí, krajně přísnou disciplinou, ale také tím, že ji ministerstvo války používalo na neexponovanějších místech fronty. Podle E. Beneše **cizinecká legie okolnostmi byla určena prostě**

k vyhubení. Většina českých vojáků, kteří vstoupili do legie s nadšením a přežili více než tři roky bojů, viděla ve zřízení československé armády možnost svého osvobození z pekelných muk. Rozhořčení čeští vojáci z cizinecké legie obviňovali E. Beneše z toho, že svým jednáním zavinil tento stav a někteří dokonce odmítali dál bojovat v jejích řadách. ČSNR a E. Benešovi však trvalo několik měsíců, než se podařilo dostat české dobrovolníky z řad cizinecké legie do nově formované armády. Osud většiny těch, kteří v roce 1914 vstoupili do cizinecké legie byl tragický. Z původních **600 dobrovolníků** z roku 1914 asi **200 mužů** padlo a **300** se jich stalo invalidy. Dalších **50** jich zůstalo roztroušeno v různých koloniálních oddílech v severní Africe.

Až dne 7. srpna 1918 byli Čechoslováci po nesčíslných žádostech konečně vyřazeni z cizinecké legie. Potom byli převezeni do tábora v Darney, kde jich 29 vstoupilo do československého pluku č. 22. Později sem byli převedeni i ti, kteří sloužili u jiných francouzských útvarů.

V lednu 1918 začalo v Cognacu formování našeho 21. pluku pod vedením plk. Philippa a francouzských důstojníků. Následovalo i formování 22. pluku. Od samého počátku se vyskytovaly další problémy. Ministerstvo války oproti původním předpokladům rozhodlo, že velení převezmou pouze francouzští důstojníci. Čeští důstojníci byli pověřeni pomocnými funkcemi. Mnohým důstojníkům ze skupiny kpt. O. Husáka z Ruska nebyly hodnosti potvrzeny. Projevovala se silná nedůvěra francouzů vůči důstojníkům a vojákům, kteří přišli z Ruska. Francouzské vojenské úřady se dívaly s nedůvěrou na vše co přicházelo z bolševického Ruska. Demokratické tradice, bratrství vojáků a důstojníků, jejich vzájemné tykání i další zvyklosti, přetrvávající z ruských legií považovali za nepřijatelné a neslučitelné s přísnou vojenskou kázní. Po dlouhých a úmorných jednáních s kpt. Husákem i s ostatními důstojníky a vojáky se podařilo E. Benešovi dosáhnout toho, aby se podřídili všemu co **přicházelo z Paříže**. I přesto přetrvávalo dlouhé měsíce napětí mezi ČSNR v Paříži a Cognacem, kde probíhal výcvik 21. pluku. Podstatného pokroku v konstituování čs. legií ve Francii se podařilo dosáhnout na jaře roku 1918. Přesto výcvik jejich příslušníků trval ještě dlouhé měsíce. Dne 30. června roku 1918 obdržel 21. pluk prapor z rukou prezidenta Poincaré v Darney.

Dále byly zformovány ještě dva pluky č. 23 a 24. Přesto, že se do Francie nepodařilo přepravit větší počet čs. vojáků z Ruska byly zformovány 4 pluky o celkovém počtu asi 10 000 vojáků.

Jako první se zúčastnil bojů 21. pluk. Začátkem července 1918 byl odeslán na frontu v prostoru Mylhúz na úpatí Vogéz. Za velmi dobře připravený průzkumný výpad ze dne 20. srpna 1918 byla řada našich vojáků vyznamenána válečným křížem a velitel akce por. Pán Rytířským křížem Čestné legie.

Dne 16. září vznikla z 21. a 22. pluku čs. brigáda. Ta přešla do svazku 4. francouzské armády, které velel generál Gouraud. Dne 20. října dostal 1. prapor 21. pluku rozkaz k obsazení obce Terron severně od Vouziers. Čs. legionářům se sice podařilo Terron dobýt, ale Němci podnikli následující den úspěšný protiútok. Po dalším útoku se podařilo Teron s pomocí 2. praporu znova dobýt. Dne 30. října byl 21. pluk vystřídán a odešel za frontu.

Východně od Terronu u vesnice Chestres se účastnil těžkých bojů až do konce října i 22. pluk. Oba československé pluky utrpěly za relativně krátké období bojů značné ztráty. Padlo celkem 183 vojáků a důstojníků, 876 jich bylo zraněno a 69 zůstalo nezvěstných. Dne 8. listopadu 1918 v den výročí bitvy na Bílé hoře navštívil čs. pluky na frontě u Vouziers E. Beneš v doprovodu mjr. Z. Fierlingera. Oznámil jim pád habsburské říše a vytvoření samostatného státu Čechů a Slováků. Dr. Edvard Beneš zakončil svůj projev slovy: „**Hoši připravujte se, pojedete domů**“. Mnozí důstojníci a vojáci převzali při slavnostní přehlídce z rukou generála Gourauda vyznamenání za statečnost v posledních bojích. Během prosince 1918 se příslušníci čs. francouzských legií vraceli postupně do vlasti.

Také v Americe se podařilo dosáhnout pozitivních výsledků. Ve prospěch čs.národněosvobozeneckého boje v USA odvedly již v průběhu roku 1916 nejvíce práce krajské organizace Slovenské ligy a Národního sdružení českých občanů. To se v roce 1916 obrátilo zvláštním memorandem na prezidenta Wilsona. V něm objasnilo vztah amerických Čechů k rodné zemi a zároveň zdůraznilo že tento vztah není v rozporu s občanskými povinnostmi k nové vlasti. Memorandum, jehož autorem byl právě K.Pergler bylo mimo jiné i reakcí na vystoupení amerického prezidenta ve Philadelfii, kde mluvil o určitém druhu amerických občanů, kteří se exponují pro cizí

zájmy na úkor svého státu.

K ovlivňování představitelů vládních kruhů i americké veřejnosti využíval K. Pergler také informace o procesu s K. Kramářem, V. Klofáčem a s dalšími, který proběhl v Rakousko-Uhersku. Již v květnu 1917 založil Slaw Press Bureau v New Yorku, v Tribune Building. Odtud navazuje čilé styky s americkými žurnalisty a spisovateli. Organizuje pravidelné spojení s vlivnými listy po celých Spojených státech. Americká veřejnost je tak seznamována s hlavními problémy čs. zahraniční akce. V kanceláři K. Pergla se připravují i společné projevy s představiteli ostatních utlačovaných národů. Problematika boje Čechů za vytvoření samostatného státu se dostává i do amerického parlamentu. Dne 25. května 1917 předkládá senátor W. S. Kenyon senátu rezoluci, ve které uvádí: „**Budiž proto usneseno, aby Čechy byly svobodné a neodvislé, a budiž dále usneseno, aby po skončení této války a při jednání mírovém Spojené státy trvaly na neodvislosti pro Čechy a Slováky a na obnovení československého státu, jakožto podstatné části jakékoliv spravedlivé a demokratické úpravy po skončení této války**“.

Čeští a slovenští krajané se nadále podíleli na financování zahraniční akce. Tisíce amerických Čechů a Slováků vstupovaly do americké armády a v jejích řadách byli přesunuti na evropské bojiště. V listopadu 1917 odjel do USA M. R. Štefánik, aby pomohl organizovat nábor do armády. Americká veřejnost byla seznamována s čs. zahraniční akcí prostřednictvím Národního sdružení, které ve 180 odbočkách ve velkých amerických městech sdružovalo více než 120 000 krajanů.

V USA žilo v té době více jak 1 000 000 krajanů. Jeho mise v USA však vyvolala politické komplikace. Vláda USA se obávala, aby se snaha nastoupit do národních armád i u jiných krajanů nestala masovým zjevem. Proto se činnost krajanů v USA soustředila především na finanční pomoc čs. zahraniční akci. Tato pomoc činila ročně kolem 80 000 dolarů. Ve Spojených státech mohli být získáváni dobrovolníci, kteří nepodléhali odvodní povinnosti do armády USA. První transport dobrovolníků z řad amerických krajanů dorazil do Francie v listopadu 1917. Do roku 1918 se podařilo získat asi 2 500 osob, ostatní Češi a Slováci byli vyzváni aby nastupovali do armády USA.

Daleko složitější cesta vedla ke zformování čs. zahraničního vojska v Itálii. Situace v Itálii byla pro vytvoření čs. vojska oproti Francii odlišná a méně příznivá. Neexistovala tam početná kolonie krajanů jako v Rusku a ve Francii. Krajanů v Itálii bylo celkem asi 300. Ani italská veřejnost o Češích a Slovácích příliš mnoho nevěděla. Proto bylo nutno rozvinout širokou propagační a agitační kampaň. Pozitivní úlohu v tomto smyslu sehrál Ing. K. Veselý, který se na pokyn ČSNR snažil získat pro českou věc některé z významných italských politiků. Během roku 1916 se mu podařilo dosáhnout určitého pokroku a připravit půdu pro jednání vedoucích činitelů čs. zahraniční akce s představiteli italské vlády. Počet čs. zajatců Rakousko-Uherské armády v Itálii se neustále zvyšoval.

Československý dobrovolnický sbor, který vznikl z čs. zajatců v Itálii počátkem roku 1917 čítal již téměř **10 000 osob**. Jednalo se fakticky o pracovní jednotky. Italské velení je využívalo k provádění opevňovacích i jiných prací. Italská vláda však odmítala povolit výstavbu čs. zahraničního vojska ze zajatců. Určitým pokrokem bylo proto i rozšíření římské kanceláře v červnu roku 1917. Počátkem září 1917 jednal Edvard Beneš s italským ministrem zahraničí baronem Sonninem a s dalšími vládními činiteli. Při těchto jednáních dosáhl alespoň uznání ČSNR. Římská kancelář se stala úřadovnou ČSNR. Jejím ředitelem se stal František Hlaváček, který měl u italských úřadů značnou autoritu. Ve věci budování našich legií nebylo dosaženo žádného pokroku. Při konkrétních jednáních argumentovali italští vládní činitelé ustanoveními haagských úmluv a obavami o osudy italských zajatců v RU a v Německu. Ze stejného důvodu odmítala italská vláda umožnit odchod českých zajatců do Francie. Itálie chtěla ponechat zajatce RU armády na svém území pro případ bude-li Rakousko-Uhersko zachráněno a proběhnou jednání o výměně zajatců.

V průběhu jednání E. Beneše v Itálii došlo počátkem října 1917 k určité změně názorů vlády. Itálie nevyklučovala možnost vybudování čs. zahraničního vojska. Její představitelé však vyjádřili názor, že k uskutečnění tohoto záměru bude nutno najít vhodnou formu.

Italské ministerstvo války povolilo působení ČSNR v Itálii a souhlasilo také s osvobozením zajatců. Umožnilo vytváření polovojenských oddílů, které prováděly práce ve prospěch armády v druhé linii. Jejich příslušníci měli zvláštní označení jako čs. vojáci a skládali přísahu čs. národu a ČSNR. Další postup při vytváření podmínek pro vznik čs. legií v Itálii rozhodujícím způsobem ovlivňoval její vnitropolitický vývoj.

Ještě v říjnu 1917 Itálie nepočítala s rozbitím Rakousko-Uherska a ani takový požadavek nevyslovila. Proti budování našich legií v Itálii vystupoval především ministr zahraničí baron Sonnino. Po porážce italských vojsk u Koribaldu se vzedmula uvnitř Itálie vlna odporu proti politice Sonnina. Kritika směřovala také proti ministerskému předsedovi Orlandovi.

Proto v prosinci 1917 vznikl parlamentní **Svaz národní obrany**. Jeho cílem bylo dosáhnout změny v defetistické politice vlády. Proti poráženeckým náladám vlády se snažil "Svaz národní obrany" využít i působení tisku a veřejného mínění. Program Svazu obsahoval následující požadavky:

- **vést energicky válku až do úplného konce,**
- **přijmout politiku rozbití Rakousko-Uherska,**
- **spolupracovat s potlačovanými národy v RU, postavit se do čela politiky proti Vídni,**
- **za podmínku úspěchu považoval Svaz – vyrovnání Itálie s Jihoslovany,**
- **Svaz požadoval podporu československé akce.**

Požadavky ČSNR na vytvoření čs. vojska v Itálii po celou dobu aktivně a veřejně podporoval tehdy poslanec italského parlamentu B. Musollini. Do konce roku 1917 zorganizovala Národní rada v Itálii cestou své římské kanceláře širokou propagační kampaň ve které využila i skutečnosti, že ve Francii již vyšel dekret prezidenta, povolující formování čs. legií. Tuto kampaň připravovali a realizovali zástupci římské kanceláře **dr. Hlaváček, dr. Papírník a J. Havrda**.

Ve druhé polovině ledna 1918 vykonali ministerský předseda Orlando a ministr zahraničí Sonnino cestu do Anglie a Francie. Také čelní představitelé těchto zemí vyjádřili podporu snahám o vytvoření našeho vojska v Itálii.

Počátkem února 1918 byla zahájena příprava kongresu potlačovaných národů v Římě. Jednalo se o kongres zástupců národů utlačovaných v Rakousko-Uhersku. Za národní radu se přípravy kongresu účastnil E. Beneš. Na kongresu měli zástupci jednotlivých národů vytýčit svůj program politické a hospodářské nezávislosti, vyhlásit boj proti RU a spojit úsilí k působení na vlády dohodových mocností s cílem zabránit jednáním o separátním míru s RU.

Počátkem roku 1918 jednal E. Beneš v Paříži se šéfem italské vojenské mise ve Francii Nicolou Brancacicem. Podrobně jej seznámil s výsledky budování naší armády ve Francii a požádal jej o předání informací italské vládě. Postupně se ve prospěch povolení budování čs. legií v Itálii vyslovovala stále větší část politiků i vojenských osobností. V této době již v řadách italské armády působilo několik rot složených z čs. zajatců. Prováděli především průzkum ve prospěch Italů a podíleli se na agitaci mezi vojáky RU armády. Proti argumentům Sonnina se postavil i přednosta informační služby III. sboru plk. T. Marchetti ve zprávě, kterou adresoval ministerstvu války a nejvyššímu italskému velení.

Mezitím se však projevila také snaha tvořit z čs. zajatců v Itálii pracovní oddíly. Gen. Spingardi předal představiteli římské kanceláře ČSNR dr. Hlaváčkovi oznámení v němž žádal, aby ČSNR organizovala ze zajatců pracovní oddíly s tím, že nebude-li požadavek splněn bude nařízeno jejich použití jako ostatních zajatců. Požadoval, aby bylo v krátké době připraveno nejméně 5000 příslušníků pracovních oddílů pro práce v blízkosti fronty. V několika případech došlo skutečně k jejich organizování což vyvolalo celkově zmatek a dezorganizaci v řadách zajatců. V této situaci urychleně zasáhl M. R. Štefánik.

Koncem února 1918 vystupoval proti budování čs. armády v Itálii pouze ministr zahraničí Sonnino. Vnitropolitický i mezinárodní tlak proti němu však znamenal i postupnou změnu jeho postojů. Od ledna 1918 probíhala jednání o vytvoření čs. vojska v Itálii také v Nejvyšší válečné radě ve Versailles. O tomto problému jednali nejvyšší představitelé francouzské a italské armády. V březnu 1918 žádal o vyjádření francouzskou vládou i italský ministerský předseda Orlando. Za této situace se nabízely dvě možnosti :

- 1. přesun čs. armády z Francie do Itálie a její doplnění zajatci a její doplnění z řad zajatců,**
- 2. povolení budování nové armády v Itálii s využitím pomoci důstojníků z Francie.**

E. Beneš se jednoznačně postavil proti první variantě a žádal bezpodmínečné propuštění všech čs. zajatců v Itálii. Předpokládal, že bude v brzké době povoleno formování čs. vojska v Itálii. K prosazení svých záměrů se snažil využít i svého vlivu

u francouzských generálů Janina a Foché. Na počátku března 1918 jednal s představiteli italské vlády Orlandem, Sonninem a Diazem gen. M. R. Štefánik. Argumentoval dekretem francouzského prezidenta na jehož základě bylo povoleno budování čs. legií ve Francii. Předložil jim i statuty našich jednotek ve Francii a žádal o povolení podobné organizace i v Itálii. Na závěr jednání byl přijat i italským králem. S návrhy M. R. Štefánika v podstatě vyjádřili souhlas Orlando i gen. Diaz.

Proti budování čs. armády v této době vystupoval již pouze ministr zahraničí Sonnino. Jeho argumenty byly stále stejné. Tvrdil, že Itálie nemůže zajistit úspěch ve válce a nemůže proto přijímat oběti lidí, kteří padnou-li do zajetí mohou být okamžitě popraveni. Dále projevil obavu z rakouských represí vůči zajatým italským vojákům.

Dne 16. března 1918 se na E. Beneše obrátil s dotazem, jaké by bylo stanovisko ČSNR k odeslání čs. francouzských legií do Itálie francouzský generál Veygand. E. Beneš, ale i francouzský generál Janin tento návrh odmítli. Vzhledem k tomu, že ani francouzská vláda, ani nejvyšší francouzské velení neměli právo bez souhlasu ČSNR rozhodnout nebyl tento návrh realizován. Důvodem odmítavého stanoviska Beneše byly obavy, že v případě přesunu čs. legií z Francie do Itálie by mohlo dojít k dalšímu odsunutí rozhodnutí italské vlády o povolení budování čs. vojska.

Koncem března 1918 předal M. R. Štefánik Sonninovi a Orlandovi písemné stanovisko v němž podrobně odpovídal na námitky Sonnina proti zřízení československé armády v Itálii. Štefánik žádal, aby část zajatců byla poslána do Francie, z druhé části aby byla vytvořena vojenská organizace v Itálii a to tak aby část z nich byla použita pro práce v druhé linii a část jako bojující jednotky. Koncem března 1918 bylo již zřejmé, že italská vláda budování čs. legií povolí. Přesto jednání Štefánika s představiteli italské vlády probíhaly až do 18. dubna 1918. Rozhodování italské vlády ovlivnilo veřejné mínění i výsledky jednání s Francií. **Dohoda o vytvoření čs. vojska v Itálii byla podepsána až 21. dubna 1918** na základě úspěšných jednání M. R. Štefánika. Dohodu podepsali předseda vlády Orlando, ministr války Zuppeli a gen. M. R. Štefánik. Žádná smlouva týkající se armády neobsahovala jakýkoliv závazek Itálie ve věci budoucího čs. státu. Italská vláda však zaručovala možnost získání občanství pro všechny čs. legionáře, kteří by v případě nutnosti, vzhledem k eventuálnímu nepříznivému vývoji situace na frontách byli nuceni zůstat v Itálii.

Bezprostředně po podpisu smlouvy navštívil M. R. Štefánik na frontě nejvyššího velitele italské armády gen. Diaze, se kterým projednal otázky spojené s formováním čs. legií v Itálii. Gen. Diaz, ale i další vojenští činitelé vyjádřili plnou podporu budování našich legií. Dohoda z 21. dubna 1918 byla dále doplněna podrobnými instrukcemi o vnitřní organizaci armády, o způsobu náboru vojáků, o jmenování našich i italských důstojníků a o právech nejvyššího velení italského a velitele našeho vojska. Dokument **Instruzioni speciali** podepsali dne 30. června gen. Zupelli a Štefánik.

Práce spojené s formováním čs. vojska však prakticky probíhaly probíhaly již v březnu a v dubnu 1918, ještě před podpisem výše uvedených dohod. Byla zahájena rozsáhlá náborová akce na které se podíleli především M. R. Štefánik, dr. L. Sychrava, Š. Osuský, por. Gabryš a kpt. Šebo. Hlavní náborová akce probíhala v Umbrii. První divize se formovala ve Folignu a jednotlivé pluky byly umístovány v okolních městech, v Perugii, ve Spoletu, v Assisi atd. Podle názoru E. Beneše byl nábor našich vojáků v prvních týdnech po podpisu smlouvy prováděn ukvapeně. V táborech probíhal spíše odvod než nábor a ve výjimečných případech byl činěn i nátlak ke vstupu do armády. Proto se později vyskytly i případy dezerce a demoralizace. Jednalo se především o bývalé zajatce, které E. Beneš označoval jako poněmčené Čechy nebo zmaďarizované Slováky. Proto i generál Graziani na frontě v několika případech přistoupil k ostrým represím a tvrdým trestům.

Podle záznamů ČSNR se na italském území nacházelo k 15. květnu 1918 asi 17 000 zajatců. Na první výzvu se 14 000 z nich přihlásilo dobrovolně do čs. legií. Základ **první divize ve Folignu** tvořilo 9 čs. výzvědných rot, které již v té době působily v rámci italské armády. V čs. zahraniční armádě dostala pořadové číslo 6 a tvořily ji **31. pluk v Perugii, 32. pluk v Assisi, 33. pluk ve Folignu a 34. pluk ve Spoletu**. Později vznikl ještě 35. pluk. Početní stav pluků se pohyboval kolem 2900 mužů. Při formování jednotlivých pluků se projevil akutní nedostatek českých důstojníků. Všechna velitelská místa u pluků byly obsazena italskými důstojníky. Generál Graziani i M. R. Štefánik odmítli jmenovat důstojníky z řad vedoucích činitelů náborové akce. Tato skutečnost se promítla v nespokojenosti vojáků. Ve Francii byl naopak přebytek důstojníků, kteří tam byli přesunuti z Ruska.

K jejich převedení do Itálie však nedošlo. Přes všechny problémy se podařilo vycvičit jednotlivé pluky a připravit je k použití na frontě.

V polovině srpna 1918 byla 6. československá divize přesunuta na frontu. Převzala úkol hájení horského úseku na Monte Altissimo od Gardského jezera až k řece Adiži. Jednalo se o úsek dlouhý asi 20 km. Ústředním opěrným bodem tohoto úseku v blízkosti města Riva byl vrcholek Doss Alto, vysoký 703 m. Divize zaujala postavení se dvěma pluky (33. a 34) v prvním sledu a se dvěma pluky (31. a 32.) ve druhém sledu. Prvních bojů se zúčastnili vojáci 5. a 6. roty 34. pluku dne 28. srpna 1918. Rakouský útok českoslovenští vojáci odrazili. Dne 11. září naopak podnikli útok příslušníci čs. legií. Podařilo se jim proniknout do nepřátelských postavení a přivést 12 zajatců. Další boje pokračovaly 12. září. Hlavní tíhu boje nesl především 33. pluk. V bojích utrpěl také ztráty - sedm padlých a 119 zraněných. Pět československých legionářů bylo zajato a 4 z nich byli Rakušany popraveni.

Koncem září byl 33. a 34. pluk stažen do zálohy a na jejich místo byly určeny pluky č. 31 a 32. Počátkem října 1918 byla celá divize stažena do týlu a připravována k použití v rozhodující italské ofenzivě na řece Piávě. V těchto bojích se vyznamenali především vojáci 39. pluku. V té době vrcholí také formování 7. divize a je vytvořen armádní sbor. Šestou divizi tvořil **31., 32. a 35. pluk**. Sedmou divizi pak **33., 34., a 39. pluk**. Počátkem října se stal velitelem sboru italský **generál Luigi Piccione**.

Dne 8. prosince složily jednotky sboru v Padově slib věrnosti Československé republice a koncem měsíce nastoupily cestu do vlasti. Celkově měl čs. armádní sbor v Itálii kolem 20 000 mužů.

5 ZÁVĚR

Dne 28. října 1918 vznikl samostatný stát Čechů a Slováků - Československá republika. Ve společném státě se spojují dva bratrské národy, jejichž historický vývoj byl značně odlišný. Vůle českého a slovenského národa žít ve společném státě se utvářela v boji proti národnostnímu útlaku v Rakousko-Uherské monarchii, zejména v období 1. světové války.

Česko-slovenská vzájemnost a spolupráce se však formovaly již dávno před tím, koncem 18. a v průběhu 19. století. Konkrétní podmínky pro vznik samostatného Československa byly vytvářeny rozšiřujícím se národněosvobozeneckým hnutím doma i v zahraničí v průběhu 1. světové války. Důležitou úlohu v tomto procesu sehrál zejména zahraniční odboj v čele s T. G. Masarykem, M. R. Štefánikem, E. Benešem a dalšími, podporovaný českými a slovenskými krajany v USA, ve Francii, v Rusku a v dalších zemích. Vznik republiky však nebyl pouze dílem zahraničního odboje. Historik Z. Tobolka v Politických dějinách československého národa od roku 1848 až do doby dnešní z roku 1937 uvádí:

„Československý stát byl vymožeností všech vrstev československého národa. Zasloužily se o něj nejen třída měšťanská, silně nacionálně cítící, nýbrž i třída proletariátu, hlásící se k naukám mezinárodním. Hnutí za Československý stát bylo hnutím všech příslušníků československého národa. Osvobozenecké hnutí bylo hnutím, jehož se zúčastnil nejen celý československý národ ve své otčině, nýbrž i jeho příslušníci za hranicemi staré vlasti“.

Významný podíl na vzniku republiky a na jejímu uznání velmocemi měla existence čs. zahraničního vojska, které vzniklo v průběhu války a podílelo se na boji proti Německu a Rakousko-Uhersku, po boku dohodových států.

„Bez bojujícího vojska náš nárok na osvobození zůstane málo povšimnut. Postavíme-li armádu, dostaneme se tím do nového právního postavení k Rakousku i ke spojencům; další krok by byl eventuální vyhlášení války Rakousko-Uhersku. Tím se vytvoří politická situace, která nám umožní ve chvíli mírového jednání dosáhnout aspoň minima našich požadavků. V každém

případě nebudou moci Spojenci ani Vídeň přejít kolem nás mlčky , budeme-li mít vojáky; budou mítí Spojenci a naši doma eventuelně kompenzační prostředek k dosažení ústupků v naší věci národní, i kdyby to pak dopadlo špatně. Bez rozhodného boje i vojenského nedostaneme však nic od nikoho“.

Výše uvedené myšlenky T. G. Masaryka z počátku 1. světové války svědčí o tom, že si nutnost vytvoření zahraničního vojska plně uvědomoval a k tomu směřovaly také jeho praktické kroky v zahraničí.

Příznivou okolností pro jeho postupné vytváření byla skutečnost, že na počátku války vznikl téměř všude v zahraničí, kde žili naši krajané protirakouský program. V zemích, které byly ve válce a mobilizovaly, vstupovali naši krajané, pokud již byli občany těchto států, do armády. Pokud neměli občanství, hlásili se jako dobrovolníci. Ve Francii vstupovali do cizinecké legie, v Rusku vznikla Česká družina. V Itálii a v Anglii česká kolonie fakticky neexistovala. Jednotlivcům byl umožněn vstup do armády. USA zůstávaly až do roku 1918 neutrální. Proto se čs. dobrovolníci nejdříve hlásili do armády kanadské.

Důležitým obdobím pro formování naší zahraniční armády byl přelom roku 1917 - 1918. Vlády spojeneckých zemí povolily formování samostatného čs. vojska z dobrovolníků, zajatců i nezajatců. Uznávaly ČSNR jako politický orgán našeho odboje a tím i vojensky jako vrchní velitelství vojska. Zahraniční vojsko i když bylo součástí spojeneckých armád bylo zároveň vojskem autonomním, podřízeným ČSNR. To znamenalo, že národní rada rozhodovala o použití čs. legií, ale konkrétním velením byli většinou pověřeni generálové a důstojníci ruští, francouzští a italští. Protože se čs. legie v Rusku staly součástí armády ve Francii byl jejich hlavním vojenským velitelem jmenován francouzský generál Janin. Velitelem italských legií a šéfem vojenské mise v ČSR se stal generál Luigi Piccione.

Podle údajů T. G. Masaryka čs. zahraniční vojsko dosáhlo následujících počtů:

Vojsko ruské 92 000 mužů

Vojsko francouzské12 000 mužů

Vojsko italské24 000 mužů

Podle údajů ze stejného pramene padlo na frontách první světové války celkem asi **4 500 legionářů**.

Vývoj událostí v průběhu války i bezprostředně po jejím skončení dal v otázkách nutnosti budování zahraniční armády T. G. Masarykovi plně za pravdu. Dne 18. ledna 1919 ve slavnostním projevu při zahájení mírové konference ve Versailles mimo jiné prohlásil francouzský prezident Poincaré:

„Čechoslováci si vydobyli na Sibiři, ve Francii a v Itálii svého práva na nezávislost“.

Existence čs. zahraničního vojska a jeho působení na frontách 1. světové války bylo důležitým faktorem při uznání práva Čechů a Slováků na utvoření samostatného státu. Byla také jedním s faktorů, které umožňovaly, aby se československá delegace v čele s E. Benešem účastnila všech jednání mírové konference, které se týkaly zájmů nově vzniklé ČSR. Účast na těchto jednáních zároveň znamenala možnost aktivně hájit a prosazovat představy o hranicích státu i v dalších životně důležitých otázkách.

Vzhledem k situaci, která se vytvořila koncem války v Čechách a na Slovensku, sehrálo čs. vojsko také důležitou úlohu při stabilizaci poměrů a zabezpečení stanovených hranic státu.

Československá armáda se tak stala již při vzniku Československa symbolem státnosti. Proto měla armáda také odpovídající místo ve společnosti a její legionářské tradice z 1. světové války byly uctívány nejen všemi vojáky, ale i občanskou veřejností a nejvyššími představiteli státu v čele s prezidentem T. G. Masarykem.

V období první světové války byly položeny základy zahraniční a vnitřní politiky nového Československého státu. Nové rozložení a poměr politických sil, který se konstitoval v tomto období ovlivnil vývoj nového státu v následujícím období ve všech oblastech jejího života.

V souvislosti s výročím vzniku Československé republiky v říjnu 1918 se nabízí také otázka, v čem spočívá odkaz této historické události, ale i působení našich legionářů na frontách 1. světové války?

Podle mého názoru je to především vztah těch, kteří se zasloužili o vznik samostatného československého státu k ideám a hodnotám, jejichž naplňování vedlo k dosažení tohoto cíle. A jsou to právě ideje a hodnoty, které v současné době v hodnotovém žebříčku občanů našeho mladého státu buď zcela chybí, nebo zauímají pouze okrajové místo.

K nim můžeme zařadit vztah k vlasti, ke státnosti, k historii státu, národa, vztah k rodnému kraji, k jazyku i ke kulturnímu dědictví. To vše se promítalo v životě našich legií na každém kroku. Od názvů, jednotlivých pluků, přes výzdobu ubytovacích prostorů až po osvětovou práci, která byla v rámci legií uskutečňována.

Z dnešního pohledu stojí za zamyšlení také demokratický duch vojska, který panoval především v ruských legiích současně s pevnou vojenskou kázní. Všichni legionáři v Rusku si tykali a používali oslovení bratře. Tato tradice se zachovala i v předmnichovské armádě. Jednotky ze svého středu volily své zástupce - delegáty, kteří na sjezdu demokratickým hlasováním rozhodovali o zásadních otázkách působení legií. V případě bojového nasazení a při plnění jakýchkoliv konkrétních úkolů však velitelé vyžadovali tvrdou vojenskou kázeň. V tomto smyslu byly čs. legie výjimkou mezi všemi tehdy existujícími armádami.

Také dnešní představy o humanizaci armády jsou značně vzdáleny od tehdejších názorů T. G. Masaryka. Humanita v armádě v jeho pojetí znamenala tvrdý a náročný výcvik, splnění stanoveného úkolu za každou cenu, ale také starostlivost o vojáka v oblasti zdravotní, materiální, duchovní a kulturní.

Inspirací při řešení dnešních složitých problémů nám může být nezměrné úsilí našich legionářů při překonávání jakýchkoliv překážek, jejich vynalézavost a um při zajišťování zásobování téměř padesátitisícové armády v Rusku potravinami, zbraněmi, střelivem, zdravotním i jiným materiálem. Technické oddělení armádního sboru mělo několik oddělení /strojní, stavební, horní, hutní, chemické, železniční, finanční, komerční, sociální a hospodářské/. V lednu 1919 mělo ve své správě 15 dolů a 69 průmyslových závodů s celkovým obratem 3 891 599 rublů.

Obdiv vyvolává také skutečnost, že i ve složité situaci, v dobách sibiřské anabáze nacházeli příslušníci našich legií prostor pro kulturní vyžití, sport i vzdělávání. Osvětový, propagační a informační odbor postupně zřídil tiskárny, litografii, zinkografii, knihárnu a ryteckou dílnu. Vedle novin vycházel i odborný list Československý voják, beletristický týdeník Československá beseda a pro Slováky Slovenské hlasy. Každý pluk měl svoji vlastní hudbu a divadlo. Armáda zřídila i zvláštní symfonický orchestr. Zdravotní službu zajišťovalo 7 vojenských polních nemocnic.

Idea vytvoření samostatného československého státu a historie čs. legií v Rusku, ve Francii a v Itálii patří neoddělitelně k sobě. Právem proto historie našich legií v Rusku, ale i v Itálii a ve Francii tvořila od vzniku republiky základ tradic naší armády.

Chronologický přehled událostí vztahujících se k problematice vzniku ČSR a působení čs. zahraničního vojska v letech 1. světové války

ZÁPADNÍ EVROPA A USA

datum	událost
2. září 1914	Založeno České národní sdružení v USA.
květen 1915	Memorandum T. G. Masaryka britskému ministru zahraničí Greyovi – Samostatné Čechy.
22. říjen 1915	Mezi zástupci Slovenské ligy a Českého národního sdružení v USA podepsána tzv. Clevelendská dohoda.
14. listopadu 1915	Prohlášení Českého komitétu zahraničního proti Rakousku-Uhersku.
3. únor 1916	T. G. Masaryk přijat francouzským ministerským předsedou Briandem, kde jej seznámil se svým programem.
únor 1916	Český národní komitét přeměněn v Národní radu československou.
6. září 1916	E. Beneš žádá franc. gen. Valentina, aby čs. zajatci RU armády byli odděleni od Němců a Maďarů, vzhledem k plánu na vytvoření čs. armády, která by bojovala po boku Dohody.
12. prosince 1916	Mírová nabídka Centrálních mocností dohodovým státům.
10. ledna 1917	Odpověď dohodových vlád vládě USA o cílech války. Uveden i cíl „osvobození Čechoslováků z cizí nadvlády“.
červen 1917	Návrh Národní rady československé na vytvoření čs. vojska ve Francii.
9. září 1917	Žádost E. Beneše italskému ministerstvu zahraničí, týkající se utvoření čs. vojska ze zajatců.
4. října 1917	Zpráva italského ministra války Giardina E. Benešovi o povolení pracovních oddílů z čs. zajatců v Itálii.
16. prosince 1917	Dekret prezidenta francouzské republiky o čs. armádě ve Francii.
8. ledna 1918	Poselství presidenta Wilsona kongresu USA – 14 bodů – program na ukončení války.
7. února 1918	Vydány instrukce franc. ministerstva války a Národní rady československé o vytvoření autonomní čs. armády.
10. dubna 1918	Prohlášení římského kongresu utlačovaných národů monarchie proti Rakousku-Uhersku.
21. dubna 1918	Podepsána úmluva mezi italskou vládou a Národní radou o vytvoření vojska v Itálii.
30. května 1918	Uzavřena Pittsburská dohoda mezi českými a slovenskými představiteli národních organizací v USA o řešení československé otázky.
3. června 1918	Britská vláda uznala čs. Národní radu a čs. armádu ve spojeneckých zemích.
20. června 1918	Zpráva vrchního velitelství italské armády o úspěšném vystoupení čs. legií v bitvě na Piávě.

datum	událost
29. června 1918	Dopis franc. ministra zahraničí s. Pichona E. Benešovi – uznání práva čs. národa na samostatnost.
30. června 1918	Slavnostní předání praporu 21. pluku čs. legií ve Francii prezidentem Poincarém.
9. srpna 1918	Británie uznala Národní radu za představitele budoucí čs. vlády a její armády za armády vedoucí válku po boku spojenců.
3. září 1918	Prohlášení USA uznávající Národní radu za vládu de facto.
13. září 1918	Telegram E. Beneše v němž oznamuje T. G. Masarykovi, že vzhledem k jednání v Paříži a Londýně může již být ustanovena čs. prozatímní vláda.
22. září 1918	Zpráva italského velení o úspěších čs. legionářů v bojích u Doss Alta.
15. října 1918	Uznání prozatímní čs. vlády Francií.
18. října 1918	Prohlášení nezávislosti čs. národa prozatímní vládou.
22. října 1918	Zpráva francouzského vrchního velení o úspěších čs. brigády v bojích u Vouziers.
23. října 1918	Uznání prozatímní čs. vlády Británií.
24. října 1918	Uznání prozatímní čs. vlády Itálií.

RUSKO

datum	událost
18. srpna 1914	Rozkaz hlavní správy generálního štábu ruské armády o tvoření českých dobrovolnických oddílů (družin).
20. srpna 1914	Audience české deputace u cara.
28. září 1915	Předání praporu první České družině v Kyjevě (asi 800 dobrovolníků).
13. dubna 1915	Ministr zahr. věcí S. D. Sazonov dává negativní vyjádření předsedovi vlády Goremykinovi k žádosti Svazu čs. spolků o vytvoření vojska ze zajatců.
17. dubna 1916	Rozkaz o přeměně pluku v brigádu.
18. června 1916	Žádost gen. Šuvajeva carovi o osvobození slovanských zajatců. Souhlas cara ze dne 10. července 1916.
23. srpna 1916	Dopis gen. Alexějeva ministru války o organizaci čs. vojska.
27. prosince 1916	Vydáno memorandum o „Československé národní radě v Rusku“.
6. dubna 1917	Ruská ministerská rada schválila statuty pro tvoření čs. vojenských oddílů ze zajatců Rakousko-Uherské armády.
26. června 1917	Rozkaz gen. Duchonina o přeměně brigády na divizi.
3. července 1917	Vydána zpráva ze stanu vrchního velitele ruských vojsk o účasti čs. brigády v bojích u Zborova.
17. července 1917	Telegram hlavního stanu ruské armády T. G. Masarykovi – souhlas s vytvořením druhé československé divize v Rusku.
31. ledna 1918	Smlouva mezi velitelem sovětských vojsk a čs. armádním sborem o ozbrojené neutralitě.
7. února 1918	Národní rada v Paříži prohlásila čs. armádní sbor v Rusku za součást čs. autonomní armády ve Francii.
3. března 1918	Podepsány Brest-litevské dohody mezi Němci a vládou Sovětů.
8. – 13. března 1918	Boje čs. legií s Němci u Bachmače.
26. března 1918	J. V. Stalin sděluje zástupcům čs. armádního sboru podmínky pro svobodnou cestu do Vladivostoku – podepsána dohoda s odbočkou Čs. národní rady v Rusku.
21. dubna 1918	Telegram lidového komisaře Čičerina sibiřské sovětské vládě o zastavení dopravy čs. oddílů na východ.
23. května 1918	Telegrafický rozkaz šéfa operačního oddělení komisariátu vojenství Aralova místním oddělením sovětům na trase pohybu čs. legií o jejich odzbrojení a rozformování. Za pomoci čs. komunistů z nich měly být tvořeny oddíly Ruské armády a pracovní skupiny.
25. května 1918	Telegram Trockého místním sovětům o nutnosti násilného odzbrojení čs. arm. sboru.
8. června 1918	Německý velvyslanec v Rusku Mirbach žádal odzbrojení čs. armádního sboru a zastavení jeho přesunu na západní frontu.
červen 1918	Obsazování sibiřské magistrály čs. legiemi.
6. srpna 1918	Útok Japonců a postupné obsazování Sibíře.

datum	událost
28. srpna 1918	Nejvyšším velitelem čs. vojska v Rusku jmenován gen. J. Syrový.
září 1918	Zahájení útoku Rudé armády proti čs. legiím – jejich ústup od Syzraně, Kazaně a Samary.
prosinec 1918	Ústup čs. legií z Povolží, odpor vojáků proti zasahování do vnitřních ruských záležitostí. Vojsko drží pouze železnici pro vlastní dopravu.
začátek roku 1919	Na rozkaz gem. Janina a gen. Štefánika jsou jednotky legií staženy s protibolševické fronty.
9. prosince 1919	Ve Vladivostoku naloděny první dva prapory 1. pluku na spojenecké lodě k návratu do vlasti.
2. září 1920	Z Vladivostoku vyplul poslední transport s čs. legionáři.

RAKOUSKO-UHERSKO

datum	událost
28. července 1914	Rakousko-Uhersko vyhlásilo válku Srbsku.
březen 1915	První schůzka Maffie.
3. dubna 1915	Na ruskou stranu přešla část 28. pražského pluku RU armády.
2. května 1915	Zatčen K. Kramář, A. Rašín a dr. Scheiner.
červen 1915	Na ruskou stranu přešla část 36. mladoboleslavského pluku RU armády.
19. listopadu 1916	Utvoření Českého svazu a Národního výboru v Praze.
24. a 31. ledna 1917	Český svaz odmítl spojenecké hlášení o osvobození Čechoslováků z 10. ledna.
17. května 1917	Manifest spisovatelů Českému poselstvu na radě říšské – podepsalo 222 spisovatelů.
30. května 1917	Prohlášení Českého svazu v poslanecké sněmovně ve Vídni o nutnosti přeměnit Rakousko-Uhersko ve spolkový stát a o nutnosti vytvoření demokratického českého státu, zahrnujícího i slovenskou větev národa československého.
6. ledna 1918	Vydána deklaráce generálního sněmu českých zemí proti brestlitevskému mírovému jednání (tzv. Tříkrálová deklaráce).
1. – 3. února 1918	Vzpoua v boce Kotorské – 4 popravení.
13. dubna 1918	Přísaha československého národa, že vytrvá v boji o samostatnost, sepsána poslancem F. Soukupem a přednesená A. Jiráskem v Obecním domě v Praze.
1. května 1918	Rezoluce lidového shromáždění v Liptovském Mikuláši, žádající sjednání míru a uznání práva na sebeurčení československého národa.
17. května 1918	Prohlášení zástupců utiskovaných národů rakousko-uherských na divadelních slavnostech v Praze – požadavek přiznání práva na sebeurčení.

datum	událost
21. května 1918	Vojenská vzpoura v Rumburku - 10 popravených.
2. – 8. června 1918	Vojenská vzpoura v Kragujevací – 44 popravených.
13. července 1918	Provolání Národního výboru v Praze – požadavek vytvoření samostatného státu.
29. září 1918	Rezoluce Národního výboru a Českého svazu poslaneckého – odmítnutí účasti na ústavních změnách rakousko-uherské monarchie.
14. října 1918	Generální stávka, organizovaná Socialistickou radou.
19. října 1918	Prohlášení Národního výboru, odmítající veškeré jednání o znovuzřízení vnitřních poměrů rakouských.
28. října 1918	Provolání Národního výboru k československé veřejnosti v den státního převratu.
28. – 31. října 1918	Jednání delegace Národního výboru s představiteli čs. zahraniční akce v Ženevě o vytvoření a podobě samostatného státu.
30. října 1918	Zástupci slovenských politických stran vyhlášena Martinská deklarace.
14. listopadu 1918	První schůze Národního shromáždění, prezidentem zvolen T. G. Masaryk.

Dokumenty

FRANCIE, ITÁLIE

V Paříži dne 6. září 1916

Dr. Beneš generálu Valentinovi ve francouzském ministerstvu války podává zprávu o nepříznivém postavení českých válečných zajatců ve Francii, obsaženou v příloženém dossier (nedostatečná výživa, těžká práce a přísná disciplína i tresty) a žádost o intervenci v jejich prospěch, v níž se uvádějí hlavní požadavky (odloučení od zajatců německých a maďarských, dovolení býti ve styku s Národní radou a čísti její časopisecké orgány, požívati výhodnějšího režimu jako zajatci alsasko-lotrinští a polští) a v níž se zdůrazňuje důležitost věci se zřetelem k plánu vytvořiti českou armádu, která by bojovala po boku spojenců.

Otištěno v Naší revoluci roč. VI., str. 147 n. (l. 206.)

V Paříži dne 24. září 1916

Dr. Beneš ministerskému předsedovi a ministru zahraničních věcí Briandovi podává zprávu (spolu se zvláštním dossier) o nepříznivém postavení českých válečných zajatců převezených ze Srbska do Francie (smíchání v zajateckých táborech s Němci a Maďary, kteří je otravují a jim vyhrožují, nemožnost sledovati tisk revoluční akce československé, těžká a nevhodná práce, nedostatečné stravování a příliš přísná disciplína) a žádá zároveň o zakročení, aby jim byl poskytnut režim zvláštních výhod stejně jako Alsasanům a Lotrinčanům, zejména proto, že je možno vytvořiti z českých zajatců vojsko, které by bojovalo po boku spojenců.

*Opis na stroji; francouzsky. (l. 207.) - Otištěno v I. vyd. pod č. 75, str. 235 n. –
Též v Naší revoluci, roč. VI., str. 149 n.*

V Praze dne 14. listopadu 1916

Dr. Beneš plukovníku Billotovi ve velkém hlavním stanu francouzském v Chantilly podává zprávu o svých dosavadních krocích v otázce českých zajatců ve Francii spolu se žádostí, aby zakročil v jejich prospěch nyní, kdy zavedení výhodnějšího režimu pro ně bylo předloženo vrchnímu velitelství k dobrému zdání, a spolu s upozorněním na možnost, vybudovati ze zajatců vynikající vojsko, jež by bojovalo po boku a ve prospěch spojenců.

Otištěno v Naší revoluci roč. VI., str. 150 n. (l. 208.)

V červnu 1917

***Návrh vytvoření československého vojska ve Francii, vypracovaný
Národní radou československou***

Pozdější opis na stroji; francouzsky. (l.350,362)

A. Politická stránka otázky.

1. Československé oddíly účastní se činně nynější války po boku Dohody pod vrchním velením francouzským. Tuto vojenskou účast jest pokládati za část hnutí, směřujícího k osvobození československého národa ve shodě s programem Národní rady československé.

2. Později vojsko československé bude utvořeno dekretem presidenta francouzské republiky. Právo rekrutovati a organisovati československé oddíly, složené z Čechů a Slováků, kteří jsou v cizině většinou jakožto váleční zajatci, patří v dohodě s úřady francouzskými Národní radě československé, jakožto ústřednímu politickému orgánu československých vystěhovalců a válečných zajatců. Národní rada československá vydá prohlášení ke všem Čechoslovákům v zemích spojeneckých, kterým je vyzve, aby vstoupili do vojska.

3. Nejvyšším orgánem československých oddílů s hlediska politického a národního jest Národní rada československá, opírající se po stránce exekutivní o Francii.

4. Československé oddíly skládají přísahu československému národu (jehož představitelkou jest Národní rada československá).

B. Vojenská stránka otázky

I. Nábor

5. Vstup do československých oddílů ve Francii je dobrovolný a na dobu trvání války. *Poznámka:* Vyžaduje se příslušné písemné prohlášení, jak bylo povoleno až dosud.

6. Nábor dobrovolníků pro československé oddíly se v Rusku provádí péčí ruské odbočky Národní rady československé podle zásad obsažených v povolení, jež jí udělila ruská vláda, a v doplňovacích ustanoveních ruského štábu, ustanoveních, jejichž účel je ve shodě s novým úkolem.

Nábor dobrovolníků pro československé vojsko se provádí ve Francii péčí Národní rady československé podle zásad obsažených v povolení, jež jí udělila vláda francouzská.

Odkazy: Zprávy o vytvoření československých oddílů z 24. března 1917; telegram vrchního velitele z 23. dubna 1917, čís. 6190 a generálního štábu z 23. dubna 1917, čís. 16057.

II. Tvoření oddílů

7. Československé oddíly se tvoří ve Francii pod vedením francouzských úřadů.

8. Předběžné tvoření oddílů v Rusku, nevyhnutelné se zřetelem k tomu, že mají být poslány do Francie, vyplývá ze zásad oboustranně připuštěných.

V Římě dne 9. září 1917

Dr. Beneš generálnímu tajemníku italského ministerstva zahraničních věcí Demartinovi podává vyžádané vyjádření o zásadách a podmínkách osvobození internovaných občanů československé národnosti a utvoření československého vojska ze zajatců.

Pozdější opis na stroji; francouzsky. (I.387.)

Pane tajemníku,

Na základě rozmluvy, kterou jsem měl čest míti s Jeho Excellencí panem ministrem zahraničních věcí, a na základě rozmluvy, kterou jsem měl čest míti s Vámi a v níž jste ráčil vysloviti přání, abych objasnil a přesně Vám vyjádřil několik otázek, jichž se rozmluva týkala, dovoluji si Vám oznámiti jménem Národní rady zemí českých toto:

Otázky, které bychom si přáli rozřešiti v Itálii, byly už úplně neb částečně rozřešeny ve Francii, v Anglii a v Rusku.

Je to nejprve otázka *našich občanů internovaných* v Itálii. Přáli bychom si míti rozhodnutí italských úřadů, podle něhož by Čechoslováci byli pokládáni za členy národa přátelského. Tímto rozhodnutím by byli všichni Čechoslováci, kteří jsou na italském území, osvobozeni za těchto podmínek:

- a) že prokáží československou národnost,
- b) že Národní rada zemí českých uzná, že náleží této národnosti,
- c) že Národní rada jim vydá na základě podrobného vyšetření průkaz totožnosti a průkaz národnosti, který bude značiti, že se úplně zaručuje za osobu, o niž jde, a přijímá za ni odpovědnost,
- d) že na základě tohoto řízení italské úřady dají svobodu těmto osobám, podrobující se týmž zákonům, jako ostatní cizince, kteří jsou na italském území.

Tak jsou také upraveny poměry Čechoslováků ve Francii a Anglii.

Mnohem důležitější je pro nás otázka válečných zajatců v Itálii. Jeho Excellence pan ministr, když mi oznamoval, že by mu bylo nemožno dovoliti odeslání

našich vojáků do Francie, ráčil mi říci, že by souhlasil s utvořením vojenského sboru československého v Itálii s podmínkou, že by nebyl poslán na italskou frontu. Vy jste mi pak ráčil říci, že bychom měli přesně naznačiti podmínky v té věci.

Bera v úvahu, co bylo povoleno Národní radě zemí českých ve Francii a v Rusku, ometám se pouze na vyjádření hlavních zásad s prosbou, abyste mi, pane tajemníku, ráčil říci, zda by je také italské úřady byly ochotny přijmouti. Po tomto souhlasu dovolím si Vám předložit podrobný a určitý návrh na utvoření zmíněného vojenského sboru, řídě se přijatými zásadami a dotýkaje se všech otázek do podrobností, Mohly by se potom projednávat podrobnosti návrhu (v ministerstvu zahraničních věcí a v ministerstvu války) a mohla by býti o nich sjednána dohoda. Právě tak jsem to sjednal v Paříži s vládou francouzskou. Zásady, jichž by mělo býti použito podle přání Národní rady zemí českých v návrhu na československé vojsko, bylo-li by v Itálii utvořeno, jsou tyto:

1. Československé vojsko v Itálii by podléhalo vrchnímu velení italskému. Bylo by pokládáno za část osvobozenského hnutí národa československého v souhlase s programem Národní rady zemí českých.

2. Právo náboru a organizace tohoto vojska by náleželo jedině Národní radě v dohodě s italskými úřady.

3. Nejvyšším orgánem armády s hlediska politického a národního by byla Národní rada zemí českých, jež by se opírala o Itálii pokud se týče moci výkonné.

4. Československé oddíly by přísahaly národu československému, jehož představitelkou je Národní rada československá.

5. Důstojníky by byli Čechoslováci. Místa, pro něž Čechoslováci nemají schopných důstojníků, byla by zásadně obsazena Italy. Jmenování československých důstojníků provádí Národní rada a potvrzují italské úřady; jmenování Italů provádějí úřady italské v dohodě s Národní radou zemí českých. Důstojníci jiných spojeneckých národů mohou býti připuštěni toliko po vzájemné dohodě.

6. Armáda bude označena jakožto národní armáda československá, stejnokroje by nesly odznaky československé, pro československé důstojníky v posádce by byl stejnokroj zvláštní.

7. Podléhající z hlediska vojenského, t. j. s hlediska strategického a taktického, vrchnímu velení italskému, byla by armáda podřízena příslušným úřadům italské vlády.

8. Vojenský závazky odvedených vojáků by přestávaly toliko rozhodnutím Národní rady zemí českých.

9. Všechna vydání, jichž by postavení této armády vyžadovalo, byla by hrazena italskou vládou z půjčky, která by byla zaplácena buď budoucím státem československým, nebo ve shodě s rozhodnutím, jež v této otázce učiní mírová konference.

10. Armády by nebylo užito na italské frontě. O tom, kde by jí bylo užito, rozhodly by společnou dohodou příslušné úřady italské a Národní rada československá.

Těchto zásad bylo užito ve Francii a v Rusku (kromě té, která se týká ustanovení o italské frontě).

Kromě těchto zásad jsem vypracovali systém pro nábor, *jenž je naprosto dobrovolný*, a jehož zásady bych vyložil v podrobném návrhu.

Pro ony naše vojáky, kteří se přihlásí jakožto dobrovolníci a budou uznáni za neschopné při prohlídkách, vypracovali jsem smlouvu s francouzským ministerstvem výzbroje, podle níž mají býti svobodnými dělníky a jsou zaměstnání v továrnách na střelivo. Mohl bych Vám, pane tajemníku, předložit text této smlouvy.

Základní otázkou je pro nás otázka armády. Kdyby bylo rozhodnuto, že bude utvořena, mohli bychom míti v Itálii ve velmi krátkém čase sbor 15.000 vojáků. To by bylo zřejmě skvělým projevem vzájemných sympatií, to by ukázalo Itálii jakožto osvoboditelku Čech, to by zasadilo strašnou ránu Rakousku, ty by dodalo veliké síly našim krajanům v Čechách v boji proti Rakousku.

Byl bych Vám nesmírně vděčen, pane tajemníku, kdybyste mi mohl oznámiti mínění italských úřadů, kdybyste mi mohl oznámiti mínění italských úřadů o těchto otázkách. Doufám, že Itálie jistě nebude méně příznivá věci, která je též věcí její, než ostatní Spojenci.

Račte přijmouti, pane tajemníku, projev mé uctivé oddanosti. Za národní radu zemí českých

generální tajemník:

DR. EDUARD BENEŠ

V Římě dne 9. září 1917

Paříž, 16. prosince 1917.

***Dekret presidenta francouzské republiky R. Poincaré
o zřízení autonomní československé armády.***

Journal Officiel, roč. 49, čís. 344, ze dne 19. prosince 1917

(Il. 17 – 18 v pozn.)

President republiky francouzské nařizuje k zprávě ministerského předsedy, ministra války a ministra zahraničních věcí:

Článek 1. Čechoslováci, organisovaní v autonomní armádu a uznávající s vojenského hlediska nejvyšší autoritu vrchního velení francouzského, budou pod vlastním praporem bojovati proti ústředním mocnostem.

Článek 2. Po stránce politické připadá řízení této národní armády Národní radě zemí českých a slovenských, jejíž ústřední sídlo je v Paříži.

Článek 3. Vypravení československé armády jakož i její další činnosti budou zabezpečeny francouzskou vládou.

Článek 4. Platná ustanovení francouzské armády, týkající se organisace, pořadí, správy a vojenského soudnictví platí i pro armádu československou.

Článek 5. Autonomní československá armáda se nabírá:

1. Z Čechoslováků, sloužících nyní ve francouzské armádě;
2. Z Čechoslováků jinde sloužících, jimž byl povolen vstup do československé armády, nebo kteří podepsali dobrovolný závazek soužití po dobu války v této armádě.

Článek 6. Provádění tohoto dekretu bude upraveno dalšími ministerskými nařízeními.

Článek 7. předseda ministerské rady, ministr války a ministr zahraničních věcí jsou pověřeni, každý pokud se jeho týká, prováděním tohoto dekretu, jenž bude uveřejněn v úředním listě francouzské republiky a zařazen do sbírky zákonů.

Dáno v Paříži, dne 16. prosince 1917.

R. POINCARÉ

Ministerský předseda, ministr války

GEORGES CLEMENCEAU

Ministr zahraničních věcí

STÉPHEN PICHON

Řím, 5. února 1918

Zpráva plukovníka Tullia Marchettiho, přednosty výzvědné služby u první armády, ministerstvu války o postavení československých vojsk v Itálii.

Současný opis italský. (II.50.)

Utvoření české legie ve Francii bude mít nade vše pochybnost silný mravní ohlas v podrobených národech rakouských, ale přece nepovede k výsledkům rozhodným, poněvadž bude velmi málo oddílů rakouských, které se účastní války na frontě francouzské.

Zřízení podobné legie v Itálii mělo by však pro našeho nepřítele *zkázonosné účinky*.

Důvody, které bojují ve prospěch zřízení legie československé u nás.

Rakousko už od padesáti let vychovává své občany spíše k tomu, aby námi opovrhovali, než aby nás nenáviděli, Všechny národnosti, mezi sebou nepřátelské a stále v rozbroji, byly vždy sjednoceny, když šlo o to napadnout Italy.

Válka v prvním svém období dovolila nepřátelské vládě, aby sklídila ovoce svých dlouhých morálních příprav; avšak další průběh války otevřel znenáhla oči různým národnostem rakouské říše probouzeje a utvářeje city, které dříve dřímaly aneb kterých vůbec nebylo.

Dnes tyto národnosti jsou sjednoceny pouze jedním tmelem, železnou kázní teroru; všechny mravní síly jsou vyčerpány. Vojsko nepřátelské trvá a vzdoruje, poněvadž ještě nikdy jsme se na ně vážně nevrhli po jeho slabé stránce, totiž po směsici národností. Probuzení národnostního citu není u všech stejné; nehledíme-li k národnostem vládnoucím – německé a maďarské – jsou na prvním místě Češi, potom Srbové, Chorvati a Slovinci, pak Poláci a konečně Rusíni. Podporovati toto probuzení, útočiti na silný státní organismus rakouský v jeho jediné slabé stránce, stupňovati v náš prospěch rozpory mezi různými národnostmi je naší povinností vzhledem k podmínkám, v nichž jsme, a vzhledem k válce, kterou vedeme.

Národ československý je inteligentní, vlastní milovný, energický, odvážný, ukázněný, sjednocený a už *z pudu protiněmecký*. Žádný Ital, který není irredentistou, nenávidí státní organismus tak silně, jako jej nenávidí každý Čech.

Nevyužítovati především jiným energie takové národnosti, nevésti také ji do boje proti společnému nepříteli, do boje, který je také za svobodu Čechů, bylo by totéž jako zřít se dobrovolně způsobu, jakým bychom přivodili opravdovou škodu tomu, kdo nám způsobil tolik zla. Nenalezl jsem ani jednoho počestného Čecha, který by, mohl-li, nebyl býval šťasten zraditi Rakousko a všichni svými činy dávají najevo přesvědčení, že splnili svou povinnost. A kdyby toto mé tvrzení, plynoucí z dvou a půlleté zkušenosti, nestačilo, dovoluji si připomenouti:

a) že postavení na Monte dell' Adamello bylo zachráněno, poněvadž jeden Čech nám prozradil rakouské plány zničit je;

b) že hory Palone a Melino v Alpách judicárských byly ztečeny, poněvadž jeden Čech nám sdělil všechny potřebné údaje;

c) že přes ofensivu konanou loni Češi nás upozornili;

d) že všechna důvěrná služba vojenského úřadu zakládá se na Češích;

e) že operace ve Val Sugana byla připravena za pomoci Čechů;

f) že pokaždé, kdy jsem žádal, všichni důvěrníci nabídli mi svůj život k dispozici, aby mohly býti utvořeny hlídky výzvědné, které by ústně vybízely ke sběhnutí své soudruhy bojující v řadách rakouských;

g) že ze všech zajatců Čechů aspoň padesát procent žádalo hned, zda by nebylo možno, aby se chopili zbraně proti Rakousku.

Národ, který podal tolik a tak ohromných příkladů vlastní životní síly, nemá nyní být hoden toho, aby bojoval takofka jako náš spojenec s otevřeným hledím proti společnému nepříteli?

Proč zřízení legie bylo by svrchovaně zákázonosné Rakousku?

Neustálá sběhnutí a zrady, trvající přes nejpřísnější bezpečnostní opatření, donutily velení rakouské k tomu, aby smíchalo největší část svých pluků.

Velice málo jest dnes oddílů, kde počet Čechů převyšuje padesát procent, a v takových oddílech můžeme býti už předem jisti, že při odděleních strojních pušek jsou Maďaři a Němci (ani Srbochorvati a Slovinci už nejsou tak spolehliví). Takové pomíchání, třebas i *na ten čas* odpomohlo nebezpečné situaci, rozšířilo přece jen protirakouské a protimaďarské sémě.

Dnes vojsko, které stojí proti nám, stojí před krisí, neboť mír císařem slíbený nepřišel. Dověšení této krise tím, že rozjitříme protirakouské city Čechů a dáme jim, i jiným potlačeným národnostem pocit, že národové Dohody netoliko na ně myslí, nýbrž že i jejich mravní zájmy chrání tak dalece, že je až přijímají – svobodné občany mezi svobodné národy – do vojsk, která bojují za pravou svobodu, bude smrtelnou

ranou danou Rakousku. Kdo zadrží Čechy, až oni uslyší zpívati své národní písně z našich řad?

Jak zakročí rakouské velení, které musí již tolik přemísťovati oddíly z národnostních důvodů, proti této nové strašné komplikaci:

Občané čeští doma bojují již dnes s otevřeným hledím za svou samostatnost. Kdyby byla možná revoluce, je jisto, že Češi by k ní dali první povel, Kdyby vnějším tlakem tento vnitřní boj byl zvýšen, bylo by Rakousko přivedeno do vážných nesnází, a to tím spíše, že úředníci čeští neztratili své národnostní cítění a nejsou pohlceni vládními vlivy rakouskými.

Jsem jist, že patnáct až dvacet tisíc Čechů zajatých v Itálii (čítaje v to důstojníky) bylo by šťastno, kdyby mohli bojovati s námi. Nepotřebujeme sice o patnáct nebo dvacet tisíc vojáků více, ale jako mohli bychom odmítnouti 15 až 20 tisíc dobrovolných propagátorů?

Obtíže mezinárodní. Rusko mělo svou českou legii, Francie ji tvoří. My je můžeme napodobiti, jsouce naprosto přesvědčeni (hledíce k prostředkům, jichž užívá nepřítel, proti němuž bojujeme), že neděláme nic proti právu. Nepřítel nemůže obrátiti zbraň proti nám, a co se týče případných represálií při používání zajatců, nemohl by dělati už nic více než co dělá nyní. Legie *dobrovolníků* má na vůli bít se, kde chce, a my vzhledem k válečnému stavu jen ji zařadíme, a budeme ji podporovati.

Obtíže národní. Nepatrná znalost těžkých národních problémů rakouských v našem obyvatelstvu (jako celku) způsobila, že až do dneška Čech byl považován za nepřítel jako Rakušan. Dnes však mnozí naši důstojníci hledí již na věc s nového hlediska a po jakési propagandě mezi nimi a vojskem zmizí i zbytek nedůvěry. Uvidí-li je při práci, přispěje to ku změně jejich smýšlení.

Plukovník
náčelník zpravodajské služby:
TULLIO MARCHETTI

Řím 21. dubna 1918

**Úmluva mezi vládou italskou a Národní radou zemí československých
o postavení československého vojska v Itálii.**

Originál rukou psaný, italsky, v archívu m. z. v. (Il. 61-62)

Úmluva mezi italskou vládou a Národní radou československou.

1. Královská italská vláda uznává existenci jednotné a autonomní československé armády, podléhající se stanoviska národního, politického a právního československé Národní radě. (Nynější ústřední sídlo: Paříž, 18, Rue Bonaparte.)

2. Tato armáda bude bojovati skutečně a v plném výkonu svých oprávnění vyplývajících z její autonomie proti ústředním mocnostem, nepřátelům Dohody.

3. Vnitřní správní a právní organizace československé armády bude upravena stanovami vyhlášenými v dohodě mezi československou Národní radou a vrchními veleními jednotlivých front.

4. Vzhledem k zvláštním politickým a zeměpisným podmínkám italského bojiště a aby bylo usnadněno použití vojenských oddílů, bylo dohodnuto, aby československý vojenský sbor v Itálii operoval samosprávně pod vrchním italským velením.

5. Zásadně řízení tohoto sboru a velení nad ním přísluší československým vojenským osobám, s podmínkou však, že nutná mravní a technická schopnost zmíněných vojenských osob bude veliteli sboru zajištěna.

Italské vojenské osoby přidělené československému sboru jsou v každém ohledu považovány za stálé příslušníky italské armády.

Veškerá povýšení vojenských osob československého sboru budou provedena výhradně jen pro zásluhy ve válce pokud jde o mužstvo, veliteli pluku;

pokud jde o mužstvo na důstojníky a pokud jde o důstojníky a pokud jde o důstojníky velitelem československého sboru po schválení italským vrchním velitelstvím a opatřena podpisem delegovaného zástupce československé Národní rady, uznaného v této hodnosti italskou vládou.

Zástupce československé Národní rady má právo vysloviti se o vhodnosti výběru italských důstojníků, kteří mají sloužiti v československém sboru.

6. Ovládána přáním dodati co nejvíce účinnosti a důrazu použití československé armády v prováděných operacích, Itálie usnadní vším způsobem českým a slovenským příslušníkům, kteří žijí na jejím hostinném území neb tam přijdou, možnost, aby dostihli vojenských sborů, které existují, nebo se tvoří, v kterémkoliv z evropských států patřících k Dohodě.

7. Italská vláda bude jmenovati při vrchním veliteli československé armády, nyní ve Francii, vojenského zástupce.

8. Výlohy na československou armádu jsou hrazeny Národní radou.

Nicméně Itálie se zavazuje poskytnouti veškeré zálohy peněžité, jakož i prostředky potřebné k udržování a použití československého sboru v Itálii.

Podle přání Národní rady budou tyto výlohy účtovány zvláště a odděleně, aby československému národu byla zajištěna možnost přeměnění obnos těchto výloh v národní dluh.

9. Vojenská služba v Itálii čestně zastávaná po čas nynější války příslušníky československého sboru bude – pokud jde o udělení italského státního příslušenství – rovnocennou podmínkám uvedeným sub 1. článku 4. zákona z 13. července 1912 č. 555.

Zmíněné vojenské osoby budou účastny všech práv a výhod zajištěných italským vojenským osobám.

10. Jednotliví Čechoslováci v Itálii budou účastni výsad poskytnutých v této úmluvě jen potud, pokud zástupce Národní rady poskytne záruku za každého z nich.

11. Uznání československé Národní rady, jakož i autonomní národní armády královskou italskou vládou, jest důsledkem toho, že Národní rada jedná v plném souhlase se zásadami humanity a svobody prohlášenými společně mocnostmi Dohody během nynější války.

12. Přítomna úmluva nemůže býti změněna leč po úplné dohodě mezi Italskou královskou vládou a zástupcem československé Národní rady.

Řím, 21. dubna 1918

V. E. ORLANDO,

M.R.ŠTEFÁNIK.

Pittsburg, 30. května 1918

Dohoda mezi českými a slovenskými představiteli národních organizací ve Spojených státech amerických o řešení československé otázky.

Fotografie originálu v archivu Národního Osvobození v Praze. Podpisy doplněny podle Československých Novin z 12. listopadu 1922. (I. 139.)

Československá dohoda, uzavřená v Pittsburgu, Pa., dňa 30. mája 1918.

Predstavitelia slovenských a českých organizací vo Spojených Štátoch, Slovenskej Lígy, Českého Národního Sdružení a Svazu Českých Katolíkov, porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národ. Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavadných programových prejavoch a usniesli sa nasledovne:

Schval'ujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnou štáte z Českých zemí a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

Česko-slovenský štát bude republikou, jeho konštitúcia bude demokratická.

Organisácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spoj. Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, při spoločnom dorozumení, prehl'bená a upravená.

Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osobodeným Čechom a Slovákom ia ich právoplatným predstaviteľom.

Albert Mamatey, Ján Janček ml., Milan Getting, Ján Pankuch, rev. Jozef Murgač, rev. Ján Kubašek, Ondrej Schustek, T. G. Masaryk, Karel Pergler, Dr. Fosher, B. Šimek, J. J. Zmrhal, Hynek Dostál, Vojta Beneš, rev. Innocent Kestl, Jan Straka, Ivan Bielok, rev. Oldř. Zlámal, Michal Bosák, G. H. Miko, Ignác Gessay, Jozef Hušek, Jozef Martínek, Dr. Iv. Pecíval, rev. L. J. Karlovský, rev. Pavel J. Šiška, J. A. Ferenčík.

Londýn, 9. srpna 1918.

Prohlášení britské vlády, jímž Čechoslováci se uznávají za spojenecký národ, jejich armády za válku vedoucí o československá Národní rada za představitele budoucí československé vlády.

Podle originálu anglického, strojem psaného. (II. 283.)

22. září 1918

Výňatek ze zprávy vrchního italského velitelství o boji československých oddílů na Doss' Alto.¹

Srov. Diario della guerra d'Italia, svaz. XXXIX., str. 389. (II. 70)

Po prudké dělostřelecké přípravě, velkým dílem s plynovými granáty, podnikly dva nepřátelské proudy včera za úsvitu útok na výběžek kóty 703 nad Doss'Alto, jižně od Nago. Prvý proud napadl čelně od severu na jih, druhý hleděl odříznouti jej od jeho základny postupem obkličuje od severozápadu po jihovýchod. Chrabré vojsko šesté divise československé, která měla posice obsazeny, bránilo se s obdivuhodnou statečností. Obkličující útok byl zdolán a odražen oddílem kulometů, jehož mužstvo odvážně vyšlo nepříteli vstříc. Druhému nepřátelskému proudu, který zdolal malou přední hlídku, podařilo se vstoupiti na kótu 703, avšak byl okamžitě zahánán posádkou a posilami po prudkém boji muže proti muži, v němž nepřítel utrpěl

¹ T. G. Masaryk blahopřál šesté divisi československého vojska telegramem odeslaným z Washingtonu dne 22. září 1918. (Československá Samostatnost, ročník čtvrtý, čís. 15, ze dne 16. října 1918. II. 70.): Bratři! Rakousko-Uhersko, chtějíc zničit ve vlasti opozici československou, tvrdilo, že naše vojsko je sebranka bez politické a vojenské ceny. Sáhlo dokonce ke lži, že naše vojsko je složeno z Rusů a jiných národů a že neexistuje vojsko československé. Náš národ nepřikládal víry těmto lžím a zůstal hrd na své vlastní vojsko. Rakousko-Uhersko odhodlalo se tedy zničením Vás zasaditi rozhodující ránu našemu národu. Bratři! Vaše vůle a Váš bystrý zrak zmařily plány nepřítel. Náš prapor vlaje ještě pyšněji na posicích Vámi hájených. Náš národ uznává Vaše hrdinské činy. Všecka srdce byla pohnuta hlubokou vděčností k Vám a hrdými vzpomínkami na padlé bratry. Jako Váš vrchní velitel zasílám Vám své srdečné díky za Vaši statečnost, jíž jste přispěli k vítězství našeho národa, Italie, Spojenců a lidskosti. Na zdar! *Masaryk.*

Podobně blahopřál ministerský předseda italský Orlando, telegramem poslaným dne 22. září 1918 dru Benešovi. (Originál, italsky, II. 70): „Vyjadřuji Vám co nejsrdečněji projev svého nejvšelejšího obdivu nad chrabrou pevností, kterou v našich Alpách projevila včera šestá divise československá na Doss' Alto, kde statečnost národa, bojujícího za svobodu, zdolala útočný běs, oživený záští. Budiž to dobrým znamením pro bitvu a konečné vítězství!“ ?Ministerský předseda: *Orlando.*

Dr. E. Beneš odpovídal telegramy, blahopřeje nejprve 23. září 1918 generálu Grazianimu, veliteli československého sboru v Italii (současný strojopis, francouzsky. II. 70): „Pane generále! Prosím Vás, abyste ráčil odevzdati našim vojákům toto poselství Národní rady: „Jako Vaši bratři v sibiřském Rusku, byli jste předmětem zuřivých útoků našich odvěkých nepřátel. Viděli, že vznešené snahy našich vojáků vynesly nám obdiv celého světa a velké politické úspěchy, kterých jsme docílili v posledních dnech, u národů Dohody. Nebijete se již za to, abyste dosáhli uznání jako svobodný národ, ale byvše již uznáni za neodvislé, bojujete, abyste dali konečné posvěcení tomuto uznání. Rakousko-Uhersko to ví: pokusilo se zničit ty, kteří jsou nositeli praporů naší svobody a nezávislosti na italské frontě. Odrazili jste vítězně útok. Celý náš československý národ se na Vás dívá s hrdostí a vděčností. Vyslovujeme Vám nejpohnutější city vděčnosti a skláníme se před těmi, kteří padli v posledním boji za vlast. Ať žije šestá divise československá! *Beneš.* – Po té následujícího dne, 24. září 1918, ministerskému předsedovi Orlandovi, děkuje mu za blahopřání: Srdce všech Čechoslováků plesá radostí při zprávě o válečných činech našich vojáků v boji proti společnému nepříteli na posvátné pldě Vaší vlasti. Přítelství a bratrství zbraní velkého národa italského s Čechami, spočívající na totožných ideálech svobody a demokracie, jest opětně zpečetěno krví na poli bitevním. Pouze budoucnost bude moci ukázati nám plně pravý politický a mezinárodní význam těchto bojů, které jsou již od nynějška bezpečnou zárukou upřímné, přátelské, bratrské spolupráce Čech a Italie v nové svobodně Evropě, až zasvitne den konečného našeho vítězství! *Edvard Beneš.*“

(Současná kopie francouzská. II. 70)

přetěžké ztráty. Odpoledne útočné oddíly československé obsadily znovu veškeré své posice.

DIAZ.

RUSKO

V Petrohradě dne 18. (5.) května 1915.

Vyjádření ministra zahraničních věcí S. D. Sazonova ministerskému předsedovi Goremykinovi o memorandu Svazu čsl. spolků na Rusi ze dne 13. dubna 1915.

Orig. čís. 393/O,1 v archivu býv. min. zahr. věcí v Moskvě.

(l. 166,301)

Dopisem ze dne 22. (9.) dubna t. r. č. 3561 žádalo mne Vaše vysokoprevošchoditělstvo za vyjádření o pamětním spisu správy Svazu českých spolků na Rusi ze dne 13. dubna (31. března st. st.), v němž se žádá za dovolení, aby Svaz mohl tvořiti vojsko ze zajatých Čechů a Slováků.

Především považuji za svou povinnost poznamenati, že vyhověti žádosti Svazu českých spolků bylo by v rozporu s platným mezinárodním právem. Článek 6. haagské konvence o zákonech a obyčejích války z roku 1907 zakazuje používati zajatců k pracím, jež mají vztah k vojenským akcím. Čl. 23. téže konvence stanoví, že bojujícímu je zakázáno donucovati poddané nepřátelské strany k účasti na vojenských akcích, namířených proti jejich zemi.

Dále sami zajatci, zúčastní-li se vojenských akcí proti našim nepřátelům, nebudou jimi považováni za kombatanty, a ocitnou-li se v jejich rukách, budou podléhati veškeré přísnosti trestů za velezradu. Sotva je žádoucí, aby naše vláda

vzala na sebe odpovědnost za těžké následky, které mohou je stihnouti, tím, že by je s hlediska zákonů o válce neplnoprávné elementy – uvedla do stavu naší armády.

Proto považoval bych za nežádoucí organisovati vojenské oddíly ze zajatců a zvláště dávat jim ruské důstojníky. Podle mého názoru v krajním případě bylo by možno připustiti, aby sami Češi a Slováci tvořili bez přímé účasti naší vlády oddíly, do nichž bylo by zajatcům dovoleno vstupovati výhradně na vlastní nebezpečí. Přirozeně nechci souditi, mají-li podobné oddíly vojenskou hodnotu a může-li jich býti použito.

Co se týče návrhu Svazu českých spolků, aby císařská vláda ihned prohlásila, že uznává budoucí českou samostatnost, tož všem jsou dosti známy osvoboditelské úkoly, které Rusko historicky plní vůči slovanským národům. Naše vláda nemůže se však vázati jakýmikoliv formálními prohlášeními, jež by se týkala národních tužeb Čechů, poněvadž žádné politické zájmy nás nemohou míti k tomu, abychom si pro budoucnost omezili svobodu jednání podobnými prohlášeními.

Přijměte, vážený pane, ujištění o mé hluboké úctě a dokonalé oddanosti.¹

SAZONOV.

V hlavním stanu dne 3. července 1917.

Zpráva ze stanu vrchního velitele ze dne 3. července o bitvě československé brigády u Zborova.

Volja naroda z 3. července 1927. (/327.)

Ve směru na Zločov náš nástup pokračuje úspěšně. 19. června (2. července) okolo 15. hodiny (3. hodiny odpo.) po krutém úporném boji zarajský pluk opanoval vesnici Przesowce a chrabrá vojska čtvrté finské divise a československé brigády

¹ Návrh vyjádření sestavený pro min. Sazonova právní sekcí ministerstva zahr. věcí, byl značně příkřejší. Práví se v něm m. j.: „Předběžné uznání příští české nezávislosti, o němž mluví memorandum, a jiné čistě politické jeho nabídky, jsou natolik neseriosní, že stěží zasluhují, aby bylo o nich podrobně jednáno.“ Úplný text návrhu viz Papoušek: Carské Rusko, str. 68.

opanovala silně opevněné nepřátelské posice na výšinách západně a jihozápadně vesnice Zborova a opevněnou vesnici Koršilov, prorvavše tři řady nepřátelských zákopů. Nepřítel odešel za řeku Malou Strypu.

Finská divise zajala 1560 důstojníků a mužstva, 4 zákopní děla, 9 strojních pušek a 1 minomet. Československá brigáda zajala 62 důstojníky, 3150 vojáků, 15 děl a mnoho strojních pušek, z nichž většina byla obrácena proti nepříteli. Obsazeny byly nepřátelské posice na západ od Josefovky.

Celkem v bojích 19. června (2. července) ve směru na Zločov bylo zajato 6300 důstojníků a vojáků, 21 děl, 16 strojních pušek a několik minometů. Zajatci stále přicházejí. Na jihozápad od Břežan jsou boje s menším napětím. V bojích 18. června (1. července) v uvedeném okrsku byli zajati 53 důstojníci a 2200 vojáků. Na ostatní frontě střelba.

V Petrohradě dne 9. listopadu (27. října) 1917.

Dopis prof. Masaryka všem vojenským úřadům a náčelníkům, velícím československým vojskům, o neutralitě při vnitřních ruských sporech.

Orig. podeps. v. r. Masaryka; rusky.

Opíraje se o dohodu československé Národní rady se Stanem nejvyššího velitele a s hlavní správou generálního štábu, že československých vojsk nemůže býti použito ve vnitřních sporech v Rusku, nýbrž jen proti vnějším nepřátelům Ruska, žádám, aby československých vojenských oddílů v žádné formě nebylo používáno při nynějším politickém mezistranickém sporu.

Předseda Československé Národní Rady

T. G. MASARYK

V Jagotíně dne 31. ledna 1918.

Smlouva mezi štábem II. československé divise a velením jasinovského oddílu donského vojska o přísné ozbrojené neutralitě československých vojsk.

Opis v arch. rus. leg. (II.175.)

Při skončeném jednání s velením Jasinovského oddílu donských vojsk bylo stanoveno toto:

1. Jasinovský oddíl donského vojska uznává přísnou ozbrojenou neutralitu jmenovaných československých vojsk.

2. V případě potřeby připouštíme odchod československých oddílů z městečka Jagotína.

3. Při odchodě československých vojenských oddílů má býti v čele nesen národní červenobílý prapor; naším heslem „komuna“, heslem československých vojenských oddílů je „Čech“. Současně zavádí se spojovací služba.

4. Československé oddíly v městečku Jagotíně přejímají místní strážní službu, a to v obvodu lihovaru; zavazují se nevydávati z něho líh v žádném případě.

5. Československé oddíly mohou posílati své posly na všechny strany mino rayon válečných událostí.

Smlouva je platna do 2. února do 12 hodin v noci, což potvrzujeme svými podpisy a pečetěmi.

Pečeť:

Jasinovský oddíl donského vojska
pro boj s protirevolucí.

Podepsal velitel oddílu:

ŽLOBA v. r.

Za štáb II. čl. divise:

Divisní lékař

Dr. FOUSKA v. r.

Divisní meteorolog:

Dr. VIPLER v. r.

Velitel úderného praporu:
DVOŘÁK v. r.

HOUŽVIC v. r.
předseda komitétů setnin
a praporů.

K dokumentu je připojena poznámka:

Poznámka: Vrchní velitel vojsk vlády lidových komisařů, plukovník Muravjev, pozval k sobě 1. února velitele II. čsl. divise, náčelníka štábu a dra Foustku. Těmto zástupcům štábu Muravjev oznámil, že uvedená smlouva není vázána výpovědní lhůtou a rozšiřuje se na všechny československé oddíly.

V Moskvě, Kreml, dne 26. března 1918.

Telegram lidového komisaře Stalina zástupcům československého armádního sboru o usnesení rady lidových komisařů o podmínkách svobodné cesty československého armádního sboru do Vladivostoku.

Současný ověřený, na stroji psaný opis; v arch. rus. leg. (II. 178, 1943.)

Rada lidových komisařů považuje návrh československého armádního sboru za spravedlivý a zcela přijatelný, dají-li se bezpodmínečně ešelony na okamžitou cestu k Vladivostoku a budou-li odstraněni protirevoluční velitelé.

Čechoslováci nejedou jako bojové jednotky, nýbrž jako skupina svobodných občanů, beroucích s sebou určité množství zbraní pro sebeochranu proti přepadením protirevolucionářů.

Rada lidových komisařů nařizuje – penzenské radě, spolehlivé průvodce do

Vladivostoku, kteřížto komisaři mají hájiti nedotknutelnost Čechoslováků jako organisovaného celku a systematicky informovati radu lidových komisařů o všech příhodách, jež se sběhnou při pohybu Čechoslováků.

Příslušný telegram bude rozeslán radou lidových komisařů všem zainteresovaným radám.

Vyřídte Čechoslovákům, že rada lidových komisařů jest hotova poskytnouti jim všemožnou pomoc na území Ruska, budou-li čestně a upřímně loyální.

Z rozkazu rady lidových komisařů.

STALIN.

V Moskvě dne 21. dubna 1918.

Telegram lidového komisaře zahraničních věcí Čičerina sibiřské sovětské vládě o zastavení dopravy československých oddílů na východ.

Opis v arch. rus. leg. (Il. 196.)

V obavě před japonským útokem na Sibiř Německo důrazně žádá („trebujet“), aby bylo započato s rychlou evakuací německých zajatců z východní Sibiře do západního nebo evropského Ruska. Prosím, učiňte všechna opatření. Československé oddíly nesmí se pohybovati na východ.

ČIČERIN, lidový komisař.

V Irkutsku dne 30. dubna 1918.

Telegram sekretáře hlavního štábu sibiřského vojenského komisaře omskému záposibiřskému štábu o dopravě jedné části Čechoslováků na Murmaň nebo Archangelsk, druhé do Vladivostoku.

Opis ověřený, na stroji psaný, v arch. rus. legií; rusky. (II. 196.)

Sibiřský vojenský komisariát nařídil, aby ešelony Čechoslováků, nalézající se východně od Omska, byly dirigovány a východ a ešelony, nalézající se na západ od Omska, aby byly dirigovány na Murmaň nebo Archangelsk po dvou železnicích: samarsko-zlatoústovské a tjumenské.

V Moskvě dne 20. května 1918.

Cirkulární telegram Aralova, nařizující: vybídnutí Čechoslováky, aby se organisovali v pracovní družiny a vstupovali do rudé armády a podporovali československé komunisty.

Souč. opis (leták vytištěný čs. komunisty v Penze) v arch. rus. leg. (I. 198.)

V Moskvě dne 23. května.

Telegrafický rozkaz správce operačního oddělení komisariátu vojenství Aralova o odzbrojení a rozformování slovenských komunistů.

Orig. v arch, rus. leg. (II. 198.)

Potvrzuje dříve vydaný rozkaz, vybízím Vás okamžitě učiniti rychlá opatření, aby byly zadrženy, odzbrojeny a rozformovány všechny vlaky a oddíly československého armádního sboru jako zbytky staré pravidelné armády. Z osobního stavu tvořte oddíly rudé armády a pracovní artěle. Je-li potřebí pomoci československých komisařů, obraťte se o pomoc ke komitétům československých soc. dem. v Penze, Samaře, Petropavlovsku a Omsku. O opatřeních, která byla učiněna, a o výsledcích podejte zprávu do Moskvy operačnímu oddělení lidového komisariátu vojenství. Upozorňuje, že v ešelonech nacházejí se zásoby lihu.

Správce operačního oddělení komisariátu vojenství

ARALOV.

V Čeljabinsku dne 28. května 1918.

Provolání zatímního výkonného výboru, adresované: Všem, všem, o důvodech vystoupení proti sovětům a o neutralitě ve vnitřních ruských sporech.

Ruský tištěný orig. v arch. rus. leg. (Il. 198.)

Ústřední sovětská vláda po hrozbách odzbrojiti československé vlaky a zastřeliti jednotlivé ozbrojené Čechoslováky přistoupila 25. května k úskočnému přepadení československého vlaku blízko Omska za pomoci ozbrojených Rakušanů a Němců. V krvavé řeži u Marianovky ztratil československý ešelon pouze mrtvými 28 lidí.

Čechoslováci odpověděli na tuto provokaci krátkým úderem v noci na 27. května, v jehož důsledku ovládli všechna nejdůležitější místa po dráze od Čeljabinska do Irkutska s výjimkou okolí Omska, jelikož v Omsku nebylo ani jednoho československého ešelonu. (Čechoslováci ztratili asi 10 mrtvých a raněných.)

Občanskou vládu sovětů necháváme na místech. Čechoslováci se nechtějí míchat do vnitřních záležitostí ruského národa; zabezpečili se pouze proti útoku ozbrojených zajatců, hrozících pod firmou internacionalistů zmocniti se velké sibiřské dráhy, a dali pracujícímu lidu na místech skutečnou občanskou svobodu. Nechtějíce trestati nevinný lid, vydali jsme rozkaz nerušeně propouštění náklady s potravinami do hladovějícího Ruska. Ruský lid nesmí býti trestán za provinění, spáchána na pokyn německého císaře.

Československý zatímní výbor:

předseda BOHDAN PAVLŮ,

tajemník FRANTIŠEK RICHTER.

V ... dne 30. června 1918.

Telegram prof. Masaryka lidovému komisaři zahraničních věcí Čičerinovi o konfliktu armádního sboru se sověty.

V boj. Roč. I. č. 15. (Il. 250.)

V interview se zástupcem americké Associated Press vysvětlujete své nepřátelské chování k československému vojsku na Rusi tím, že prý bylo protirevolučním již od doby ukrajinské Rady kijevské a že dokonce kulo pikle proti vládě Sovětů, jak prý můžete dokázat doklady, jež máte po ruce. Byl jsem v Rusku od května r. 1917 až do března r. 1918. Organisoval jsem to vojsko. Zním každou podrobnost jeho života za tuto dobu. S plným uvědoměním všech okolnosti musím prohlásiti, že Vaše tvrzení je nesprávné a že jste na omylu. Patrně narážíte na fakt, že, když kijevní bolševici povstali proti Radě, jeden z našich pluků byl přivezen do Kijeva. Zdá se však, že nevíte, že to učinily vojenské úřady ruské pod falešnou záminkou. Toto zneužití jména mého bylo brzy zjištěno a pluk ten byl ihned poslán zpět. Dva nebo tři našinci, kteří se dali zlákat falešnou záminkou, byli ihned potrestáni. Když bolševické hnutí začalo, dal jsem ihned nejráznější rozkazy všem plukům, aby se zdržely jakéhokoliv zasahování do vnitřních záležitostí ruských, a tento rozkaz byl za všech podmínek přesně plněn. Nejlepším dokladem je fakt, že sám vrchní velitel bolševiků Muravěv, jemuž jsem kijevskou epizodu vysvětlil, uznal ozbrojenou neutralitu naší celé armády. Mohl jsem dokázati Muravěvovi, že jsem nepřijal 4. ukrajinský universál, jak jsem oficiálně oznámil ministrovi Šulginovi 26. ledna 1918. Shodli jsme se na této stěžejné otázce vztahu Ukrajiny k Rusku se stanoviskem Vašeho petrohradského sovětu. Mohu dokázati nevyvratitelnými dokumenty, že jsem odmítl každý plán, namířený proti Vaší vládě, mně navržený Vašimi politickými protivníky, kteří nemohli býti zváni protirevolučními.

Mohu dále dokázati, že jsem do nedávna doporučoval státníkům Dohody, aby s Vaší vládou byli za dobré.

My Čechoslováci milujeme Rusko a přejeme si, aby bylo silnou a svobodnou demokracií. Bylo prokázáno, že naši lidé nepřijali slovanských plánů starého stürmerovského režimu, ač jim za to vyhrožovali Sibiří.

Byli jsme naprosto loyální k Rusku a jednali jsme korektně v poměru k Vaší vládě. V uznání této loyality vrchní velitel Muravěv povolil naší armádě svobodný odjezd do Francie (v únoru 1918) a stejně to dovolil sověť v Moskvě.

Jsa vzdálen Ruska tři měsíce a nemaje podrobných zpráv, neodvažuji se vyslovit mínění o tom, co se děje dnes. Zdá se však, že některý místní sovět podlehl rakouským a německým intrikám a provedl útok na naše vojsko. Jež za daných okolností bylo nuceno se bránit.

Nestavěl bych se proti Vašemu požadavku za odzbrojení, můžete-li zabezpečit nám svobodný a nerušený odchod do Francie.

Ubezpečuji Vás, že naši vojáci přejí si pouze bojovati proti společnému nepříteli a pomoci tím i Rusku. Žádám Vás ve jménu demokracie, abyste dostál slovu, danému Vaším vlastním vrchním velitelem. Prosím, vyšetřte pečlivě věc, protože bylo by to neodpustitelnou absurdností, kdyby demokratická a socialistická vláda omylem prospěla zájmům svých největších nepřátel.

RAKOUSKO-UHERSKO

Provolání o vytvoření Českého svazu a Národního výboru v Praze z 19. listopadu 1916

Provolání většiny českých politických stran, v němž se oznamuje, že se zřetelem k velkým politickým změnám, které jsou na obzoru, utvořil se "Český svaz" poslanců říšské rady a "Národní výbor" v Praze za účelem jednotného postupu v otázkách národně politických a ústavně právních, a že se tak stalo jak ve shodě s národní touhou po jednotě, tak "v zájmu staroslavné dynastie i velikého historického poslání říše, jež spočívá především ve sjednocení a zachování nedílnosti jejích království a zemí, jakož i v naprosté rovnoprávnosti všech národů".

Prohlášení Českého svazu v parlamentu vídeňském z 30. května 1917

Prohlášení Českého svazu poslaneckého přednesené jeho předsedou, posl. Frant. Staňkem, v první schůzi poslanecké sněmovny ve Vídni dne 30. května 1917: o nutnosti přeměnití Rakousko-Uhersko ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států a utvořiti demokratický český stát, zahrnující i slovenskou větev národa československého.

Zástupcové českého národa ze všech tří zemí koruny svatováclavské, vstupující na radu říšskou v době světodějných událostí válečných, kdy stalo se všeobecným hnutím směřující k odstranění nadvlády národa nad národem, prohlašují:

Poselstvo českého národa vychází z hlubokého přesvědčení, že nynější dualistický útvar vytvořil k patrné újmě celkových zájmů národy vládnoucí a potlačované a že jediné přetvoření mocnářství habsbursko-lotrinského ve spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států odstraní každé nadprávní národnostní a zabezpečí všestranný rozvoj každého národa v zájmu celé říše a dynastie.

Opírající se proto v této dějinné chvíli o přirozené právo národů na sebeurčení a svobodný vývoj, posílené nadto u nás nezadatelnými právy historickými, státními akty plně uznanými, budeme se v čele svého lidu domáhati sloučení všech větví českoslovanského národa v demokratický český stát, zahrnující i slovenskou větev národa, žijící v souvislém celku s historickou vlastí českou.

Přísaha čs. národa z 13. dubna 1918

Přísaha českoslovanského národa, že vytrvá v boji o samostatnost, sepsaná poslancem Fr. Soukupem, uvedená řečí Al. Jiráskou.

Slavné shromáždění! Sešli jsme se v památné době, na památném místě tu, kde stával dvůr našich králův, odkud požehnaně vládl koruně české Jiří král, ten "Laskavce lidský", jak jej nazývali, za něhož naše království opět stalo se mocností evropskou.

Sem do králova dvora musila hrdá a mocná Vratislav holdovat svému králi, sem přijížděla cizí vyslanectva, sem přijížděla knížata německé říše, hledající spolky s Jiříkem i spříznění, knížata z jihu i severu, bavorský vévoda, braniborský markrabí rodu Hohenzollernského.

Odtud z králova dvora vyjelo a na to můžeme s hrdostí vzpomenouti, slavné poselství ke dvoru Ludvíka XI., získat tohoto panovníka, velké myšlence Jiřího krále,

jenž sám válečník výtečný, přece válku nenáviděl a snažil se a pracoval o užší spojení všech mocností světských, aby pokoj a mír byl v křesťanství uveden a zachován, aby všeliké rozepře mezi národy byly urovnány přátelským rozsouzením.

Hle, velká a vznešená myšlenka stálého míru a odzbrojení, která je touhou dneška, která zachvívá v srdci milionů, poprvé uvedená v život před 400 lety naším husitským králem!

Před chvilkou hlaholila touto síní píseň z oněch dob, slavná píseň našich předků, výraz mužné, bojovné síly i tvrdé kázně, která rozněcovala a sílila naše předky, když první v Evropě bojovali o dobro nehmotné, o uvolnění ducha, za ideu demokracie i za život svého národa. Dnes hlásíme se k dědictví této myšlenky, dnes usilujeme novou silou o staré, neporušené právo českého státu, o spravedlnost sebeurčení všemu národu československému.

A jest radost a blaží, že všechen náš národ, všechny vrstvy jeho, že staří účastníci a pamětníci prvních zápasů státoprávních, že generace starší i generace mladých jednomyslně s nadšením přijali prohlášení našeho poselstva, památné prohlášení ze dne 30. května a 6. ledna.

Blahořečím, že ve velké, těžké chvíli jsme se našli, že jest jeden jediný náš cíl, že všichni jsme zajedno v lásce a věrnosti svému právu všem spravedlivému, že jsme si svorně vědomi, čím jsme povinni své minulosti, sobě i svým potomkům a že bohdá zachováme i my, co přikazuje píseň prve hlaholivší: "Nepřátel se nelekejte, na množství nehleďte a hleďte a drž se každý šiku svého."

Přátelé, rodáci! Ve váš, zástupci všech vrstev a větví, pozdravuji národ, odhodlaný k mužnému boji za právo a šťastnou budoucnost. Boj je těžký, jsme v hrozném vlnobití světové války, než pevně důvěřujeme, plní odhodlanosti, a vytrváme posílení také jistotou, že nejsme v boji tom osamoceni, že máme věrné spojence v statečných bratřích národa chorvatského, srbského a slovinského, jejichž vážení a milí zástupcové, naši vzácní hosté přispěchali mezi nás znovu osvědčili své spolehlivé spojenectví a přátelství.

Zplnomocněn zástupci našeho národa, navrhuji vám, abyste jednomyslně přijali tento projev:

Národu československému!

Nesmírná válka celého světa dosahuje svého vrcholu. V bolu a hrůzách stojí nepřehledné zástupy mužů a žen československých. V potocích tryskala a tryská na bojištích krev československá. Nespočítané hroby mrtvých jsou památníky ztrát národa československého. Bědy bez mezí a konců kosí životy lidu a úzkostné zraky matek hledí v zoufalství na usychající generace mládeže československé. Všechny bezměrné tyto oběti byly na nás uvaleny válkou, které jsme nechtěli a za kterou nejsme odpovědni. Nepodlomen, utrpením zocelen věřil a věří národ náš, že z bouří světové války vykvete na konec také jemu nový lepší život a že touhy jeho všelidské posvěceny budou mírem všeobecným, jenž lidstvo na věky ochrání od opakování katastrofy dnešní. Nechtěli jsme a nechceme, nežli žít životem svobodným a samostatným, spravovati osudy své pod vlastní svrchovaností a budovati nespoutáni a volni bytí svoje, jak o to usiluje každý uvědomělý národ po všem kulturním světě.

To je právo naše nejposvátnější, právo národní i mezinárodní, právo národa, jenž má zásluhy o kulturu světovou a jenž svou vzdělaností, svými silami mravními a svým rozvojem hospodářským s hrdostí se postavil prací svou do první řady demokratických národů světa.

Taková je jednotná a svorná vůle národa! Na tomto odhodlání nezmění ničeho ani zlovolně rozněcované zášti v národech sousedních, ani zneužití slzy nevinných matek a žen, ani zvyšovaná soustava vyhladovovací vůči všem jeho vrstvám. A jsou marny všechny pokusy národ rozraziti nebo jeho pevnost podlomiti hrozbami.

Národe československý! Shromáždili jsme se zde, jako povolání zástupcové Tvoji, abychom nahoru i dolů manifestovali, že všecken národ, sjednocen tak, jak toho dějiny Tvoje nejsou pamětníky, stojí jako žulová hradba za vším tím, co Tvoje poselstvo v památných svých a historických deklaracích zjevilo. Tak zde stojíme! A v pevné, nezlomné důvěře v konečné vítězství nejsvětějších práv svých, v důvěře ve vítězství spravedlnosti, ve vítězství práva nad násilím, svobody nad porobou,

demokracie nad výsadami, a pravdy nad klamem ve velikém rozhranění dějin světových, zvedáme ruce své, a při drahé památce předků, před očima vzkříšeného národa, a nad hroby padlých v mohutném souzvuku všech duší svých slibujeme dnes a pro všechnu budoucnost: Zůstaneme, kde jsme stanuli! Věrní v práci, věrní v zápase, věrní v utrpení, věrní až do hrobu! Vytrváme, dokud nezvítězíme! Vytrváme, až pozdravíme samostatnost svého národa! Zdráv buď národe československý! Zůstávej ratolestí rostoucí, přijdiž čas Tvůj! Rostiž a vzkvétej svobodný ve vlastech Svých a ve velké bratrské rodině národů světa pro štěstí Svoje i pro blaho příštího osvobozeného lidstva!

Deklarace zástupců politických stran slovenských, žádající právo sebeurčení pro československý národ, z 30. října 1918

Zástupcové politických stran slovenských osvědčují, že slovenský národ jest částka jazykově a kulturně-historicky jednotného československého národa a že žádají pro československý národ neomezené právo sebeurčení i okamžité sjednání míru.

Prohlášení českého poselstva v Ženevě z 31. října 1918

Prohlášení

Českoslovenští poslanci a delegáti Národní rady pražské, dne 31. října 1918, na společné schůzi v Ženevě s ministrem zahraničních věcí prozatímní vlády zemí československých, panem drem Edvardem Benešem, jménem československého národa prohlašují slavnostně:

1. Připomínajíce si mohutné projádření vůle národa československého ze dne 6. ledna 1918 a slavnostní přísahu ze dne 14. dubna 1918, již národ československý jasně a přesně projevil své nezvratné rozhodnutí býti svobodným a úplně neodvislým státem s dějinnými hranicemi svých zemí (Čech, Moravy a Rakouského Slezska, spojených se Slovenskem), plně schvalujeme politiku a veškeru činnost, jak vojenskou, tak diplomatickou Národní rady československé, přeměňivši se v prozatímní vládu zemí československých s dočasným sídlem v Paříži, jakož i závazky, jež jménem československého národa se Spojenci a spřátelenými mocnostmi učinila. Současně vyslovujeme jí vděčnost za veliké služby, jež našemu národu prokázala.

2. Prohlašujeme, že československý národ jest rozhodnut hájiti všemi prostředky tento program, a že pro vždy zlomil všechny svazky s Vídní a Budapeští. Nepřestane bojovati, dokud nedosáhne úplně svobody svým čtyřem historickým zemím. Mír, který by nezaručil uskutečnění tohoto programu, nebyl by mírem trvalým; národ československý v tomto případě jest jednomyslně odhodlán pokračovat v boji za osvobození z područí rakousko-uherského do krajnosti, a veškeré Evropě stále hrozilo by ono nebezpečí, z něhož povstala nynější hrozná války a všechny dnešní převraty sociální.

3. Představitelé československého národa prohlašují dále kategoricky, že není a nebude nikdy již žádného svazku mezi národem a dynastií Habsburků.

4. Mírová konference, jejíž úkolem bude dát nový politický řád celému světu, musí poskytnouti československému národu možnost, aby bral účast na vytvoření - v naprostém souhlase s mocnostmi spojeneckými a spřátelenými, jež tak mnoho spolupůsobily k osvobození našeho národa - na vytvoření nového politického řádu,

zaručujícího spravedlivý a trvalý mír v celé Evropě. Národ náš na věky zůstane vděčným spojeneckým a spřáteleným mocnostem, po jichž boku bojuje, a slavnostně se zavazuje věrností při budoucím praktickém provádění velikých principů moderní demokracie a budoucím životě politickém.

Po prvé, po čtyřech letech války, mohouce strávit několik chvil na půdě neutrální a býti v příjemném styku s národy, s nimiž národ československý jest ve styku spojeneckém, zástupci jeho obracejí se s tímto slavnostním rozhodnutím ke všem spojeneckým zemím i vládě Spojených států amerických, opírajíce se o vznešený princip spravedlnosti a moderní demokracie, tj. o právo sebeurčení národů, a poukazují na nezbytnou nutnost utvoření nového politického řádu ve střední Evropě, který navždy zabráni Němcům a Maďarům znovu prováděti jejich dřívější politiku, jež přivedla Evropu do nynější katastrofy.

V Ženevě, dne 31. října 1918.

G. HABERMANN.
ANTONÍN KALINA.

KAREL KRAMÁŘ
VÁCLAV KLOFÁČ

FRANTIŠEK STANĚK

Všechny dokumenty byly převzaty z publikace:

BENEŠ E., *Světová válka a naše revoluce. Díl III.* Praha 1929

LITERATURA

- Armáda a národ*. Nakladatelství L. Mazáče, Praha 1938
- BEAUMONT A., *Hrdinské činy československých legií*. Praha 1919
- BENEŠ E., *Světová válka a naše revoluce. Díl I. - III.* Praha 1929
- BERÁNEK J. A KOL., *První světová válka. Naše vojsko*, Praha 1968
- Bitva u Zborova ve vzpomínkách přerovských legionářů*. Red. J. Hlaváček. Přerov 1937
- ČAJTHAML L., *Sláva a pád provincie Deutschböhmen*. Ústí n. L. 1924
- ČADA V., *28. říjen 1918, skutečnost, sny a iluze*. Naše vojsko, Praha 1988
- ČEPELKA M., *Fronta v Dolomitech 1915 - 1917*. Lysá nad Labem 1997
- ČERVINKA J., *Cestou našeho odboje*. Sv. 3. Praha 1929
- ČERVINKA J., *Trp, kozáče, budeš atamanem*. Praha 1929
- Československá vlastivěda*, díl V. Sfinx, Praha 1931
- ČIŽMÁŘ J., *Československá brigáda u Zborova*. Legionářská stráž, XVII, 18. 6. 1937
- ČIŽMÁŘ J., *Ruské a naše vojsko v revoluci. Rok 1917*. Brno 1926
- Deník plukovníka Švece*. Ed. J. Kudela. Praha 1923
- Deset let Československé republiky*, svazek I. – III. Státní tiskárna Praha 1928
- Dějiny diplomacie*, sv. 2. Praha 1965, sv. 3, Praha 1967
- Dějiny světa*, sv. 7. Praha 1965, sv.8, Praha 1966
- DORAZIL V., *Jan Gayer, velitel 4. pěšího pluku Prokopa Velikého*. Přerov 1933
- DVORSKÝ J., *Naše vojsko a československý důstojník v projevech T. G. Masaryka*. Naše vojsko. Praha 1991
- DÝMA J., *Anabase. Úvahy a besídky uveřejněné v Rusku 1918-1919*. Praha 1992
- ELIÁŠ A., *Vývoj a boje čs. legií ve Francii*. Praha 1924
- FIERLINGER Z., *Dvacet let po Zborovu*. Praha 1937
- GAJDA R., *Moje paměti*. Karlín 1921
- GALANDAUER J., *Vznik československé republiky 1918. Programy, projekty, předpoklady*. Svoboda, Praha 1988
- GOSIOROVSKÝ M., *Z historie česko-slovenských vztahov*. Pravda, Bratislava 1978
- GREGOROVICH M., *První československý odboj. Čs. legie 1914-1920*. Praha 1922
- HAJŠMAN J., *Česká mafie*. Praha 1932
- HODŽA M., *Československá účinnost 1898 – 1919*. Praha 1919
- HOLEČEK V., *Za svobodu. Kronika čs. revolučního náruku na Rusi v letech 1917-1920. Díl II*. Praha 1924
- HONZÍK M., *Legionáři*. Praha 1990
- Hrdinové a oběti odboje*. Brno 1927
- CHODOROVICH N. A., *Odbojové hnutí a československé vojsko v Rusku (1914-1917)*. Praha 1928
- IVŠÍN K., *Československá brigáda*. Praha 1936
- IVŠÍN K., *Československá brigáda u Zborova a na Ukrajině 1917*. Praha 1937
- JURÍČEK J., *M. R. Štefánik. Mladé letá*, Bratislava 1968
- KLECANDA V., *Slovenský Zborov*. Praha 1934
- JEŽEK B., *Boj o Slovensko v letech 1918 – 1919*. Praha 1928
- KLECANDA V., *Operace československého vojska na Rusi v letech 1917-1920*. Praha 1921
- KLIMEK A., *Jak se dělal mír roku 1919*. Melantrich. Slovo k historii č. 19, roč. 1989

Československá armáda 1918 – 1938. Naše vojsko, Praha 1991
Idea Československého státu. Praha 1936
 KOSINA J., *Dějiny světové, díl IV – novověk II.* Praha 1927
 KOZÁK J. B., *T. G. Masaryk a vznik washingtonské deklarace v říjnu 1918.* Praha 1968
 KRÁL V., *Vznik ČSR.* Melantrich, Praha 1985
 KRATOCHVÍL J., *Cesta revoluce.* Praha 1922
 KŘEN J., *Konfliktní společenství Češi a Němci 1870 – 1918.* Academia, Praha 1990
 KUDELA J., *Československé a naše vojsko v Rusku.* Slovanský přehled, XIX, 1927, s. 497 an., 561 an.
 KUDELA J., *Československý revoluční sjezd v Rusku.* Praha 1927
 KUDELA J., *Generál St. Čeček, velitel povolžské fronty.* Brno 1930
 KUDELA J., *Plukovník Josef Švec, Sokol, legionář.* Praha 1927
 KUDELA J., *Rok 1917 v dějinách odboje.* Brno 1927
 KULHÁNEK F., *Čechoslováci vo svetovej vojne.* Banská Bystrica 1920
 KVASNIČKA J., *Československé légie v Rusku 1917-1920.* Bratislava 1963
 LANGER F., *Železný vlk.* Praha 1926
 MASARYK T. G., *Světová revoluce. Za války a ve válce 1914 - 1918.* Praha 1938
 MEDEK R., *Pouť do Československa.* Díl I. - IV. Praha 1929
 MUŠKA J., HOŘEC J., *K úloze československých legií v Rusku.* Praha 1954
Národ žije 1918 – 1998. Sborník prací historiků. Národní osvobození, Praha 1998
 NĚMEC M., *Návraty ke svobodě.* Ed. I. Němec. Praha 1994
 OPOČENSKÝ J., *Konec monarchie rakousko-uherské.* Praha 1928
 OPOČENSKÝ J., *Vznik národních států.* Praha 1928
 OPOČENSKÝ J., *Zrození našeho státu.* Praha 1928
 PACHMAJER J., *Slavné činy legionářů v Itálii, na Rusi a ve Francii.* České Budějovice 1919
Pamětní kniha 1. střeleckého pluku Jana Husi. Red. F. Langer. Praha 1920
 PEKAŘ J., *Dějiny československé.* Praha 1991
 PEKAŘ J., *K českému boji státoprávnímu za války.* Praha 1930
 PEROUTKA F., *Budování státu, díl I. – IV.* Nakladatelství Lidových novin, Praha 1991
 PICHLÍK K., *Bez legend: Zahraniční odboj 1914-1918: Zápas o československý program.* Praha 1991
 PICHLÍK K., *Československé osvobozenécké hnutí 1914 - 1918 a vznik ČSR.* Praha 1968
 PICHLÍK K., *Zahraniční odboj 1914 - 1918 bez legend.* Praha 1968
 PICHLÍK K. – KLÍPA B. – ZABLOUDILOVÁ J., *Českoslovenští legionáři (1914-1918).* Praha 1996
 PICHLÍK K. – VÁVRA V. – KŘÍŽEK J., *Červenobílá a rudá. (Vojáci ve válce a revoluci 1914 - 1918).* Praha 1967
 PÍSECKÝ F., *Světem za svobodu.* Praha 1920
 PITHART P., PŘÍHODA P., OTÁHAL M., *Podiven – Češi v dějinách nové doby.* Rozmluvy, Praha 1991
Pod slavnými prapory starodružiníků. Historické vzpomínky. Red. E. E. Lauseger. Sv. 3, 4. Praha 1927-1929
Politické elity v Československu 1918 – 1948. Ústav pro soudobé dějiny, Praha 1994

PROKEŠ J., *Světová válka 1914 – 1918*. Praha 1933
 RAŠÍN A., *Vznik a uznání čs. státu*. Praha 1926
 SAK R., *Anabáze. Drama československých legionářů v Rusku (1914-1920)*. Praha 1996
Slovník prvního československého odboje. Red. J. Galandauer. Praha 1993
 STLOUKAL K., *Československý stát v představách T. G. Masaryka za války*. Praha 1930
 SYCHRAVA L., *Duch legií*. Díl II. Praha 1921
 SYCHRAVA L., *Čs. revoluční hnutí na evropském západě*. Praha 1923
 SYCHRAVA L. – WERSTAD J., *Československý odboj*. Praha 1923
 ŠMÍD J. M., *I. dělostřelecká brigáda Jana Žižky na Ukrajině*. Praha 1937
 ŠOLLE Z., GAJANOVÁ A., *Po stopě dějin, Češi a Slováci v letech 1848 – 1938*. Orbis, Praha 1969
 ŠPAČEK J., *Československé revoluční hnutí na Rusi*. Ostrava 1919
 ŠTEIDLER F. – BOHÁČ J. – BEDNAŘÍK F., *Československé legie za světové války*. Praha 1928
 ŠVEC J., *Válečné zápisky*. Brno 1933
 TOBOLKA Z., *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*. Díl IV. Praha 1937
 URBAN O., *František Josef I*. Praha 1991
 URBAN O., *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha 1982
 VANĚK A., *Vznik samostatného československého státu v roce 1918*. Melantrich, Praha 1988
Vojenské dějiny Československa (1526-1918). Díl II. – III. Praha 1986
 VOŽICKÝ F. P., *Kronika světové války*. Díl I. Praha 1919-1921
Za svobodu. Red. R. Medek. Díl I., II. Praha 1924
 ZUMAN F., *Osvobozenecká legenda*. Díl I, II. Praha 1922
 ŽIPEK A., *Světová válka*. Její vznik, průběh a výsledky. Praha 1923
 ŽIPEK A., *Válka národů 1914 - 1918 a účast československého národa v boji za svobodu*. Díl IV. Praha 1921-1922

Recenzenti: doc. dr. Rostislav KOZÍLEK, Csc.
Mgr. Silvestr CHRASTIL, Dr.

Počet listů:

Vydavatel: VVŠ PV Vyškov

Vydání: první

Vydáno roku: 2001

Počet výtisků: 300

Tiskem: RVO VAV

Číslo zakázky:

Číslo edičního plánu: 2001/ B 20

Cena pro vnitřní potřebu:

Schváleno na metodickém zasedání katedry dne: 22. 10 2001

Tato publikace neprošla jazykovou úpravou.

